

Čierno-biele svety

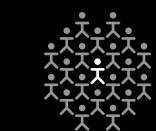
Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku

**Tatiana Podolinská,
Tomáš Hrustič (eds.)**

Bratislava 2015

VEDA

Ústav etnológie
Slovenskej akadémie vied

Publikácia vznikla v rámci projektu

VEGA 2/0014/11

„Rómovia v majoritnej spoločnosti:

výskum modelov vzájomného spolužitia“

a s finančným príspevom projektu

VEGA 2/0099/15

„Nálepka Róm – emické a etické reflexie

a ich spoločenské dopady“.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 23

Recenzenti:

Martin Fotta, PhD.

PhDr. Michal Vašečka, PhD.

Kimmo Granqvist, PhD.

Prof. Mgr. Milan Kováč, PhD.

Editori:

Mgr. Tatiana Podolinská, PhD.,

Ústav etnológie SAV, Bratislava

Mgr. Tomáš Hrustič, PhD.,

Ústav etnológie SAV, Bratislava

Autori:

© Andrej Belák, Jan Červenka,

Milan Hrabovský, Richard Filčák,

Andrej Findor, Jan Grill,

Markéta Hajská, Tomáš Hrustič,

Eva Krekovičová, Pavel Kubaník,

Zuzana Maďarová, Arne Mann,

Kvetoslava Matlovičová,

Elena Marushiakova, Eva Mazárová,

Alexander Mušinka,

Alexandra Ostertágová, Zuzana Panczová,

Tatiana Podolinská, Vesselin Popov,

Daniel Škobla, 2015

© Ústav etnológie SAV, Bratislava 2015

© VEDA, vydavateľstvo SAV, Bratislava 2015

preklad © Mgr. Judita Takáčová

jazyková korektúra © Emil Borčín

dizajn a grafická úprava © Matúš Hnát

ISBN 978-80-224-1413-5

- 6 EDITORSKÁ POZNÁMKA
(TATIANA PODOLINSKÁ, TOMÁŠ HRUSTIČ)
- 10 Čierno-biele svety. Idey, optiky,
koncepty a výzvy
(TATIANA PODOLINSKÁ)

I. „ČIERNO-BIELE POLITIKY“

II. KDE A AKO ŽIJEME?

	Diskurzy, postoje a možnosti participácie	Socioekonomické obrazy dvoch rôznych svetov
40	1. Anticiganizmus ako bariéra k inklúzii Rómov (MILAN HRABOVSKÝ)	146 1. Historické premeny štruktúry medzikultúrnych vzťahov. Formy spolužitia v prípade Tarkoviec na východnom Slovensku (JAN GRILL)
60	2. Vplyv orientalizmu vo vede a v politike na spolunažívanie Rómov s majoritnou spoločnosťou (ELENA MARUSHIAKOVA, VESSELIN POPOV)	172 2. Segregovaní Rómovia a zdravotné politiky: etické a praktické rozpory (ANDREJ BELÁK)
84	3. Morálne základy sporu o sociálnu spravodlivosť na Slovensku (ANDREJ FINDOR, ZUZANA MAĎAROVÁ, ALEXANDRA OSTERTÁGOVÁ)	208 3. Emické vnímanie úžery v segregovaných rómskych osadách na východnom Slovensku (TOMÁŠ HRUSTIČ)
104	4. „Záleží na nás, ako sa dohodneme“. Prehľad rómskej politickej participácie na Slovensku (1990 – 2014) (TOMÁŠ HRUSTIČ)	224 4. <i>Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013</i> ako pramenná databáza pre analýzu situácie Rómov na Slovensku a jeho potenciál pre ďalšie výskumy a analýzy (ALEXANDER MUŠINKA, KVETOSLAVA MATLOVIČOVÁ)

- 248 5. „A studňu si nechali zamrznúť...“. Lokálne mocenské pole a prístup obyvateľov rómskych osád k pitnej vode (DANIEL ŠKOBLA, RICHARD FILČÁK) 284 OBRAZOVÁ PRÍLOHA
- 264 6. *Ade, káj amen dživas/* „Tu, kde žijeme“ (k interpretácii a vnímaniu priestoru u Rómov z Gelnice na príklade vybraných sídelných celkov) (EVA MAZÁROVÁ)

III. AKO O SEBE HOVORÍME?

	Jazykové a sociálne obrazy Róma ako nástroje na udržiavanie sveta „čiernych“ a sveta „bielych“	
416	5. Obrazy Žida a Róma v humoristicko-satirickom časopise <i>Kociúr</i> (ZUZANA PANCZOVÁ)	
324	1. „Cikán, Gypsy & Rom“ – dynamika pojmenovávania Romů v rôznych diskurzoch (JAN ČERVENKA)	438 6. Etnické stereotypy ako zdroje vtipov o Rómoch (ARNE B. MANN)
346	2. <i>Gažikanes vaj romanes?</i> Jazykové postoje olašských Romů jedné východoslovenské komunity ke třem místně užívaným jazykům (MARKÉTA HAJSKÁ)	480 7. „Si Róm a môžeš byť kým chceš!“ Redefinícia <i>romipen</i> v pentekostálnom pastoračnom diskurze (TATIANA PODOLINSKÁ)
374	3. „Hra na knížky“. Poznámky k akvizíci slovenštiny v Gavu (PAVEL KUBANÍK)	524 RESUMÉ
398	4. Komická figúrka Róma na Slovensku v premenách času. Na príklade anekdot a karikatúr (EVA KREKOVIČOVÁ)	546 LITERATÚRA
		574 ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ V OBRAZOVEJ PRÍLOHE
		576 REGISTRE
		588 O AUTOROCH

4. Komická figúrka Róma na Slovensku v premenách času. Na príklade anekdot a karikatúr¹

Eva Krekovičová

¹ Kapitola tejto publikácie vznikla vďaka podpore grantu VEGA 2/0014/11 *Rómovia v majoritnej spoločnosti: výskum modelov vzájomného spolužitia*.

„Spoločenský kontext je nevyhnutnou črtou komična. Obsahovo sa komické vzťahuje na reálne, sociálne a kultúrne skutočnosti, ktoré si všíma predovšetkým sociológia v pomere ľudského k ani-málnemu, v sexuálnych, generačných a ďalších diferenciách, v rozdielnom spoločenskom postavení, triednom zaradení, v rasových, etnických, náboženských rozdieloch, ktorých konkrétne obsahy tvoria diferenčný rámec komiky“
(Borecký, 2000, preklad E. K.).

Ústav etnológie SAV, Bratislava
eva.krekovicova@savba.sk

Komika patrí k univerzálnym javom, stretávame sa s ňou v každej spoločnosti. Patrí k citlivým a objektívnym ukazovateľom kultúrnych premien, zohráva podstatnú úlohu v spoločenských procesoch, v ktorých vystupujú zjavné alebo skryté konflikty. Je vlastne výsledkom týchto zmien (Odoj, 2013: 11). Nazerať na komiku z iného uhlu pohľadu, zameraného na skúmanie samotného spôsobu vytvárania komiky, zdôrazňuje V. Borecký súvislosť komiky s imagináciou, hrou a kreativitou, pričom konštatuje, že pre všetky tieto oblasti je „spoločným zdrojom reduplikácia (...), fantazijné zdvojovanie medzi skutočnosťou a predstavou, realitou a ilúziou. (...) Zdvojovanie v rámci komiky, ktorú možno zaradiť najskôr medzi postoje, zahrňujúce kognitívnu, emocionálnu a hodnotiacu zložku, sa premieta v inkongruencii (t. j. v nesúlade, pozn. E. K.), ktorá je zdrojom komiky. V komične kladieme vedľa seba nesúrodé dvojice, či už ide o predmety, veci, predstavy, slová, či myšlienky. Zdvojovanie nesúrodosti vzdoruje primeranému uchopeniu a vyvoláva smiech“ (Borecký, 2005: 10, preklad E. K.).

1. Komický hrdina²

Komický hrdina úzko súvisí s vymedzovaním kategórií, ktoré sa nevzťahujú iba na konkrétnu kultúru/kultúry, ale majú všeobecnejšiu povahu. Vystupuje teda ako univerzálny typ hrdinu a vyskytuje sa vo viacerých variantoch. Je to hrdina na jednej strane zameniteľný a potenciálne ambivalentný (v závislosti od postojov) a jeho základné atribúty sa zároveň vyznačujú inklináciou k dlhodobému pretrvávaniu v *kultúrnej pamäti*.³ Komika tohto hrdinu vychádza z princípu superiority, nadradenosti.

V literatúre, divadle a v rozprávaniach (vrátane folklóru) celého sveta objavíme rôzne podoby komického hrdinu – *šibal*, klamár, „vtipálek“ (Olivová, 2009: 17), ktorého základnou vlastnosťou je vynaliezavosť, prefíkanosť. Postava šibala vystupuje aj v mýtoch (napr. postava mytologického triksteru u severoamerických Indiánov (Radin, 1971) a v ústnom podaní či v literárnych dielach Európy a Ázie zasa v rozmanitých podobách typu Tilla Eulenspiegla, Simplicissima alebo Nasredina Hodžu a ďalších. Nachádzame ho aj v popkultúre (Luffer, 2009: 10).

Ku komickým hrdinom patrí napr. vo všetkých kultúrach známa komická figúrka *hlúpy sused*. Príslušníkov takýchto skupín možno zaradiť medzi predstaviteľov komických *obetných baránkov*, spájaných aj s obrazom „cudzieho“ („other“ v angličtine, „obcy“ v poľštine) (Hajduk-Nijakowska, 2013: 21). Termín „obetný baránok“ zaviedol do svojej teórie humoru⁴ S. Critchley (2002). „Hlúpi susedia“ tvoria v rámci motívickej klasifikácie medzinárodných typov folklórnej prózy (Uther, 2004) vlastnú špecifickú skupinu (č. 1 200 – 1 349).⁵

Osobitnú podobu komického hrdinu reprezentujú *hlupáci ako taki*, vyskytujúci sa v rôznych variantoch a kontextoch (v anekdotách a vo folklórnom⁶ humoristickom rozprávaní napr. „hlúpa žena“, „hlúpy Jano“, „hlúpy Honza“, policajti, blondínky atď.).

Ďalším typom hrdinu je komická *postava spätá s konkrétnou lokalitou*. Pocit tesného spojenia s vybraným geografickým miestom sa vyjadruje prostredníctvom vysmievania sa z ľudí, ktorí nie sú ako my a sú považovaní buď za mimoriadne hlúpych, alebo za zvlášť prešibaných (Critchley, 2002). Takéto žarty na tému bystrých „prostáčikov“ a vtipných hlupákov (napr. hlúpo-múdreho poľského Marchořta, hebrejského Markolisa, germánskeho Marculfa alebo sliezskeho Markla) existujú v európskej literatúre i vo folklórnom podaní už od staroveku (Hajduk-Nijakowska, 2013: 22). Pre hrdinov tohto typu je charakteristická ignorancia, naivnosť a hlúposť. Spájajú sa aj s početnými ďalšími európskymi mestami: Mols (Dánsko), Schilda (Nemecko), Gotham (Anglicko), Biella (Taliansko), Gabrovo (Bulharsko), ako aj s viacerými írskymi lokalitami (vo výsmechu zo strany Angličanov, Škótov a Walesanov, Krawczyk-Wasilewska, Dobbie, 2007: 112). Na Slovensku k nim patria napr. Záhoráci, Važtania, Ratkovčania, „sváko Ragan“ z Brezovej či Nácko z Banskej Štiavnice.

Ku komickým figúram možno priradiť aj obraz *sedliaka*, v Európe doložený od stredoveku (Mikulec, 1995). Komickosť postavy vychádza z predstavy sedliaka videného očami vyšších sociálnych vrstiev ako primitívneho a nevzdelaného človeka. Tento typ hrdinu zaznamenávame v európskej literatúre a vo folklóre (na slovenskom vidieku sa s ním stretávame ešte koncom 20. storočia). Je charakteristický hlavne tým, že sa nevie správať v spoločnosti vyššie postavených ľudí (šľachty, stredných vrstiev, vzdelancov, kléru či mešťanov) a svojou neokrôchanosťou vzbudzuje smiech.⁷

Komický sedliak bol obľúbenou témou najmä v literatúre baroka, pričom jeho negatívny až sedliacky stav ponížujúci spôsob zobrazenia vyvolal zároveň literárnu protireakciu v podobe tzv. „sedliackych plačov“, literárnymi historikmi označovaných aj ako „poddanské lamenty“⁸ ktorých ohlasy nachádzame tiež v leťákových tlačoch, prípadne vo folklóre (Droppová, Krekovičová, 2010: 364 – 366).⁹ Postava sedliaka ako človeka, čo „nepozná“

² K termínu napr. Mikulec (1995: 15 – 19) alebo Küllös (2003).

³ Termín používam podľa Nora, 1990: 7.

⁴ Z hľadiska vzťahu komiky a humoru predstavuje komika kategóriu všeobecnejšiu, humor je súčasťou komiky (Borecký, 2000).

⁵ Rozprávania sú zaradené v časti 5.6.: *Anecdotes and Jokes*, v skupine *Stories about a Fool* (Uther, 2004).

⁶ Termín *folklór* tu používam v užšom význame: 1. ako v stredo európskom priestore už prakticky uzavreté formy „tradičnej kultúry“ istého historického obdobia, súčasť „kultúrneho dedičstva“; 2. prejavy vyznačujúce sa špecifickým umeleckým (folklórnym) „štýlom“ (Krekovičová, 2013).

⁷ Ako napr. v tomto vtype z prelomu 19. a 20. storočia v časopise *Černo-kňažnik* (1906, (4): 31): „U doktora Sedliak (v ordinačnej chyži s klobúkom na hlave) Sedliak: Prišiel som sa poradiť. Lekár: Dobré, prezriem vás, ale dajte najprv klobúk dolu! Sedliak: Na hlavu mi je nič!“

(nerešpektuje) zaužívané a platné pravidlá (vrátane noriem a proklamovaných hodnôt), pretrváva v kultúrnej pamäti prakticky dodnes. V slovenskom prostredí napr. aj vo forme dehonestujúceho nárečového označenia, nadávky „sedlák“ či frazeologizmu „slama mu trčí z topánok“ (Krekovičová, 2006).¹⁰

V geografickom priestore bývalého Uhorska, ako na to upozornila I. Küllös (2003), sa pretransformoval obraz neokrôchaného a smiešneho sedliaka, prípadne i vojaka do komického hrdinu Róma/Rómky/Rómov, videného očami majoritnej spoločnosti. Centrum rozšírenia tejto postavy sa nachádza na dnešnom území Slovenska a Maďarska. Výskyt a postupné udomácnenie sa komickej figúrky Róma v tejto oblasti ako všeobecne rozšírenej a frekventovanej súvisí – v porovnaní napr. s Poľskom či Českom pred rokom 1989 – predovšetkým s relatívne vysokým počtom príslušníkov tejto minority,¹¹ ktorý korešpondoval s dobovou legislatívou. Platné zákony v historickom Uhorsku boli voči róm-ským prisťahovalcom v porovnaní so západnou Európou (vrátane rakúskej časti monarchie) značne benevolentnejšie.¹²

1.1. Komická postava Róma

Najstaršie zmienky o komickej figúrke Róma (s označením „Cigán“, „cigán“, „cigán“ používaným v dobových prameňoch a vo folklórnych textoch všeobecne; Krekovičová, 1998a), sa objavujú v školských hrách, vo vagantskej poézii a v paródiách na modlitby z 80. rokov 17. storočia. K atribútom postavy patria v týchto prameňoch hlavne chudoba, hlad a niektoré zvyky, napr. pohreb (Küllös, 2003). Ako najfrekventovanejší vystupuje róm-sky komický hrdina v humoristických rozprávaniach a vtipoch, rozšírených tak v rurálnom,¹³ ako aj v urbánnom prostredí, v ústnej i literárnej forme,¹⁴ ale aj v masmediálnej komunikácii a na internete (Krekovičová, 2006), popkultúru nevynímajúc. Výsledky folkloristických výskumov z územia Slovenska potvrdzujú potláčanie komického obrazu Róma v oblastiach vyznačujúcich sa výskytom vyššie spomínaného miestneho typu komických hrdinov, prípadne tu dochádza ku koexistencii oboch typov hrdinov (napr. na Spiši: postava „Róma“ a „Važtana“, Leščák, 2010). Početná vrstva textov s komickou figúrou Róma má blízko k posta-

⁸ K dobovým textom z územia dnešného Slovenska pozri napr. Mišianik ed., 1981: 483 – 495, v nemeckom prostredí to bol tzv. *Bauernklage* (sg.) (Steinitz, 1983, bližšie k tomu Krekovičová, 1998b).

⁹ *Nová píseň o veselém sedlákovi. Tiskem v Skalicy* s incipitom: „Já jsem sice sedlák chudý.“ Bez vročenia.

¹⁰ Na druhej strane je v súlade s ambivalentnosťou obrazu v hovorovom jazyku bežne zaužívané slovné spojenie „sedliacky rozum“ s pozitívnou konotáciou.

¹¹ Rómovia sa v Uhorsku postupne usadzovali od 16. – 17. storočia (Horváthová, 1964; Mann, 1998).

¹² K prenasledovaniu Rómov v Európe bližšie Vossen, 1983; v období 2. svetovej vojny Nečas, 2002.

¹³ K postave Róma v slovenskej folklórnej próze napr. Gašparíková, 1980.

¹⁴ Okrem iného napr. aj v tzv. spišských klapanciach, veršovaných slovesných útvaroch z východného Slovenska, stojacich na rozhraní folklóru a literatúry (Barbuš, 1969).

ve šibala a v niektorých oblastiach Balkánu (v súvislosti s ich začlenením do Osmanskej ríše) hraničí výskyt Róma s postavou Nasredina Hodžu (Eschker, 1986). Na Morave a v Čechách sa vo folklóre stretávame s dominujúcim zobrazením Róma ako muzikanta (Toncrová, 2001: 37 – 48),¹⁵ v poľskom prostredí nie je komická figúra Róma všeobecne rozšírená.¹⁶

Vo svojej kapitole sa zameriam na obraz komickej postavy Róma ako súčasť *dobového imaginárna* (Le Goff, 1998; Borecký, 2005: 9) v období od 60. rokov 19. storočia po súčasnosť. Materiálovou bázou pre mňa budú dve oblasti *kultúrnych reprezentácií* (Hall, 1997: 6) Róma. Aj keď každá z nich prezentuje inú škálu atribútov obrazu, obe žánrovo odlišné vrstvy reprezentácií reflektujú (hoci v rôznej miere) komický obraz Róma a vykazujú zmeny súvisiace s aktuálnym dobovým diskurzom vo vzťahu majorita – minorita. Sú to:

1) vizualizácia Rómov a ich kultúrne reprezentácie v satiricko-humoristických časopisoch *Černokňazník* (1861–1910),¹⁷ *Kocúr* (1919 – 1945, pozri Panczová, kapitola v tejto publikácii)¹⁸ a v denníku *SME* (1993 – 2014);¹⁹

2) folklórne, publikované, ústne a prostredníctvom internetovej komunikácie šírené vtipy (1998 – 2005, 2007 – 2010, 2012 – 2014).

2. Vizualizácia Rómov

Zobrazenie Rómov v sledovaných prameňoch nachádzame v karikatúrach a ilustráciách, ktoré nepatria k početným, skôr k raritným. V porovnaní s anekdotami obsahujú omnoho menej informácií o tejto menšine (počet atribútov Rómov je výrazne obmedzený).²⁰ Karikatúra pracuje s úspornými a opakujúcimi sa znakmi postavy: tmavá pleť, čierne, často strapaté a kučeravé vlasy ako všeobecné atribúty. Chudobných Rómov charakterizujú bosé nohy, chatrné, otrhané, zaplátané oblečenie alebo nahota. Naproti tomu bohatší muzikanti sú obutí, v sedliackom oblečení alebo v obleku, s klobúkom na hlave, v karikatúrach z obdobia po roku 1989 sú mužskí obyvatelia rómskych get („osád“) v teplákoch a s výnimkou vajdu bez klobúka. Objavujú sa tu niektoré *atribúty chudoby* (nevzhľadné drevené chatrče, veľký počet ľudí

¹⁵ Iná je však situácia v reflexii komickej figúrky Róma vo vtipoch šírených prostredníctvom internetovej komunikácie, kde zaznamenávame prelínanie českých a slovenských anekdot (aj napriek rozdeleniu Československa v roku 1993), bližšie Krekovičová, 2006.

¹⁶ Podľa konzultácie s poľskou folkloristkou prof. Teresou Smolińskou z univerzity v Opole, 2008.

¹⁷ K histórii a charakteristike časopisu *Černokňazník* bližšie Krekovičová, Panczová, 2013b.

¹⁸ Na tomto mieste ďakujem Zuzane Panczovej za poskytnutie materiálu z osobného archívu.

¹⁹ Autorom uvádzaných karikatúr je Martin Šútovec alias „Shooty“. Vychádzali v *SME* v rokoch 2012 – 2014.

²⁰ Neplatí to však o vizualizácii Róma vo všeobecnosti. Napr. v maľbe či v litografii ikonografické pramene potvrdzujú mimoriadne široký diapazón zobrazenia Rómov. Od kočovných, žijúcich „na ceste“, k usadlým, obývajúcim zemnice, od kováčov, hudobníkov

žijúcich v jednej domácnosti a pod.), ale tiež (v súhlase s realitou umocňujúce komický obraz Rómov) satelitné antény.

Ako sociálne signifikantný atribút zobrazených postáv v karikatúrach v sledovanom časovom rozmedzí všeobecne vystupuje *obuv*, resp. jej absencia. Tento atribút sa však netýka len Rómov, ale vizualizácie predstaviteľov vnútorne hierarchizovanej dobovej spoločnosti ako takej, a to najmä v období pred rokom 1946. Podľa spôsobu obutia napr. karikaturisti v *Černokňazníkovi* rozlišujú: Maďarov (ako znak „vyšších vrstiev“ prevažne čizmy s ostrohami), „maďarónov“ (čizmy s ostrohami, ale zároveň – v prípade konkrétnych prouhorských politikov, ktorým sa pripisoval slovenský pôvod – bosé nohy ako príznak „nepravej vyššej“ vrstvy).²¹ Odlíšu aj Židov (prevažne čizmy, prípadne čizmy s ostrohami, charakteristickými aj pre Žida maďaróna), Slovákov (krpce, ojedinele i bosé nohy), Srbov, Chorvátov atď. a napokon Rómov (bosí, v prípade muzikantov v meštianskych topánkach alebo čizmách). V karikatúrach z najnovšieho obdobia v denníku *SME* sa tento atribút objavuje aj v podobe Rómov z osád, ktorí však tiež nie sú všetci rovnakí: bosí, obutí v papučiach i v topánkach.

V období druhej polovice 19. a prvej dekady 20. storočia sú Rómovia vizualizovaní v dvoch líniách, ktoré naznačujú ich reflexiu ako vnútorne diferencovanej minority, pričom komický hrdina v karikatúrach a ilustráciách k publikovaným textom v oboch prípadoch dominuje. V niektorých prípadoch (kováči, muzikanti, zloději) sa komično využíva s cieľom zdôrazniť exotický vzhlad Rómov.

Róm je na jednej strane v podstate neškodnou, exotickou figúrkou z periférie spoločnosti. Výstižne ju charakterizuje politická karikatúra „O postavení národov v Uhorsku“ (*Černokňazník*, 1894, (1): 5) z pera významného českého maliara Mikoláša Aleša. Komická figúrka otrhaného a bosého Róma, objavujúca sa v pozadí centrálného motívu kresby, ktorým je ožobračovanie iných nemaďarských národností v Uhorsku zo strany vládnucich Maďarov a Židov,²² slúži len na pobavenie spoločnosti (**Obr. III. 14. 1**). Vyskytuje sa tu aj kováč a jeho pomocníci (**Obr. III. 14. 5**) v pozícii reprezentanta charakteristického rómskeho zamestnania²³ (avšak len ako ilustrácia podčiarkujúca ich komický výzor) či chudobní príslušníci minority s ich „typickými“ atribútmi. Príkladom sú ilustrácie M. Aleša z roku 1890 k textu o komickom a prešibanom Rómovi –

cez oslavu ich divokej krásy a urastenosti v portrétoch až k romantickému, často tragickému obrazu Róma/Rómky a k nahým ženským kráskam. Pramene obsahujú veľké množstvo etnografických informácií o ich spôsobe života a obyčajoch, úlohe Rómov v obradoch nerómskeho obyvateľstva, o odeve, strave a náradí, aké používali, o chovaných zvieratách a ich drezúre, o žobraní, remeselnej výrobe z kovu a výrobkoch, o vrezávaní dreveného náradia (lyžice, korytá) atď. Na príklade Poľska pozri Kocój, Lechowski, Plebańczyk, 2012: 170 – 183.

²¹ Slováci boli niekedy zobrazovaní ako bosí, najmä v prípade oknárov, drotárov či pltníkov. Naproti tomu v dobovej maďarskej (prouhorskej) tlači podobného zamerania sú tie isté postavy zobrazované podobne, s označením „pansláv“. Viac v Krekovičová, Panczová, 2013b.

²² Časopis *Černokňazník* reprezentoval v období vypätého historického nacionalizmu v Uhorsku názory proslovensky orientovanej časti vzdelancov, „národovcov“. Viac v op. cit.

– zlodějovi, ktorý prekabáti opitého sedliaka a odnesie si, prezlečený do jeho šiat, aj jeho ovcu (**Obr. III. 14. 6 a 7**).

Druhú líniu reprezentuje obraz muzikantov, hrajúcich na objednávku pre Nerómov (**Obr. III. 14. 2 a 3**),²⁴ ktorý vo vizualizácii Rómov v *Černokňazníkovi* čo do počtu prevláda.²⁵ Ani tu však nechýba viac alebo menej zdôrazňovaná komická zložka (napr. klobúky rôznych bizarných tvarov či neprofesionálny, podomácky vyrobený, alebo opravovaný kontrabas obitý klincami).

V prvej polovici 20. storočia (1919 – 1945) Rómovia v karikatúre naznačujú vyššiu mieru stereotypizácie, akoby sa vytrácalo ich vnímanie ako vnútorne diferencovanej zložky obyvateľstva, a vystupujú v pozícii komického hrdinu. K vizualizácii biednych Rómov, reprezentujúcich príslušníkov rómskej minority všeobecne, sa navrstvujú niektoré ďalšie motívy, napr. motív Róma vojaka²⁶ či regrúta. V súvislosti so všeobecným volebným právom, na území Slovenska uzákoneným v roku 1922,²⁷ vstupuje do zobrazenia Róma politikum v podobe motívu kupovania voličských hlasov (Panczová, **Obr. III. 15. 16**). Na tejto karikatúre sa objavujú i hudobné nástroje v rukách bijúcich sa Rómov, ktoré síce slúžia ako atribút rómskej príslušnosti, ale vo funkcii „zbrane“. V iných obrázkoch Rómov v *Kocúrovi* motív „cigánskej muziky“ absentuje.²⁸

Objavuje sa tu ojedinelý obrázok rómskej ženy (**Obr. III. 14. 8**) ako chudobnej žobráčky (biedne oblečenie, bosá, s dvomi batohmi, eventuálne/?/s nádobou, do ktorej zhromažďuje u Nerómov vyžobrané jedlo, pozri Horváthová, 1964), ktorá je zároveň vešticou, postavou známou z folklórnych piesní (Krekovičová, 1998a). Dialóg žien v komentári ku karikatúre do nej vnáša ďalší komický prvok, ktorý – proti očakávaniu, teda v súlade s princípom *inkongruencie* – prezentuje hlúpa sedliacka žena – Nerómka. Humor v karikatúre vychádza z jazykového nedorozumenia. Takéto vtipy sú bežné v zobrazení vyššie spomenutých typov komického hrdinu, a to „hlúpeho suseda“ a „hlupáka“.²⁹ Najmä v literatúre a vo folklóre, ale aj v iných žánroch vizualizácie (malba atď.) však inklinuje ponímanie rómskej ženy s nadprirodzenými schopnosťami ako súčasť obrazu „cudzieho“ tiež k romantickému obrazu Rómov (Krekovičová, 1998a),³⁰ ktorý obsahuje motívy „tragického osudu“ Rómov. V takýchto prejavoch a žánroch teda nejde, s výnimkou paródie,³¹ o zobrazenie komického hrdinu.

²³ Motív kováčov patrí k frekventovaným hlavne vo folklórnej piesni (Krekovičová, 1998a).

²⁴ Rešpekt voči vynikajúcim rómskym muzikantským osobnostiam v stredných a vyšších spoločenských vrstvách deklaruje titulná strana *Černokňazníka* z 25. apríla 1886, ktorá vyšla ako aktuálny nekrológ k úmrtiu známeho „primáša“ Jozefa Piťu (**Obr. III. 14. 4**). K osobnosti J. Piťu pozri bližšie Mann, 2001.

²⁵ Rómsky/i muzikant/i v pozícii komického hrdinu sú frekventovanou témou folklórnych piesní, kde plnili prekárnia muzikantov funkciu výzvy k hre (rozkazovačky): „Zahrajce, zahrajce, čarne andželata, /: naj še vytancuju Dvorjanske dzifčata“ (Krekovičová, 1998a: 153). Prekáracky bez motívu Rómov sa spievali v rovnakej situácii aj nerómskym muzikantom (napr. na Kysuciach v rámci tzv. piesní pred muziku).

²⁶ Tento motív sa objavuje aj vo folklórnych piesňach a parémiách. V karikatúrach z *Kocúra* pozri tiež Panczová, **Obr. III. 15. 6 a 7** v tejto publikácii.

Obdobie po roku 1989 zastupuje pre potreby tejto práce liberálny denník *SME*. Zobrazenia Rómov v týchto novinách sa vyznačujú jednoznačnou politizáciou témy a zámernou konkretizáciou Rómov. Uverejnené karikatúry sú reakciou na vynáranie sa tzv. „rómskej problematiky“ v aktuálnom politickom diskurze. Mieria proti pomalým a zo strany centrálnej politiky štátu nedostatočne razantne presadzovaným a efektívnym reálnym aktivitám, ktoré by mali smerovať k inklúzii konkrétnej časti rómskeho obyvateľstva, žijúceho hlboko pod hranicou chudoby, teda nie k Rómom ako takým. Ako protiklad dominujúceho, silne etnizujúceho abstraktného obrazu sa tu objavujú príslušníci konkrétnej sociálnej skupiny Rómov v opakujúcej sa podobe „nelichotivého“ skupinového portréту obyvateľov rómskej osady. Karikaturista Martin Šútovec (alias „Shooty“) pracuje s Rómom ako s už etablovaným a všeobecne známym komickým hrdinom. Nerecykluje ho však, vystupuje z jeho esencionalizovanej podoby, no nezobrazuje ho ako jednotlivca, ale ako príslušníka špecifickej, najnižšie stojacej sociálnej vrstvy rómskeho obyvateľstva.

Ide tu jednoznačne o politickú karikatúru. Róm v nej nie je slobodným a svojským aktérom anekdot, ale dostáva sa do pozície obeť/nástroja politických hier. O takejto hre vypovedá aj obrázok z 2. 10. 2012, kde skupinu politikov, pozorujúcich rómsku osadu iba z diaľky, zaujíma viac hra so slovami o „politckej korektnosti“ ako skutočné riešenie existujúcich problémov. Práve Rómovia žijúci v getách sú predobrazom aktuálneho a silne esencionalizovaného pohľadu na Rómov v totalitnej, ale aj v post-totalitnej nerómskej spoločnosti Slovenska, a to aj napriek tomu, že z hľadiska reálneho početného zastúpenia reprezentujú len menšiu časť rómskeho obyvateľstva na Slovensku. Rómovia sú v karikatúrach vizualizovaní s dôrazom na ich pozíciu stigmatizovanej minority v hre s tzv. „rómskou kartou“, využívanou a zneužívanou popri „maďarskej karte“ v politickom boji, hlavne v rámci permanentného boja politikov o potenciálneho voliča so všetkými jeho predsudkami, stereotypmi a animozitami.

Príkladom môžu byť iniciatívy na búranie rómskych osád zo strany lídrov dvoch proti sebe stojacich politických strán (politického vodcu extrémnych nacionalistov M. Kotlebu a predsedu prevažne liberálnej pravicovej strany SDKÚ P. Freša), pranierované v *SME* v roku 2012 (**Obr. III. 14. 10 a 11**).

²⁷ Pozri <http://www.saske.sk/cas/archiv/2-2006/Sutajova.html> (navštívené 10. 4. 2014).

²⁸ Absencia rómskych muzikantov ako „vyššie“ postavenej skupiny Rómov môže predbežne potvrdzovať tézu o ich zobrazovaní ako homogénnej skupiny. Na jednoznačné zovšeobecnenie je však počet karikatúr príliš skromný.

²⁹ Smolińska, 2006: 8.

³⁰ K celkovému hodnoteniu Rómov v časopise *Kocúr* s ohľadom na ďalšie formy jeho prezentácie bližšie Z. Panczová v tejto publikácii.

³¹ Príkladom môže byť paródia na pôvodom letákovú (jarmočnú), na juhovýchodnej Morave všeobecne známu romantickú baladu *Hrál mladý Cigán u zámku, hrál dojemne a nežne...* o rómskom muzikantovi, ktorý hral pod oknami kňažnej. Kňažná sa až od neho dozvedela, že majú spoločného otca, rómskeho muzikanta, a je teda jeho sestrou. Pieseň bola zapísaná aj na Slovensku (Krekovičová, 1998a: 250 – 251).

V denníku sa vracia na scénu aj téma Rómov v pozícii viackrát reálne potvrdeného objektu „kupovania“ voličských hlasov, známa už zo zmieňovanej karikatúry z roku 1935. Špeciálne v rómskych osadách iniciovali tieto praktiky členovia viacerých konkrétnych strán politického spektra tesne pred voľbami („Shooty“, 2010: 384, tu **Obr. III. 14. 12**).

V karikatúrach Martina Šútovca („Shootyho“) máme dočinenia s politickou karikatúrou *par excellence*, namierenou svojim ostrím na tých, čo Rómov a reálne sa zhoršujúce vzťahy medzi Rómami a Nerómami využívajú na vlastné parciálne politické ciele. Karikaturista v nej vystupuje z esencionalizovanej podoby komickej figúrky a konkretizuje Rómov prostredníctvom jednej, sociálne výrazne marginalizovanej a zároveň „najviditeľnejšej“ skupiny z tejto menšiny. Vizualizovaní Rómovia aj tu však úzko súvisia s komickým hrdinom.

3. Komická postava Róma v anekdote

Z hľadiska pohľadu na Róma ako komického hrdinu predstavujú zaujímavý a kľúčový materiál krátke humoristické naratívy a vtipy, anekdoty.³² Problematike obrazu Róma a jeho premien vo folklórnej a internetovej anekdote som sa venovala na inom mieste (Krekovičová, 2006). Tieto výskumy potvrdili predpoklad, že komická figúrka v tomto žánri prešla od svojej staršej podoby (fixovanej vo folklóre) v porovnaní s Rómom v asynchrónnej internetovej komunikácii viacerými zmenami a tieto zmeny deklarovali celkový nárast negatívnych atribútov rómskeho hrdinu/hrdinov. Treba však zároveň podotknúť, že sa pohybujeme na úrovni *kultúrnych reprezentácií*, teda konštruktov. Viacerí autori zaoberajúci sa komikou odkazujú na to, že samotný nepriateľsky zafarbený vtíp ešte nemusí byť prejavom skutočného nepriateľstva (Měšťan, 1995; Sobotová, 2002).

Rómsky hrdina anekdot býva všeobecne zobrazovaný v rámci širokej škály od „iného“, „cudzieho“, „nepriateľa“ až k extrémnemu pólu nepriateľa, k objektu dehumanizácie, odludštenia, znížením statusu „druhého“ na úroveň „divochov“, zvierat a démonov (Košťálová, 2012: 75).³³ Z hľadiska kategorizácie postavy možno v rámci proklamovaných postojov ako zásadné zmeny označiť dve z nich:

- 1) posun od „cudzieho“ k „nepriateľovi“,
- 2) vynorenie sa princípu dehumanizácie.

Zmeny komickej figúrky v čase sa premietajú v náraste, resp. zdôrazňovaní jedného z postojov celej škály, pričom princíp dehumanizácie v takom rozsahu, ako ho

V parodovanej verzii piesne spievanej na svadbe v období prelomu 30. – 40. rokov minulého storočia sa na Slovácku spievalo o „starom Cigáňovi“ a počiatočné písmeno piesne nebolo *H*, ale *S*. Podľa Holý, 1999: 3.

³² Oba tieto termíny (*vtip* a *anekdota*) používam ako synonymá (Gašparíková, 1995a).

³³ K termínu bližšie Bar-Tal, 1989.

nachádzame v internetovom vtipe, možno predbežne označiť ako súčasť najmladšej vrstvy konštruovania reprezentácie Róma v anekdotách.³⁴

Jedna zo zmien, reflektovaná aj v internetových vtipoch, sa premietla v posune z Róma ako prevažne „iného“ do kategórie dominujúceho „cudzieho“ (bližšie Krekovičová, 2006). Staršia vrstva komického hrdinu, Nerómov v zásade neohrozujúca, neškodná postavička „Cigána“, nebola jednoznačne negatívna a nechýbali jej niektoré vlastnosti hodnotené ako sympatické, pozitívne alebo neutrálne, ako napr. bystrosť, preľkanosť, schopnosť poradiť si v každej situácii, svojský humor a pod. Niektoré z takýchto vtipov zdôrazňujú, že Rómovia sa nevedia slušne správať, čím pripomínajú smiešneho sedliaka, iné sú zase blízke komickej figúrke šibala. Tu je niekoľko príkladov z internetu:

Beží cigán hore Važcom a za ním beží policajt. Vidí, že ho už nedobehne, a tak kričí:

– Počkaj, cigán!

Cigán sa otočí a kričí naspäť:

– Ty počkaj, teba nenahájajú!

Príde cigán neskoro do roboty a jeho šéf ho už čaká, klepká si na hodinky a hovorí:

– Sedem päťdesiat!

A cigán mu odpovie:

– Také lacné?

– Dežo, ako by si definoval ŽIVOT?

– Život je ako slepačí rebrík. Veľmi krátky, ale celý osratý.³⁵

Vypadne cikan zo siedmeho poschodia,

nato sa zbehnú ľudia a každý sa pyta čo sa stalo, čo sa stalo.

Vtom cikan zdvihne hlavu a hovorí: ta ja neviem ja som teraz spadol...³⁶

Prečo chodia Rómovia do Anglicka?

Lebo na každej izbe je napísané „Room“.³⁷

Niektoré atribúty tejto vrstvy Róma (napr. hlad či chudoba) potvrdzujú svoje zastúpenie v reflexii Róma na území dnešného Slovenska viac ako tristo rokov. Dokladá to táto anekdota:

Cigan, ake jedlo mas najradsej?????

Chleba z maslom!!!!

a co, jedol si???

Ne, brat VIDEL!!!!³⁸

Konštatovaný nárast, resp. dôraz na negatívne atribúty hrdinu prináša so sebou Róm ako kategória „cudzieho“ (bližšie op. cit.). V anekdotách tejto skupiny sa objavujú motívy ako mnohohodnosť rómskej populácie, hlúpy, nechápavý Róm/Rómka, incest, nevravivosť medzi Rómami a Nerómami a pod.

Špecifická, nie príliš početná, ale stabilná a relatívne frekventovaná skupina vtipov z kategórie „nepriateľ“ sa začína presadzovať v oblasti anekdot na internete (v našom materiáli na prelome tisícročia). Anekdoty o Rómoch – nepriateľoch z hľadiska konštruovania humoru často korešpondujú s prejavmi označovanými ako „offensive humour“, ktorých súčasťou je napr. čierny humor, tzv. „kameňáky“,³⁹ humor „šoku“ atď. Tieto vtipy súvisia s „kolektívnym strachom“ z nepriateľa, ktorý sa spája s pocitom ohrozenia. Jedným z nich je napr. prostredníctvom textov inštrumentalizovaná demografická hrozba:

Príde malý rómsky chlapec domov do osady vysmiaty a hovorí mamičke:

– Mamí, mamí, dnes sa pani učiteľka na hodine hudobnej výchovy rozplakala.

– Fíha a prečo?

– No vieš, začali sme spievať „KEĎ NÁS BUDÚ MILIÓNY“.⁴⁰

Čo sa stane v roku 2016?

Rómovia nás uznajú za menšinu.⁴¹

– Ako sa rozdelia Slováci po voľbách?

– Budú tri skupiny: optimisti, pesimisti a realisti. Optimisti sa budú učiť po anglicky, pesimisti po rómsky a realisti sa budú učiť strieľať.⁴²

V rámci reprezentácie Róma v pozícii nepriateľa sa zmena obrazu prejavuje okrem iného aj v dôraznejšom, nezriedka až drastickom spôsobe okázalého demonštrovania vlastnej nadradenosti. Petra

³⁴ Ide, samozrejme, len o zjednotujúce a veľmi všeobecné konštatovanie, keďže samotná anekdota ako žáner obsahuje v sebe dve zložky: 1. tzv. tradičnú, ustavičnú sa aktualizujúcu, prípadne opakujúcu sa, 2. zároveň tzv. dobovú. V súvislosti s folklórnou anekdotou bližšie Gašpariková, 1995a.

³⁵ Z <http://www.rehot.sk/vtipy/kategoria/?id=36> (navštívené 19. 3. 2012). Texty z internetu uvádzam v pôvodnom znení.

³⁶ Z <http://www.rehot.sk/vtipy/kategoria/?id=36> (navštívené 16. 10. 2012).

³⁷ Z <http://www.humor.sk/index.phtml?page=63&kateg=20&datum=1111> (navštívené 27. 7. 1998).

³⁸ Z <http://www.humor.sk/index.phtml?page=72&kateg=20&datum=1111> (navštívené 1. 2. 1998).

³⁹ Slangový výraz, prevzatý z češtiny. Vyskytuje sa v rámci českých i slovenských internetových portálov ako označenie osobitnej kategórie vtipov.

Košťálová upozorňuje na charakter „nepriateľa“ všeobecne ako komplexný konštrukt, ktorý vzniká postupnými krokmi až ku krajnému bodu, akým je jeho „delegitimácia“ (Bar-Tal, 1989), „dehumanizácia“,⁴³ ktoré predstavujú extrémne negatívne formy inštrumentalizácie „nepriateľa“.

V súlade s tým sa spôsob zobrazenia „nepriateľa“ v anekdotách o Rómoch rozširuje o dimenziu „dehumanizácie“.⁴⁴ Vrstvu vtipov s tematikou „vyhladenia“ Rómov reprezentujú hlavne tri okruhy textov. Prvý a tretí z nich v našom materiáli vystúpili ako početne vyvážené (zastúpené asi 34 a 35 základnými textami plus variantmi) a patrili k viackrát sa opakujúcim. Sú to jednak anekdoty, v ktorých vystupujú vo funkcii vykonávateľov „vyhladenia“ *skíni*, nezriedka v pozícii komických postáv, ktoré v závislosti od postojov rozprávača i konzumenta môžu vystupovať v role „hrdinu“, ale i „antihrdinu“. Ďalšiu skupinu tvoria texty obsahujúce alebo inšpirujúce sa motívmi *holokaustu*, a napokon je to okruh vtipov, v ktorých sa postoj a činy nerómskych aktérov rôzneho druhu *stotožňujú s postojmi skínov*. Ojedinele sa medzi nimi objaví aj predstaviteľ najvyššej autority, Boh (Krekovičová, 2006), prípadne svätý Peter, ktorý na jednej strane „legitimizuje“ diskrimináciu Rómov zo strany Nerómov, na druhej strane sa prostredníctvom jeho použitia v danom kontexte (hyperbolizáciou princípu *inkongruencie* prostredníctvom *sacrum*) zvyšuje komický efekt anekdoty:

V balóne letia dvaja bieli a jeden cigáň. Keď začali klesať, vyhodili všetky nepotrebné veci. Aj tak stále klesali. Chceli vyhodiť von cigáňa a vtedy sa objavil svätý Peter:

– Nerobte to! Aká je to spravodlivosť? Dám každému z vás jednu otázku a kto mi na ňu odpovie zle, toho vyhodíme von! Pýta sa prvého bieleho:

– Kedy bola prvá svetová vojna?

– V roku 1914.

Pýta sa druhého bieleho:

– Zomrelo v nej veľa ľudí?

– Áno.

Svätý Peter sa otočí na cigáňa a povie:

– Vymenuj ich!!!⁴⁵

⁴⁰ Z <http://www.funny.sk/vtipy/k39-cd-romovia/> (navštívené 31. 3. 2014).

⁴¹ Op. cit. (navštívené 1. 4. 2014).

⁴² <http://www.rehot.sk/vtipy/kategoria/?id=36> (navštívené 19. 3. 2012).

⁴³ Kategória nepriateľa ako taká prechádza v procese delegitimizácie jeho „ľudskosti“ viacerými fázami (Košťálová, 2012: 75): a) depersonalizáciou; b) dehumanizáciou; c) priradením negatívnych atribútov (agresor, hlupák, lakomec, slaboch atď.); d) exklúziou, marginalizáciou (napr. terorista, bandita, zlodej, vrah); e) onálepkovaním politickými etiketami, čo je charakteristické až pre modernú dobu (nacisti, fašisti, imperialista, anarchista a pod.) a napokon f) prirovnávaním k skupinám, ktoré patria do „repertoáru všetkých symbolov zla, brutality a zlých skutkov, ktoré si každá spoločnosť vytvára sama“ a kam by v európskom historickom kontexte patrili všeobecné označenia ako Hún, Vandal, Tatár/Turek a iné (Sanchez-Mazas, Licata, 2005: 180, cit. podľa Košťálová, 2012: 75, preklad E. K.).

3.1. Skíni – Rómovia⁴⁶

Postava skína predstavuje konkrétneho aktéra realizujúceho vyhladenie Rómov, či už v pozícii „antihrdinu“, alebo „hrdinu“. Anekdota pracuje so skínom prevažne ako s postavou, ktorá svojím konaním tak šokuje bežného nerómskeho konzumenta, že neobvyklosťou pointy vzbudzuje smiech. Neróm do diania spravidla nezasahuje, nechá skína konať. Róm vie, že ho čaká smrť, a bojí sa. Antitéza vraždiaci skín – ustráchaný Róm je vo vtipoch tohto typu *apriori* daná:

Keď som išiel z kina stretol som skína,
Problem bol v tom, že som bol rom.⁴⁷

Rozprávajú sa dvaja cigáni a jeden hovorí:

– Dežo, požičaj mi motorku.

– Nepožičiam, nemám benzín.

– Požičaj mi motorku. Prosím.

– Nemám benzín.

– Dežo, idú skíni!

– Nasadaj, padáme.⁴⁸

V nasledujúcom vtipe sa zdôrazňuje diskriminácia Rómov aj v nebi (podobne ako vo vyššie citovanom texte o svätom Petrovi), a teda zároveň ponímanie skínov ako „antihrdinov“:

Čo sa stane, keď sa skín dostane do neba?

Začnú padať z neba malé cigánčatá.⁴⁹

Program umierneného krídla hnutia Skinheads na Slovensku:

1. získať od Ukrajiny Podkarpatskú Rus,

2. presťahovať všetkých rómskych spoluobčanov na Podkarpatskú Rus,

3. vrátiť Podkarpatskú Rus Ukrajine...⁵⁰

Skín oslavuje narodeniny. Otec mu kúpil nového bombera, matka nové gladiátorky. Sestra ho volá, pod so mnou do garáže, mám pre teba prekvapenie. Prídu do garáže, a tam cigán v reťaziach. Skín sa

⁴⁴ Kategorizovanie „cudzieho“ a „nepriateľa“, ako je známe, priamo súvisí s potvrdzovaním našej vlastnej identifikácie. „Na základe svojej jedinej, výlučnej identity možno (...) ľahšie identifikovať kategóriu tých Druhých – Nepriateľov; redukcia identity na jediný rozmer pomáha pri radikálnom vymedzení Našincov (kladných postáv) a Cudzincov (škodcov, démonov a ne-ľudí). (...) Dehumanizácia nepriateľa vedie k prekonaniu psychickej bariéry z „vraždy blížneho“...“ (Košťálová, 2012: 27).

⁴⁵ Z <http://www.rehot.sk/vtipy/kategoria/?id=36> (navštívené 19. 3. 2012).

⁴⁶ Bližšie Krekovičová, 2008.

⁴⁷ <http://www.humor.sk/index.php?page=65&kateg=20&datum=1111> (navštívené 1. 10. 1998).

⁴⁸ Z <http://www.funny.sk/vtipy/k39-cd-romovia/> (navštívené 31. 3. 2014).

⁴⁹ Z <http://www.humor.sk/index.php?page=38&kateg=20&datum=1111> (datované 8. 11. 1999, navštívené 17. 6. 2003).

veľmi pekne poďakuje, uštedrí mu ranu do brucha a vtom sa ozve:

– Happy birthday to you!⁵¹

Skin je zadržan policíou a vyslychán:

Tak vy prej máte něco proti cikánům?

Jo. Baseballový pálky.⁵²

Co urobi skin ked zomrie rom?

Pusti mu hrdlo.⁵³

Občas sa v tejto skupine vtipov vyskytne označenie „skín“ vo funkcii nadávky, teda tiež ako „antihrdina“:

Nahanaju slony mamuta. Mamut im uteka no ked mu dochadzaju sily, hodi sa na zem a robi sa, ze je mrtvy. Sloni k nemu pridu a doku pu ho do krvi. Mamut vstane a zakrici na slony: „Skurveni skini!“⁵⁴

3.2. Komický hrdina Róm a motívy holokaustu⁵⁵

Spoločný motív dehumanizácie, ktorej reálnym predobrazom bola nielen fiktívna, ale aj „skutočná“ smrť a šokujúce masové vraždenie ľudských bytostí v rámci holokaustu, prechádza z vtipov o Židoch aj do rómskych anekdot. Spoločná, resp. veľmi blízka je poetika väčšiny takýchto textov, ktorá je niekedy založená na princípe „nonsensu“.

Róm na smrteľnej posteli hovorí svojim deťom:

– Deti moje, chráňte Židov!

Prítomní sa popozerajú po sebe, mlčia a on znova:

– Deti moje, chráňte Židov!

Na to sa ozve najstarší syn:

– Otec, ty už nevieš, čo hovoríš, veď blúzniš, načo by sme ich mali ochraňovať?

– Lebo keď ich všetkých pobijú, tak pôjdu po nás!⁵⁶

Aký je rozdiel medzi nadrogovaným cigánom a nafetovaným cigánom?

Neviete?

No predsa nafetovaný horí lebbšie.⁵⁷

—
50 Z <http://vtipy.azet.sk/akcia.phtml?&idK=11&st=> (navštívené 17. 6. 2003).

—
51 Z <http://www.funny.sk/vtipy/k39-cd-romovia/> (navštívené 31. 3. 2014). V inom variante je hrdinom malý Róm, ktorý sa chce stať skínom. Keď sa oblečie ako skín, začne nenávidieť Rómov.

—
52 Z www.E-vtipy.cz.

—
53 Z <http://www.humor.sk/index.phtml?page=65&kateg=20&datum=1111> (navštívené 6. 10. 1998).

—
54 Z <http://www.potiloviny.wz.cz/vtipy.php?kategoria=ociganoch&page=2> (datované 29. 12. 2002, navštívené 22. 4. 2005).

—
55 K reflexii *šoa* a *porraimos* tiež Krekovičová, 2008.

—
56 Z www.rehot.sk/kategoria:menšiny a [regióny](http://www.rehot.sk/regiony) (navštívené 6. 2. 2009).

—
57 Z <http://www.humor.sk/index.phtml?page=72&kateg=20&datum=1111> (datované 27. 7. 1998, navštívené 22. 7. 2003).

—
58 Z <http://www.humor.sk/index.phtml?page=72>

Co sa stane, ked prejde cigana parny valec?

2 metre lepenky.⁵⁸

Daju nemci cigana do plinovej komori. Nemecký dôstojník

zapne plin a cigan kryčí malo. Nemeck da viac a cigan zas malo

malo. On da este viac a cigan zas malo. On da maximum a cigan

kryčí z posledných sil malo malo. Nemecky dôstojník sa nastve

a kriči čeho malo. Malo vzduchu.⁵⁹

3.3. Dehumanizácia Rómov bez motívu skínov

Táto tematická skupina anekdot na prvý pohľad akoby avizovala zhoršujúci sa vzťah majority voči Rómom, keďže v nich sa prenáša obraz „skína“ a jeho konanie ako figúrky reprezentujúcej extrémne formy xenofóbie voči „iným“ do „vlastnej“ skupiny Nerómov ako takých, nezriedka vo funkcii autority (lekár, svätý Peter, Boh). Výskumy však potvrdzujú, že situácia je zložitejšia.

Vo vidieckom podniku:

– Máte cigánsku pečienku?

– No máme, ale potom nebude hudba...⁶⁰

(replika reklamy:)

Kde je Matoni, tam je život. Kde je život, nie sú cigáni.⁶¹

Neznasam rasizmus a cigánov.⁶²

Co je to spravodlivosť?

Pre bielych biela sanitka a pre čiernych čierna.⁶³

Otázka: Aký je rozdiel medzi zrazeným psom a zrazeným cigánom?

Odpoveď: Pred cigánom nie je brzdná dráha.⁶⁴

Viete prečo cigáni nehrali v Star Treku?

????

Lebo sa s nimi do budúcnosti nepočíta.⁶⁵

&kateg=20&datum=1111 (datované 1. 2. 1998, navštívené 22. 7. 2001).

—
59 Z <http://www.humor.sk/index.phtml?page=5&kateg=20&datum=1111> (navštívené 30. 8. 2001).

—
60 Z <http://www.rehot.sk/vtipy/kategoria/?id=36> (navštívené 19. 3. 2012).

—
61 Z <http://www.rehot.sk/vtipy/kategoria/?id=36> (navštívené 3. 3. 2004).

—
62 Z <http://www.humor.sk/index.phtml?page=5&kateg=20&datum=1111> (navštívené 17. 8. 2001).

—
63 <http://www.humor.sk/index.phtml?page=5&kateg=20&datum=1111> (navštívené 17. 4. 2001).

—
64 Z <http://www.humor.sk/index.phtml?page=5&kateg=20&datum=1111> (navštívené 27. 5. 2000).

—
65 Z <http://www.humor.sk/index.phtml?page=5&kateg=20&datum=1111> (navštívené 9. 9. 2002).

—
66 Z poľského „rozredzony“. Autorka takto charakterizovala obraz Slovákov v očiach Poliakov, ktorý pretrvával podľa nej v Poľsku prakticky až do 90. rokov 20. storočia.

Záver

V práci som sledovala kultúrne reprezentácie príslušníkov rómskej minority z pohľadu majoritného obyvateľstva na Slovensku. Obraz Róma/Rómov som sa pokúsila nasvietiť prostredníctvom jeho zobrazenia ako komického hrdinu. Na konkrétne spôsoby inštrumentalizácie Róma som sa zamerala prostredníctvom sondy do dvoch žánrov, karikatúry a anekdoty. Cieľom bolo overiť, do akej miery a akým spôsobom je tento princíp zobrazenia v oboch žánroch zastúpený a aký je vzťah komickej postavy Róma k ďalším variantom univerzálneho komického hrdinu. Zaujímalo ma tiež bližšie charakterizovanie zmien v obraze Róma, ktoré podľa doterajších výskumov avizovali celkové zhoršovanie vzájomných vzťahov majority a minority.

Slovenská karikatúra reflektuje obraz Róma v porovnaní s vtipom ako „rozriedený“ (Smolińska, 2006: 9),⁶⁶ čo súvisí okrem iného aj s nie príliš častým výskytom tejto témy. V úzkej súvislosti s charakterom tohto prameňa je súčasťou vizualizácie Róma politikum, ktoré demonštruje viaceré postoje majority k tejto menšine, resp. naznačuje isté zmeny obrazu v čase a zároveň nie príliš širokú škálu ambivalentnej reprezentácie hrdinu. Postava predstaviteľa tejto menšiny nie je vždy centrálnym objektom politickej karikatúry, Róm tu môže vystupovať aj ako súčasť pozadia. Dobová vizualizácia Rómov sa v sledovaných prameňoch objavuje aj v rámci ilustrácie k rozsiahlejšiemu textu (časopis Černokňažník). V niektorých prípadoch sa komika využíva s cieľom zdôrazniť exotický vzhľad Rómov.

V anekdotách patrí komická postava Róma k stabilnej a relatívne početnej zložke repertoáru, frekventovanej prakticky dodnes. Tento žáner reflektuje širšie rozpätie ambivalentných reprezentácií. Materiál potvrdil paralelnú koexistenciu rôznych obmien figúrky Róma prakticky do súčasnosti a dlhodobé pretrvávanie konkrétnych spôsobov zobrazenia, ako aj inštrumentalizáciu jednotlivých kategórií jeho inakosti od „iného“ až k „nepriateľovi“, konštruovanému aj ako objekt dehumanizácie (t. j. kategorizácie Rómov ako škodcov a neľudí). V rámci zmien obrazu možno v proklamovaných postojoch ako zásadné označiť dve z nich, a to posun od „ cudzieho“ k „nepriateľovi“ a vynorenie sa princípu dehumanizácie (ako extrémneho pólu nepriateľského postoja). Obe avizujú na prvý pohľad trend zhoršovania postojov majority k Rómom.

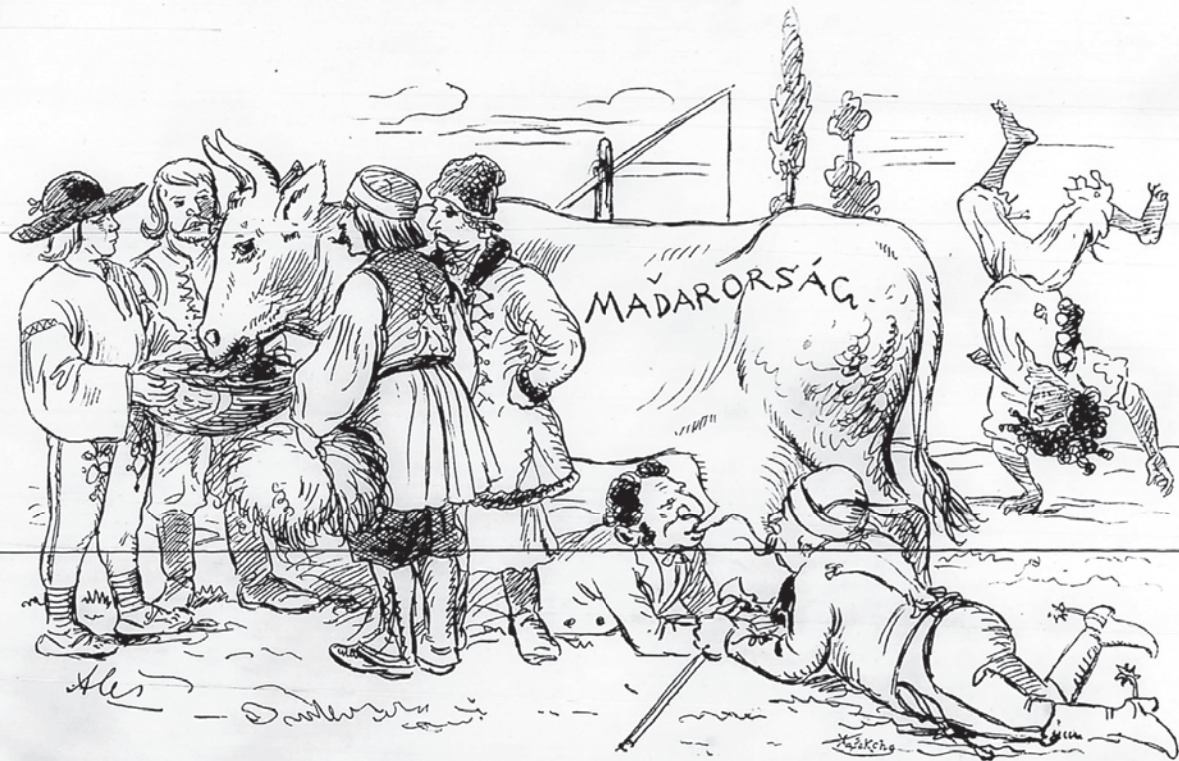
V oboch žánroch dominuje zobrazenie Róma/Rómov ako komického hrdinu. V oboch je komický hrdina silne esencionalizovaný. Komickosť postavy je konštruovaná na princípe inkongruencie a superiority. Aj keď z hľadiska korelácie komického hrdinu Róma s inými reprezentantmi hrdinov tohto typu (hlúpy sused, hlupák, šibal, lokálny hrdina, sedliak) nachádzame paralely, materiál potvrdil existenciu komického hrdinu Róma ako špecifický variant tejto univerzálnej kategórie,

pričom niektoré jeho atribúty (napr. hlad, chudoba, paródia modlenia) pretrvávajú v prameňoch z územia Slovenska viac ako tristo rokov.

Naproti tomu k mladším vrstvám komického hrdinu možno priradiť vtipy inšpirované spomínaním na tragické skúsenosti ľudstva s holokaustom, ktoré sa nezriedka prelínajú so židovskou anekdotou či anekdotou o Židoch. Osobitnú skupinu tvoria pre internetový vtip špecifické, ale i prostredníctvom ústneho podania šírené anekdoty s motívmi Rómov – „nepriateľov“ a dehumanizácie. V oboch týchto skupinách textov, samozrejme, pretrvávajú – ako v anekdote všeobecne – aj „klasické“, opakujúce sa schémy humoru, avšak v mnohých z nich sa zásadne mení poetika humoru. Deklarované extrémne postoje sú inštrumentalizované prostredníctvom jednej z podôb „ofenzívneho humoru“. Vychádzajú z humoru „šoku“ ako prostriedku jeho ozvláštnenia a označujú sa aj ako čierny humor, „kameňák“ a pod. Takýto pohľad na „tých druhých“ súvisí s „kolektívnym strachom“ z nepriateľa (napr. nebezpečného Róma) a môže byť podmienený pocitmi ohrozenia (v prípade Rómov napr. demografickou hrozbou). V rámci skúmanej témy však zároveň upozorňuje na celkové „zosurovenie“ humoru, ale aj iných spôsobov kultúrnych reprezentácií, čo sa týka nielen masmédií a popkultúry, ale umenia všeobecne. Nové možnosti konštruovania humoru prináša tiež zmena spôsobu komunikácie na internete (anonymita používateľov, asynchrónna technická komunikácia atď.). *Materiál potvrdzuje všeobecný nárast tolerancie konzumentov k drastickým formám „ofenzívneho humoru“ s im vlastnou poetikou. Treba však zdôrazniť, že sledované kultúrne reprezentácie a postoje, ktoré reflektujú, nepotvrdzujú, že takáto je realita. Nepriateľsky ladená karikatúra ani vtip nevytvrdzujú o skutočnom nepriateľskom postoji, ani o túžbe vraždiť. Oblasť komiky disponuje z hľadiska spôsobov reflektovania reality svojou vlastnou umeleckou licenciou.*

Materiál zároveň potvrdil že *obrazy*, patriace spolu so stereotypmi ku kultúrnym vzorcom *predstavujú kontextuálne kategórie*. S tým súvisí ich procesualnosť, teda otvorenosť k zmenám, ako aj potenciálna tendencia k ambivalentnosti. Osobitnú skupinu tvoria anekdoty vyznačujúce sa „agresívnym humorom“, ktoré zároveň potvrdzujú, že *kontextuálnosť vo výskume obrazov je potrebné ponímať komplexne. To znamená nielen vo vzťahu k historickej realite, ktorú reflektujú alebo majú potenciál reflektovať, ale tiež vo vzťahu k poetike žánru, v akom sú reflektované.*

Rovnoprávnosť národností v Uhorsku.

Ružomerská.

Farkašovská, Astalovská, potom Fuľa, Krémárovská, Kelemenka, pak Závada, Kerekeška, také mladá zunovaly habarky, zmenily sa v Maďarky.

Po slovensky už nevedia, maďarošan krumpľe jedia, pijú maďar az kávičku, rady vidia az šablíčku, a na glóbu oslavu, maďar tjáter ihrajú.

Ale vpravme otvorene: kto že by za zlé vzal žene, keď si hľadá známosť v svete. — Ťažký vydaj! — však to viete! Civilehe tiež tu už! Kohokolvek, nech len muž!

Preto veštím na zavierku, že sa stane v Ružomberku prvý prípad civilehe. Koho že to nerozhreje? Uzavrú ju habarky, slovenské Uj-Maďarky.

Šami Náj.

Oznámenie.

S budúcim číslom počneme vydávať návod naučiť sa po maďarsky.

Naša metóda je celkom nová a originálna a výsledok istý.

Redakcia „Černokňazníka“.

Valčan: Prečo sa ten váš Leopold Wagner volá teraz už Wagner Lipótom?

Kláštorčan: Hja braček, to je už tak u takých ľudí; kým sú hladní, volajú sa Leopoldom, a keď sa vypasú na Slovákoch, premenia sa na Lipótov.

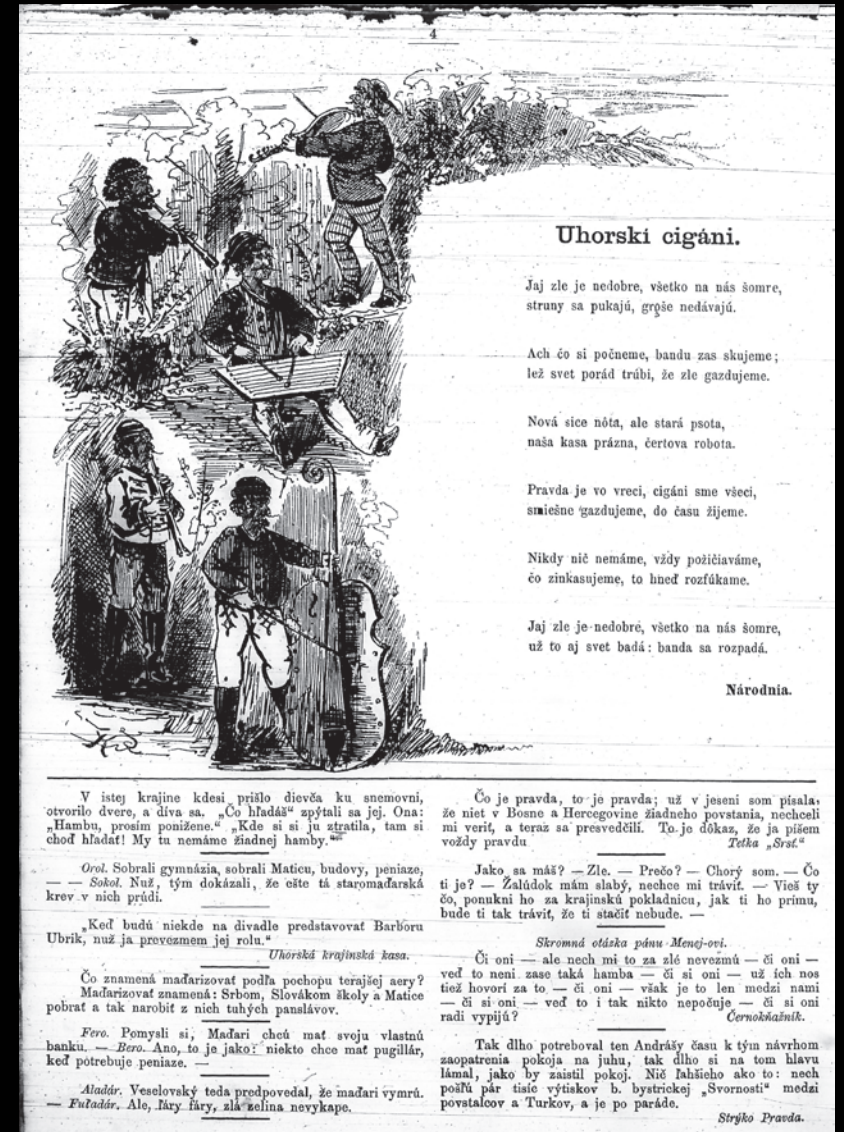
Valčan: Nuž keď je tomu tak, nech si Lipóti k nemu chodia.

Tružo: „Vlast a Svet“ osvedčuje, že sám papier, na ktorom sa tlačí, stojí zlatku.

Chmužo: Vraví pravdu; lebo to, čo je na tom papieri natlačené, i tak nestojí ani za babku.

Tružo: Ale vláda, že jej za to platí.

Chmužo: Tá môže — z Matičných.

Uhorski cigáni.

Jaj zle je neobre, všetko na nás šomre, struny sa pukajú, grěše nedávajú.

Ach čo si počneme, bandu zas skujeme; lež svet porad trubi, že zle gazdujeme.

Nová sice nóta, ale stará psota, naša kasa prázna, čertova robota.

Pravda je vo vreci, cigáni sme všeci, smiečne gazdujeme, do času žijeme.

Nikdy nič nemáme, vždy požičiavame, čo zinkasujeme, to hneď rozfúkame.

Jaj zle je neobre, všetko na nás šomre, už to aj svet badá: banda sa rozpadá.

Národnia.

V istej krajine kdesi prišlo dievča ku anemovni, otvorilo dvere, a diva sa. „Čo hľadáš“ pýtali sa jej. Ona: „Hambu, prosím ponížene.“ „Kde si si ju ztratila, tam si choď hľadať! My tu nemáme žiadnej hamby.“

Čo je pravda, to je pravda; už v jeseni som písala, že niet v Bosne a Hercegovine žiadneho povstania, nechceli mi veriť, a teraz sa presvedčili. To je dôkaz, že ja píšem voždy pravdu.
Tetka „Srst“

Orol. Sobrali gymnázia, sobrali Maticu, budovy, peniaze, — Sokol. Nuž, tým dokázali, že ešte tá staromaďarská krev v nich prúdi.

Jako sa máš? — Zle. — Prečo? — Chorý som. — Čo ti je? — Žalúdok mám slabý, nechce mi tráviť. — Vieš ty čo, ponukni ho za krajinskú pokladnicu, jak ti ho primu, bude ti tak tráviť, že ti stačiť nebude. —

Keď budú niekde na divadle predstavovať Barbóru Ubrik, nuž ja prevedzem jej rolu.

Skromná otázka pánu Meněj-ovi. — Či oni — ale nech mi to za zlé nevozmú — či oni — ved to není zase taká hamba — či si oni — už ich nos tiež hovori za to — či oni — však je to len medzi nami — či si oni — ved to i tak nikto nepoúje — či si oni radi vypijú? — Černokňazník.

Fero. Pomysli si, Maďari chcú mať svoju vlastnú banku. — Bero. Ano, to je jako? niekto chce mať pugillár, keď potrebuje peniaze. —

Tak dlho potreboval ten Andráš čas k tým návrhom zaopatrenia pokoja na juhu, tak dlho si na tom hlavu lámal, jako by zaistil pokoj. Nič ľahšieho ako to: nech pošlú pár tisíc výtiskov b. bystrickej „Svornosti“ medzi povstalcov a Turkov, a je po paráde.

Aladár. Veselovský teda predpovedal, že maďari vymrú. — Fuľadár. Ale, fáry fáry, zlá kolina nevykape.

Strýko Pravda.

Obr. III. 14. 1
Černokňazník, 1894,
1: 5, autor: Mikoláš
Aleš.

Obr. III. 14. 2
Černokňazník, 1876,
1: 4.

ČERNOKŇAZNÍK

humoristicko - satyrický časopis.

Vyrovnali sa a dostali banku.

Radujme sa, veselme sa, vyrovnali s Nemci sme sa, máme banku, banku máme, nikomu si ju nedáme.

S Nemci sme sa vyrovnali, už nám našu banku dali, dali nám ju, máme ju, vzaf nám ju už nesmejú.

Dostali sme čo sme chceli, lebo sme my národ smelý, aj my banku našu máme, včuf sa Rusom už nedáme.

Keď už máme banku našu, nech boh živí Kérim pašu, dáme my mu mečov viac, aby mohol mordovať.

Postavíme včuf armádu, ktorú Rusi neprevládú, na tisíce veľkú, na stá, fiksunfertik a je basta.

Veselme sa, zaskočme si, vykonali banku sme si, iljen Tisa, iljen svet! nad nás v svete druhých niet!

Obr. III. 14. 3

Černokňazník, 1877, 2: 9.

Obr. III. 14. 4

Černokňazník, 1886, 4: 25, rómsky primáš Pito.

Komická figúrka Róma na Slovensku v premenách času. Na príklade anekdot a karikatúr

Ďuro Čajda,
vydavateľ
zodpovedný redaktor.

Rozpomienky na Pito

Zahraj, Pito!

Zahraj Pito, jak si hrával,
Keď-s' pri našich plesoch stával!
Zahraj mi, vieš, tú cillivú,
Zahraj na tú chvíľu clivú.

Trúby nechaj, hraj ticho len!
Trpký, žalostný dnes je deň!
Mnohý za zlé bude mati,
Že si dnes dám vyhrávať.

Však ty len hraj! Čože — novú?
Hraj tú starú Matúšovu...
Práve dnes ti zišla z umu,
Zabudnúť-s' tú starú dumu?

Či neznáš už jak-s' nám hrával,
Keď-s' pri našich plesoch stával?
Nehľať na bláde mi líce!...
Čo mi je?... Nič!... Hraj trávnicie!

Prečo si mi nie po vóli? ...
— Nepýtaj sa, čo ma bolí?!
Zahraj — zahraj takú vrelo,
Čo by srdce zkamencelo?

Čo ti to tie husle hudú:

„Boly časy, ešte budú?“
„Neplač, že sa zloba rúti?“
— Hoj, ako sa mi zrak múti!

Však neplačem! Never tomu
Že nás vyženú von z domu;
Hraj len, trebars aj tú vhodnú;
„Ešte jednu na rozchodnú!“

Tak! veselú hraj — do skoku!
Však nič slzy v mojom oku?
Už prestals', len basa dumi?
Dve ti naraz pukly struny?

Chceš mať nové? — Chceš íst po ne?
Nechaj to tak! V Tatier lone,
Našej nôte v celom svete
Príhodných strún nenájdete!

Lúto ti je? Lúto veľmi,
Poberáš sa už von dvermi?...
S Bohom! Nepriď už viac dnuhá:
Bo mne struna srdca puká.

L. Sv. Mikuláš, 2/3, 1866.
Miloslav Dumný — „Nevädze“ Sv. I.

Kto zahrá trávnicie? ...

Znela hudba, ale onemela
ruka hudcu v smrti zmeravela,
lutujú to stá, ba až tisíce:
— Zomrel Pito! Kto zahrá trávnicie?

Čo si deva, keď trávičku žala,
prenikavým hlasom nôtievala...
to nečujú strunou znieť tisíce:
— Zomrel Pito! Kto zahrá trávnicie?

Kto zanôti ľúbsti nádeju,
keď od srdca slzyčky sa lejú
bár sa oko smeje, — žiari líce:
— Zomrel Pito! Kto zahrá trávnicie?

Ďalej majú znieť trávnicie v poli,
však za hudcom mňa len srdce bolí;
Nezavznie viac nimi sál, ulice:
— Zomrel Pito! Kto zahrá trávnicie?

Budínsky.

V Besednici tót edešuletových „Slovenských Novín“ od dňa 6. apríla 1886.

bežal k vám, že tu máte jedného štarého pša bežného, ktorý ho tu v pivore v prásty pohryznul. Ešte mu krv tiekla, keď ma šem pošielal, a tu ľa mi dal dva groše diškrécie, abych ša len ponáhľal, to druhé že mi vraj vy šami žaplatíte, keď ho ohluším.“

Po tejto výsvetlivke zasvitlo nášmu Jankovi v rožku, zahrešil až sa obloky zatrasily, zaškrípal zubami až mu nosom iskry fškaly — ale čože robíť, aby z toho väčší škandál nepovstal, volky nevoľky vyplatil cigánovi taxu šarhovskú, aby sa len zatrasol, ujistujúc ho, že je starý pes už odpelany.

Demikát.

- A. Nuž pán brat, či sa neuchádzajú o úrad dáky?
 B. Nie ja; daronná by to práca bola.
 A. Nevieť prečo.
 B. Nuž počujem, že sú už všetky úrady, od najvyššieho až po najmenší, tými páni obsadené, čo v Martine boli; a ja vedía že som tam nebol.
 A. Teda „Magyarország“ predca pravdu mal, keď dňa 23-ho mája písal, že „mint értesültünk, a felvidéki főispánok szétlén elutasznak illető megýikbe, örködendők, nehogy a jó úszlönű nép ily alkalmak folytán azok által tévutra vezeltetessék, kik bűnös vakmerőséggel az ő vére és nyugalma árán akarnak zsiros hivatalhoz vagy rendjelekhez jutni.“

- Remeselník Š. No dobrý deň bratku jakože sa máš?
 Remeselník L. A len tak pomáli.
 Š. Či si už dostal poslednie číslo „Vedomostí“?
 L. Vedomostí? Bračok, veď ich ja ani nedržim Š. Nedržiš? Odpusť — nevedel som. Ale „Černokňazník“ čítavaš?
 L. Hej, keď mi ho požičajú.
 Š. Ale „Cirkevné Noviny“ som videl u teba?
 L. Z počiátku. Teraz bračok žiadne noviny nedržim; Bohu prissám nestačí človek. Darmo je. chlieb vozďajší nám je potrebnjší, jako noviny — a i na ten sa ledvaj viem sobrať.
 (O devť tjdne pozdeť, na uliči.)

- Š. Nuž čože ty na polovku chodiš?
 L. (s puškou a tanistrou). Bračok, velice rád polujem.
 Š. A pušku kdeže si vzal?
 L. Včera som ju kúpil za 13 nových.
 Š. Perse polovka ti je jako remeselníkovi potrebnjšia, jako vzdelanie z novin. No darmo — už je len pravdivé to naše porekadlo. že „kdo čo mať chce, na to mu vždy vystáva.“

- Š. Sľeňo! Vy ste vzor krásy ženskej!
 Sľeňo. Veľmi ste zdvorilý, pane! — Velice by ma tešilo, kebych o vás tiež podobne povedať mohla.
 Š. To len od vás závisí; jestli by ste chcela tak, jako ja, pravdu maličkou nepravdou zakryť.

- Syn. Na zdravie, milý tatičok!
 Otec. Však sa mi nekýchlo, ale som zakašial ty sprostáť!
 Syn. Teda na nezdravie, milý tatičok!

- Maco. Čo by si si zažiadal, Kubko, keďby ti tak pán Boh tri žiadosti vyplniť chcel?
 Kubo. Po najprvej: všetko víno na celom svete; po druhé: všetek tabak na celom svete; a po tretie: — (rozmýšľa)
 Maco. No?
 Kubo (po chvílke). Keď si dobro povážim, predca by som si len žiadal ešte viac vína, ale toho najlepšieho.

Lekár. Či ste sa mojich predpisov držal?
 Chorý. Keby som sa jich bol vždy držal, iste bych si bol krky vylámal.
 Lekár. Netárajte!
 Chorý. Nuž ba, lebo som jich všetky oblokom z tretieho poschodia dolu zhodil.

Matej. Nuž ale susedko, keď tak zle žijete s tou vašou, či ste hu nikdy rád nemal?
 Ťuro. Óh, a jako rád; dokud som si hu nevzal, bol bych hu od ľúbosti ziedol; a teraz sa sám na seba jedujem, že som to nevykonal.

ILLUSTRÁCIE

konštitúcii uhorskej,

dľa pochopov pána Fraňa Trebostovského de Eadem.
 Losos. Teda oni myslia, že najlepšia konštitúcia je: pre pána koč, pre sedliaka dereš, a pre žida batoh?
 Fraňo. Veru tak, mój milý židáčku; a ver mi, že dotiaľ na svete nebude dobre, kým to tak nebude. Každý človek nech pri svojom remesle zostane:

Žid nech páli pálené.

cigán nech klinec kuje,

a kňaz nech patrónovi ruku boskáva; to je opravdivá konštitúcia.

Losos. Jestli sa smiem zpýtať, ku ktorejže stránke ráta prináležiť pán veľkomožný?
 Fraňo. K tej najliberalnejšej; ja rovno s Deákom držim.

SV.-MARTINSKÁ

Vítaj mi Martinko na sivom konfku, Aká nám novinku nesieš na jazyku? Hoj dobrú novinu pre dobrých Slovákov; Ale zlá, nedobrá pre tých renegátov. Sišli sa Slováci kolo mňa do radu, Aby tu držali dôvernú poradu: Jako by národnost svoju zastati mohli, Slovenskému rodu k životu pomohli. Krútila Pešť hlavou, vetrili vo Viedni, „Čo to len zamýšľa vraj ten Slovák biedny.“ — Prišli z Pešti páni v slovenskom dolmání, Barón Révay a Juš, Martin Szentivány. Pešť vravi: že z Viedne sú to uplatení, Čo boli Slováci vjedno shromaždení. Viedeň si zas myslí, že jich podkúpila Sokyňa Pešť, aby Viedni poškodila. — Verte mi Slováci, každý kdo tak kričí, Ani jeden vám z tých života nežičí. Slovák si len svoje právo a zákony Zastáva, na cudzú sa on nelakomí. Slovák je nie zbojuňk, aby zbýjal, lúpil, Trebars už od cudzých moc zlého podstúpil; Za to že je dobrý, útulný a tupý, Každý vrah ho všade trhá, zdiera, lúpi. Ale to nebude a nesmie viac tak býť, I Slovák inakší už život musí žiť. I Svätý Martin bol dobrý na chudobu, Ale i meš nosil na šalbu a zlobu. — Hej to Memorandum, to nám je vždy v hlave, Pokým neprideme k životu a sláve. Škoda vás, škoda vás, vy slovenskí páni; Že ste obrátili vaše dolomání, Že ste sa v Martine k Slovákom priznali, A potom jich zradne v blate zanechali, Proti Memorandum „protesty“ kovali, Slovákom na kole štraku ukázali. No nech vám na veky rapoce tá straka, „Že ste vierolomne zradili Slováka!“ No nič to! veď národ i bez váš žiť bude, Ale vám to nikdy, nikdy nezabudne!

Čo takýto čas hŕta Gelo Sebechlebský?

1. Gelo Sebechlebský uznáva, že je Slovákom, bo koľkoráz si tú otázku predložil, že čoby si on žiadal, keby jeho tak na exekúciu volakde poslali? vždy mu je len kaša s mliekom na rozume. — Ej, čoby sa ježzišlo aj teraz za jednu hodnú misu!
2. Ide vedľa oficíny jedného friseura a vidí, jako tam istému mladému pánovi vlasy vypalujú. „Mladý pán! — pýta sa ho — azda jich billagujú, aby sa znalo, do ktorého krdľa patria?“
3. Budeže to klassičné dielo, keď tá ma-ca svetlo sveta uzrie; ale tuším ešte neať 9 mesiacov?!
4. Tu sem sa podte učí hradské cesty robíť na Synovkráľ, kde sa takým kamením zaháďže, že jestli dážd navozenú naň zem zmyje, není toho koňa, čoby po nej prejšol, ledaby si nohu vylomil.
5. Jasně dñi a zase len jasně dñi. — Bože, čo z toho len bude?! Škoda je ale obyľia v sypárňach dať myšiam rozvlačovať a točiti, lebo to na jar môže obanovať, zvlášte jestli za to premešká na všetke vychádzajúce časopisy slovenské, od „Černokňazníka“ počnúc po „Arvai közlöny“ predplatiť.

SVÁTOSTĚ.

„Svätý stav manželský“ ľudia povedajú, Keď si to chudiatka pokoja nedajú; Ver je to svátostí, keď mužá žena bije, A keď jej on číta poza plecí kyje.

Ján K. — — k.

Prečo Adam Chvojka spáva teraz už doma?

Dokončenie.
 Mesiac vyšiel a osvietil dedinu. Z vršku, na ktorom sú vykopané jamy, kde švábka zimúva, spustil sa mladý cigán z ďalekej došť dediny, zat nášho ľtvána, ale sa teraz hneváť. Na pleci nosie Mordkova jarku, pravda zarezaná. Hlava jej celembá dolu cigánovými prami. Ležala celý deň v jame zarezaná jarka, a jako večer padol, prišiel si po ňu, po hotovú, zat nášho ľtvána.

Stúpil na most pri valchovni, tu počat krič od krčmy Šankovej. Cigán sa hodil do tóne, prítáľil k valchovni. Zvedl z dna Adamov chrapat. Odchýľil dvere, mesiac zasvietil na Adams.
 „Aha Adam — iste opitý“ — zasmail sa cigán. Shodil jarku do valchovne. „Počkaj, teraz ti dám, čo si na korbáčom vytal! Zaredoš sa ty — počkaj!“
 V dedine bolo zas ticho. Cigán sa pustil do roboty. Otvoril jarku a vysoval z nej vnútornosti. „Budo mi ľahšia“ — pomyslel si pri tom.
 A teraz si kľakol konda Adamových nôh a začal ho vytrávať z krpov. Adam čul, že čosi pri ňom žuchorí; ale svíte myslie, že to žena. Dora ho sa každým zobávala, čo raz sa satáral divnou náhodou domov. „Pomaly — pomaly. — Ja som len tak —“ privoháral sa jej.
 Vyzliekal ho z nohavíc. „Nie — nie. Choď si sama. — Ja len na ľavici.“
 Zodeli mu košatník i vyzliekli z košeľe. „No choď už. — Ja spím. — Prikrý, zima!“
 Cigán sa preoblíkol do šiat Adamových. Postavil

si i jeho čiapku na hlavu a obul sa i do jeho krpov. Svoje šaty cigánske, zasmúdené, obliekol Adamovi.

„Čo dojeď toľko“ — jedoval sa Adam už vážne, keď ho cigán obliekal. „Laž a spi. — Ja ta nejdem, keď raz piviem. — Nejdem — čo by ja šiel — Ja na ľavici...“

Cigán zahľadel sa na preoblečeného Adama. Ešte myslie, že nie je vletko v poriadku. Škodil k ohnisku, a rozotrel medzi dlhými dakotko uhľikov. Zastierané dlane vyuteral si na tvári Adamovej, na vlasoch a hrde. „Čo sa prítiera toľko!“ skríčal položobudený Adam. — „Povedám, nejdem a nejdem! Co ma hladis — ruky ani drapačky... Laž a spi, klampa! Ja nejdem do postele — choď si!“
 Cigán mu chlípil vlasy. Adamovi sa pozdalo, že sa Dora na ňom vrší: „Laž, čo bude robiť! Málo jich mám, i tie my vyskubie... Nepojdem just — čo ta hneď čert vezme...“

Cigán mu prilíkol vnútornosti z jarky k ľicu. Adamovi sa pozdalo, že to tvár Dorna. „Bokávaj — neboskávaj — ja nie — nie!“ A keď sa to od neho nehybalo, odsotil to od seba. „Choď ta, veď si jako cigol — paskuda!“

Pán Ferenc chodil sám osobne po niektorých dedinách tejto noci. Tak na svitaní ohľadá sa u podhájkeho richára. Po dlhom vyvetľovaní sa dozvedel, že včera v noci zhyňala Mordkovi jarka. Pán Ferenc si uesnil v tichoši sa šera navštíviť cigánsku kolibu a jej okolie. Čosi jako by ho volalo, že darmo nepojde. Presiel so svojim malým lampáskom okolie koliby, vosiel do nej samej, svietil si do všetkých kútov — nikde, sepoň pozorového, nič. Spali v nej len cigáni, viakovak ponútení, alebo sa robili, že spia.
 Sklamany a v zlej vôľi bral sa do dediny. Na valchovni zazrel odchýlené dvere. Čo keby tam dačo bolo! Vstúpil dnu a tu náš Adam a pri ňom — pri ňom ovčie droby.

Ferenc div nevyškočil od radosti. Postavil zacičáňeného Adama hore koncom. Šlo to dost ťažko, ale šlo. Adam nevedel, kde je, čo je, kto ho zbudil, čo chce s ním. Videl len tú lampku, ktorá ho šla o oči

Obr. III. 14. 5
 Černokňazník, 1861,
 13: 803, kováč, autor:
 Viliam Paulíny Tóth.

Obr. III. 14. 6
 Černokňazník, 1890,
 5: 34, autor: Mikoláš
 Aleš.

„Veru — toľ som s tebou kradol Mordkovu jarku!“
srdil sa richtár nad dôverným osloveným.

„Veď ja som váš vicerichtár. Adam Chvojka...“
Pretreli si oči, vzali ho k obloku a poprizerali sa
mu dôkladne.

„Čože sa mi prizeráte?“ riekol rozhnevaný Adam.
„Či ste ma nikdy nevideli?“

„No už vlastnej smrti by sa skôr nazdal, ako vás
tako, kmotre!“ riekol konečne richtár. — Certi vám
posvietili, za cigáňa sa preobliecť a ešte tvár si zama-
ľovať. Povedzte, čo ste to zmyleli — jako...“

„A ja neviem, kmotre. Dobrým to nebolo: dáka
bosorka... Včera som pekne sedel s Mordkom u Samka.
Vypilo sa, pred poľnocou sa šlo. Ja som sa vyvalil vo
valche. A túto tento nemý čert ma tam vyňuchal. Že
by ja o jarke vedel! Povedám, dáka striga...“

„A veru dobre!“ skočila doň richtárka. „Čo nej-
dete domov spať, ako iný poriadny a statočný gazda.
Či sa vám treba po kútoch povaľovať?“

„Len aby moja stará nezvedela toto!“ prosil jich
Adam.

Zakáz Váhu, aby netiekol do Dunaja — zakáz
ohňu, aby nepálil: potom pros Mordkulu, aby zacho-
vala dačo pod pokryvkou. Predpoľudním Dora vedela
všetko...

Ťažkú mal prácu richtár, kým Adama vysvobodil
z rúk Ferencových. Ťažkú mal Adam prácu, kým sa
odcigánil. Umyl sa, odhodil cigánske kocny, ale „More“
nikdy neodmyje zo seba. V Podháji volajú ho už iba
„More“.

Ištvanovho zata chytli hneď v ten deň. Z jarky
sa našla iba prednia lopatka a z Adamových šiat chýbäl
kožuštek. Bol už prepitý u Žida.

Adam More Chvojka je do dnes vicerichtárom,
ale spáva vždy len doma.
Martin Kukučín.

Tekintetes Csernoknyazsniik úr vlascenecko-radosný!

Na stokrát Vás po-
zdravujem s cimto mo-
jim vlasceneckým li-
stokom. Ja som chvala
Bohu — ba chorý som,
mám vlasceneckú ko-
liku od zlosci nad
biskupskou volenciou.
Ale akožeby sa vla-
scenecký človek ne-
zloscil! Pomysllice si:
nitramedze — pansláv;
trenčínmedze — pan-

sláv; oravamedze — pansláv; liptovmedze — pansláv;
turecmedze, feneedze — fõpansláv; šeko čupa pan-
sláv; ak to takto pvojdze — ej nepvojdze, kým
som ja po konci. Ke mienk Čefan zomrev, roztrhov
sa korbáč na panslávov, a no to miesto chceli im
dac naši vlasceneckí páni trscenicu a panslávci povedali:
„nem kel“. No ve vám mi dáme kelu! ja som už pi-
sav pánu Kazovi do Pešce, aby ho nepotvrdiv a aby
dav tú uceránsku autcimoniou poreparovac tak, že by
biskupov kezmiveleďiši edžešulet vymenúvav. Ke má
byc sloboda, nak budze — fene edze meg!

Mvojmu Macikovi som dav kiahne prešcepúvate
a spytav som sa dochtora, že z čoho je to tá porcieka.
Povedav mi, že z tcelatca. — Viece čo — reku —
pán dochtor, mvoj Macík je ešče len vlascenčok, a
chcem, aby bov z neho veľký vlascenec; nuž za-
šcepce mu porcieky z vola.

Volakerý dzen som sa opýtav mojej ženy: „Anča,
kdze si bola?“ Povedala mi, že sa bola s druhými že-
nami pomodlic pri svatom Jánovi Nepomuckom. Ja som
zav rafiku a vyobšívav som ju. Či — reku — nevieš,
že to bov pansláv? Či chceš moje vlasceneckvo meno
pošpacite? Či nevieš, že mi máme svojho madžar ištvana
a vlasceneckých estra svatých?

Onahdži chodžili po našej dzedzine Ráci s med-
vedzami. Ej — reku — Dušan, ako ci vie tcen med-
vedz laššú čárdáš! Veru — vraj — vie; aj mi sme
pred dvoma rokmi takto tancovali, ale čím pánom sa
hrkálke už poondziali.

V dzedzine Hédel, po panslavsky Hiadzeli na Pank-
Serv-Bonifáca, 1890.

S najvlasceneckejším idvezletom
Osszekanecz Mityás,
felvidzieky vlascenec.

Len zpolovice.

— No Marka, šak ša šplnilo, čo šom ti
veštila, že ša vydáš a narodíš ša ti dvojčatá?
— Ale horkýže. Len zpolovice.
— Ako žpoloviče?
— Nuž tak, že sa mi narodily dvojčence!

Volebné ozveny.

Kto zvíťazí na kandidátke, na ktorej vedie
Okánik? NIK!

S kým volí učiteľstvo? Učiteľstvo volí s ná-
rodnou stranou, lebo tam kandidátku vedie
RÁ... ZUS!

Kto zvíťazí na kandidátke, ktorú vedie Šmidt?
Ozvena: HOOVER!

A čo získa národná demokracia, kde je na
desiatom mieste Ján Antonovič? . . . NIK!
A keď je na 18. mieste Krivoš? . . . VOŠ!

Rozširujte
»Kocúra«!

Divadlo.

Slovenské nár. divadlo v Bratislave.

15. nov.: „Živá mltvola.“ (Na počesť Kra-
jinského úradu) 16. nov.: „Myslíte, že sa
chová II. inštanca správne...?“ 17. nov.:
„Predaná nevesta.“ (Na počesť pittsburgh-
skej dohody) 18. nov.: „Statky-zmätky.“ (Na
počesť ukončenia pozemkovej reformy.)

Kiná.

15. nov.: Reduta: „6 chlapcov hľadá noc-
ľah.“ (Na počesť býv. županov a hl. lekárov.)
16. nov.: Tatra: „Vlak príšer.“ (K rozpomien-
ke katastrofy v Zajčči.) 17. nov.: Adlon: „Ja
František — ty František.“ (Na počesť Udr-
žala a Soukopa.) 18. nov.: Tatra: „Povinnosť
mlča.“ (Na počesť bankových akcionárov.)

Neni vrana ako vrana.

Neni vrana ako vrana,
žena ako žena:
jedna je vždy milá, tichá,
druhá nadurená.

Jedna má vždy skromné šaty,
sumné, švárné líca,
druhá šminkuje sa, frndží:
hotová opica.

Jedna je sťa réva plodná,
deťi kol nej hřba,
druhá je sťa osamelá
pri potoku vrba.

Však vlas krátky, rozum dlhý
chcú mať dneska všetky,
lepiac miesto šiat na seba
krátke zdrapky, pletky.

C-f.

Z česko-nemeckej školy.

V škole istej česko-nemeckej obce v Če-
chách prednášal učiteľ o historii husitov. I
opýta sa jedného žiaka:

— No, Hans, jestli pak již víš, jakou píseň
zpívali husité, když šli do boje?

Hans: mlčí.
Učitel: Tož vzpomeneň si: Kdož jste...
Hans: Kdožtese pardálové!

Obr. III. 14.7
Černokňazník, 1890,
5: 36, autor: Mikoláš
Aleš.

Obr. III. 14.8
Kocúr, 1928, 10: 47,
rómska žena,
žobráčka, veštica.

Obr. III. 14. 9
SME, 2.10.2012,
 osada z diaľky,
 autor: „Shooty“.

Obr. III. 14. 10
SME, 19.9.2012,
 autor: „Shooty“.

Obr. III. 14. 11
SME, 1.10.2012,
 autor: „Shooty“.

Obr. III. 14. 12
SME, 23.11.2009,
 autor: „Shooty“,
 www.shooty.sk.

RESUMÉ

**Authors
in alphabetical
order**

II. 2.
Andrej Belák

p. 172 – 207

**Segregated Roma and Health Policies –
Ethical and Practical Contradictions**

In my long-term research programme, I am experimenting with applying ethnography with a view to deepening the existing epidemiological, public-health and political understandings of the poor health condition of Roma in Slovakia. In the presented text I seek to show how, in the light of my varied research findings, current political agendas aimed to alleviate health disparities affecting the Slovak Roma appear as morally illegitimate and practically naive. First, I offer a critical review of the alleviation agendas' declarations as well as of their (barely existing) practice. Next, I share and discuss my construct of the logic of everyday health-related practices within segregated Roma settlements. Consequently, I point first to certain principal contradictions between the criticised agendas and the constructed logic of practice, and then – summing up related experiences shared with me by professionals across the country's health-care system – to a real-life analogy of these contradictions. Using the concept of participation and basic methodical premises from relational social theory purely rhetorically, and, alongside, remaining preoccupied with Roma health-related behaviour and repressive measures, the examined alleviation agendas strongly resemble those (paternalist and unsuccessful) endorsed by the late Communist state regime. The current policies, too, appear to count in Roma on such their capacities, preferences and tastes which most of them not only do not have, but which many of them simultaneously tend to consider, experience and resist as morally and/or qualitatively undesirable.

III. 1.
Jan Červenka

p. 324 – 345

**Cikán, Gypsy and Rom – the Dynamics of
Naming Roms in Different Discourses**

The author discusses the ways Roms are labelled in different discourses, especially in the Czech and Slovak contexts. He suggests this labelling is rooted in the dynamics and a wide context, which is reflected in all segments of the communicative situation:

1) *The named object* itself is not self-evident: speakers referring to the Romani/Gypsy population do not even agree on who should be included under the chosen term. This problem is often confused with the choice of the term itself. But even if it is not self-evident or even impossible to find a common autonym for all Romani groups,

this does not mean the non-existence of common identification. Simultaneously, policymakers as well as researchers, in reality, do need to use a common term for Roms.

2) The author admits that *the choice of a particular term* is not self-evident. The term *Rom/Romové* (Czech)/*Róm/Rómovia* (Slovak) ('Rom/Roms') is new and not always accepted in most languages, and cannot be used in all contexts. After a thorough discussion of the term, the author, however, suggests it is the most appropriate term to be used in the current, especially Czech and Slovak, discourse.

3) The choice of the *language code* is not self-evident either. The author presents the paradox of a Romani person using the autonym *Rom* in Romani, while, at the same time, in the majority language preferring the term *Cigán* over the usual romism *Rom*.

4) What is not self-evident is *the situation of the speech act, its context, and stylistic level, the relation between the speaker and the addressee, and even the ethnicity (or supposed ethnicity)* of the speaker and the addressee, and even of the secondary addressees, as well as the witnesses of the speech act. For example, some Roms call each other *Cigán* in the majority language, but in communication at a more official level or in everyday communication with the non-Roma, they insist on the usage of the term *Rom*. The author finds problematic the term *emic labelling*, and suggests the possibility of discerning between the term *autonym*, i.e. the term speakers use when *labelling* themselves, and *endonym*, i.e. the term speakers use to express what they *consider* themselves to be. Such dichotomy would be meaningful in communication in the majority language. Emic labelling can also be seen as the usage of terms by Romani representations, which is an approach often ignored by other Romani studies scholars. Červenka demonstrates that ever since the 1970s the majority term *Rom* (as a borrowing from Romani in majority languages) has widely dominated in the choice of terms in the names and declarations by Romani organisations.

5) All the opinions mentioned above are perceived as *changing in time*. The author underlines, in particular, the changes in stylistic conventions that are rooted in the development of connotations and associations linked to a certain word as a key to the choice of a particular variant available. The dynamic as well as ambiguous change in the use of the terms *Rom/Róm* in opposition to *Cikán/Cigán* in Czechia and Slovakia from the 1960s until today is analysed with the aim to show that the choice of terms reflects not only the changes in attitudes to Roms.

6) The change in the context of labelling Roms is observed not only in time. The author goes on to show *the asymmetry of contexts of different national languages*. Červenka warns against the mechanical identification and translation of the English term *Gypsy* by always using the Czech term *Cikán* and Slovak *Cigán* (as well as against such usage of the term *Rom/Róm*), and recommends the loosening of strong ties between seemingly unproblematic translation equivalents.

**Andrej Findor, Zuzana Maďarová,
Alexandra Ostertágová**

**Social Justice in Slovakia: The Moral Foundations
of a Contentious Political Issue**

The authors focus on the Moral Foundations Theory, an empiricist approach to studying the asymmetrical interplay between intuitive moral judgments and moral reasoning, and on the role it could play in analysing political contestation in the Slovak Republic. Using the Slovak adaptation of the Moral Foundations Questionnaire as the main analytical tool together with the Political Attitudes Questionnaire, they set to identify the plurality of moral foundations (care, fairness, authority, loyalty, and sanctity) and their relationship to the ideological preferences of the Slovak public and its distinctive segment – members of human rights non-governmental organisations (NGOs). The authors introduce an empirical case study dealing with the contested notion of social justice embodied in the revised Act on Assistance in Material Need. The survey (n = 298) of moral foundations and political attitudes towards this revised Act through an unrepresentative sample of the Slovak population and members of human rights NGOs found conflicting understandings of social justice (e.g. fairness): as proportionality for the unrepresentative sample of the Slovak population and as equality of opportunities for the members of human rights NGOs. The survey also provided evidence for the contention that different political attitudes to social justice rely on different sets of moral foundations. The authors discuss these findings in the context of racialised ethnic prejudice against Roma in Slovakia and the considerable lack of public support for inclusive social policies designed for members of marginalised Roma communities. The identification of the so-called ‘moral gap’ between the unrepresentative sample of the Slovak population and the members of human rights NGOs contributes to the assertion that conservative moral foundations (authority, loyalty and sanctity) fulfil the role of in-group/out-group boundary making mechanism. This finding enables the authors to discuss further the potential as well as the constraints of designing effective political communication frames which, while appealing to conservative moral foundations, will deliver prosocial, inclusive messages, transcending the in-group/out-group divide.

Jan Grill

**The transforming Fabrics of Intercultural Relations:
The Modes of Co-Existence in Tarkovce in East Slovakia**

This chapter explores the transforming fabrics of intercultural relations in East Slovakia. Rather than theorising models of co-existence in generalising and top-down models assuming pre-existing social formations defined through homogenising ethnic lenses (Roma and non-Roma), this chapter turns its focus on a particular dynamics and differentiated patterns of interaction in a local context of the village of Tarkovce in East Slovakia. Drawing on a long-term ethnographic fieldwork and historical research, it attempts to provide a historical-cum-ethnographic reconstruction of different modes of co-existence and complex entanglements in the changing group formations and asymmetric power relations since the second half of the twentieth century until today. In this village, Roma live in spatially marginalised segment *Taboris*, on streets inhabited predominantly by Roma families located ‘in between’ the *Taboris* and the village core, but some Roma also live alongside non-Roma villagers in the village centre. This chapter examines how the present pattern of spatial and social organisation has developed in relation to state policies, changing geopolitical forces and borders, and economic strategies. It outlines the historical context in which the traditional majority of non-Roma groupings symbolically and spatially occupied the village centre and Roma villagers settled in the marginalised ‘Gypsy settlement’. Following the political changes in Czechoslovakia after 1948, this order was transformed with the implementation of several socialist policies towards ‘citizens of Gypsy origins’, such as the liquidation of old ‘Gypsy settlements’, state loans for constructing houses, or employment policies. The resulting mixed pattern, in which some Roma moved to the position of immediate neighbours, has generated various social differentiations and reconfigured local hierarchies between local Roma and non-Roma, as well as within the local Roma themselves. These differentiations reflected the key assumptions of the evolutionary ladder of progress embraced by socialist discourses. Some aspects of this spatio-temporal framework and forms of classifications permeated the everyday categories used by ordinary Roma and non-Roma for making moral distinctions on a continuum between ‘backward’ and ‘more cultured’ people – i.e. those ‘living on a (good civilizational) level’. The socialist state categorisations influenced the local classificatory matrix, and Roma individuals selectively and contextually deployed these social differentiations, which fused and intersected with other vectors of difference existing within the Roma world. The second part of the chapter explores the effects of post-socialist transformation characterised by ethnicisation

of poverty, neo-liberal reforms and unemployment in the village since the 1990s. Moreover, the social life in the village was greatly influenced by waves of Roma asylum seeking and labour migration throughout the late 1990s and the beginning of the 21st century. The chapter pays particular attention to the most recent re-configuration of the existing social order, power asymmetries and spatial re-organisation in relation to the most recent Roma migrations to Great Britain. These forms of migration have been accompanied by simultaneous rural-urban migration of local non-Roma youth in search for socio-economic opportunities. These two processes, reinforced by the conspicuous consumption of the returning successful Roma migrants, have led to increased visibility of Roma in the village centre and to redrawing power asymmetries, and have challenged the ways in which Roma and non-Roma see their mutual co-existence, neighbourliness and modes of interaction. For most Roma villagers, migration not only gave them an opportunity, but also effectively manifested through social practices of Roma migrants that 'the tide has turned'. Roma migration to Britain challenged some of the existing hierarchies and was perceived rather ambiguously by non-Roma villagers. Some non-Roma villagers suggested that England helped 'our Roma' and 'elevated' their 'level' (living conditions and manners). Other non-Roma experienced the success displayed by the returning Roma migrants in terms of what G. Hage characterises as 'relational envy' (Hage, 2002). Successful Roma migrants were seen as moving faster than non-Roma villagers who frequently experienced their previously privileged position in local hierarchies as challenged.

III. 2.

p. 346 – 373

Markéta Hajská

***Gažikanes vaj romanes?* The Language Attitudes of Vlach Roma from an Eastern Slovak Community towards Three Locally Used Languages**

The study is based on the author's long term research (since 2000) in a sub-ethnically mixed Roma village inhabited by Vlach/Lovari and Non-Vlach Roma, speakers of Northern Central Romani in Eastern Slovakia. The village is inhabited by monolingual non-Roma using two varieties of Slovak language (the official standard language, as H-code = high code, and local *Šariš* dialect, as L-code = low code); bilingual Rumungro Roma, speakers of North-Central (N-C) Romani and Slovak language; and trilingual Vlach Roma, speakers of N-C Romani, Vlach Romani and Slovak. The members of each ethnic group have different views of language prestige, and the meaning of the language of higher prestige in the given *diglotic situation* is always very specific: each speech community regard its own language as a code connected to higher prestige.

The study focuses on the language behaviour and the attitudes of Vlach Roma, for whom Vlach Romani is the cornerstone of Vlach identity and the symbol of high social prestige. The language attitudes of the Vlach Roma not only characterise their own opinions on languages, but also reflect the meaning of the social position and social status of the speech communities.

For Vlach Roma, every language in a *polyglotic situation* is connected to specific domains, which are shared and known by all members of the Vlach groups. This language behaviour is also visible in interactions between Roma and Non-Roma, and certain situations are characterised by the use of different kinds of strategies, such as parallel communication, demonstration of the ethnic status, hidden language plays, and overlooking others on purpose. *Romanes* covers all domains of the inter-Romani communication of Vlach Roma in private and also public space. *Gažikanes* (Slovak language) is used only for communication with Non-Roma, intra-Romani communication. The use of this code among Roma is very exceptional, and relates to a lower status or can be connected to discourse code switching.

I. 1.

p. 40 – 58

Milan Hrabovský

Antiziganism as a Barrier to Roma Inclusion

The study deals with the problem of antiziganism as a racist concept, which is not as obvious as 'ordinary' racism. Antiziganism is gaining on importance. Life in a 'ghetto', life in poverty, illiteracy, shortage, pauperism, lack of hygiene and the alarming state of housing mean that we indeed have a real problem across society. But all our efforts repeatedly fail. Moreover, some authors begin to blame Roma for this situation. They assert that Roma have adopted maladaptive strategies which constantly ruin their lives. On the other hand, this is not the whole picture. It is very important to reject all kinds of any maladaptive strategies, but if the claim still exists in our society that 'gypsies' are 'inferior biological species', we must also turn to another explanation.

This study therefore concludes that antiziganism is not about prejudices, biases and stereotypes, but about *acting* against Roma, which has roots in *the somatisation* of the given social context of their lives. If any member of the general population showed an equivalent level of poverty, illiteracy, shortage, pauperism, lack of hygiene and an alarming state of housing, their situation would not be measured and somatised as with Roma. To sum up: the social context of Roma is explained with their *race*, and the social context of the majority is explained with social and political *factors*. For this reason, we may assign antiziganism to racist ideology as such.

In the first part of this study, we deal with Nazi construction of Roma as a type of 'asocial being'. The category of 'asocial being' served Nazi for the purpose of making from Roma a racial category of so-called *Untermenschen*.

This interweaving somatisation and 'asocial being' heads towards ultimately a racist statement that *no* social and political measure (education, nurturing, and affirmative action) will be capable of compelling and changing Roma to live 'a normal life'. Hence, we can define antiziganism as *acting*, which ascribes to the given social context its 'soma' (body), and such ascribing focuses exclusively on the group called 'gypsy'. For example, poverty and criminality are *inscribed* in the soma (body) of Roma.

For this reason, the study raises three possible outcomes or answers to antiziganism: a) to reject the 'biological view' of Roma; b) to reject the right-wing view; and c) to apply a contextual view of all human beings.

Hence, the main problem with antiziganism is not the alleged or actual differences between human groups, but the fact that antiziganism *rejects* true and full-fledged integration of Roma in society. If the concepts of somatisation and 'asocial being' with respect to Roma prevail (e.g. they cannot attain any progress; they are 'weak', 'parasitic' and 'asocial race'), then *these* 'arguments' contribute to a collapse of inclusive programmes.

Describing Roma as an 'inferior' and 'intellectually retarded' race helps racists (and not only them) to construct a homogenous group, for which every hatred, stereotype or any other (verbal) attack is justified and considered to be the right one.

I. 4. p. 104 – 142
Tomáš Hrustič
'It Is Up to Us What Agreement We Make'. An Overview of Roma Political Participation in Slovakia (1990 – 2014)

The recent history of Roma political participation in Slovakia is very complicated and effortful, and has been marked by overlooking and refusal of Roma by mainstream political parties on one hand, and rivalry, disunity and schism of Roma representatives and leaders on the other hand. And somewhere between these two hindrances, efforts for participation in governance and mobilisation of up-coming leaders (local, regional and national) were born, and the first small positive results were personified in successful elected Roma representatives at local level and young and educated Roma in high positions in state administration. The enumeration of examples of Roma political participation shows that despite the diverse heterogeneity of Roma communities, there are some instances for a greater mobilisation potential. My argument is based on the assumption that Roma political disunity is not primarily

caused by the heterogeneity of Roma. Rather, Roma elites have not yet been able to conceptualise Roma political and ethnic identity and to organise and promote this conceptualisation into a more intensive mobilisation of Roma.

This chapter maps the political participation of Roma. The first part describes the recent history of Romani political parties in the 1990s and their effort to influence political life in Slovakia. The second part describes direct participation of Romani candidates in all types of elections in Slovakia, and focuses on their performance, election campaigns and reflection of their successes or failures. It lists the results of Roma candidates at national, regional and local levels, and analyses the potential that Roma representatives have for all these levels. The political participation of minorities can be characterised either by establishing of or working in minority/ethnic political parties, or by ways of cooperation of individual Roma with mainstream political parties and structures. In the case of Roma in Slovakia, both tendencies can be observed, and both have a legitimacy and, from the perspective of minority, certain advantages and disadvantages.

This chapter identifies a few moments in the short history of Roma politics in Slovakia with a great potential for a more intensive and massive mobilisation of Roma, such as successful networking of local and regional Roma structures during the euphoric days shortly after the Velvet Revolution, which clearly proved that in some cases Romani elites are able to mobilise and activate the Roma constituency. Another promising potential for a more organised mobilisation of Roma could be witnessed in several recent local and regional election campaigns, mostly led by the younger generation of Roma leaders. On the other hand, the chapter describes and analyses several attempts of Roma leaders to create an agreement, coalition and more specific cooperation with mainstream political parties. It concludes that, with a very few exceptions, mainstream political parties always ignored Roma leaders, or tried to use mostly short-term agreements with them to attract Roma votes or as election tokenism.

II. 3. p. 208 – 223
Tomáš Hrustič
Usury in segregated Romani settlements in East Slovakia

The paper describes how moneylending has become one of the easiest and most sustainable ways out of poverty for many Roma living in segregated settlements in the rural regions of East Slovakia. Most activities of Roma living in a segregated settlement seek to secure their material and financial existence. The financial strategies of people living in excluded environments are motivated by mechanisms different

from those of the middle class. One of the phenomena linked to financial strategies of impoverished people is debt – lending and borrowing money, often accompanied by various interest rates ranging from lower rates to usury. Thus, usury is often perceived from emotional and moral perspectives. This paper is trying to explain usury (lending and borrowing money with high interest rates) in a broader context as a strategy beneficial to both parts – lenders and borrowers, which often resembles the patron vs. client relationship. Further to the author's long term research in a segregated Roma settlement in East Slovakia, the paper describes the mechanisms of money lending with a focus on the interpretation of usury by loan sharks and their clients. According to these analyses, the concept of high interest short-term money lending pervades the entire system of local settlements' economy. For a middle class outsider, the borrowers' perspective looks like an irrational decision, leading to the vicious cycle of poverty. However, it proves to be a rational behaviour of securing the means of existence for short periods. On the other hand, looking at the loan sharks' emic perspective, usury is the way of securing power and existence for long periods. Moreover, many Roma become at different times borrowers and lenders, using any cash at hand to invest into small loans. Lending and borrowing money, ranging from small cash loans to usury, is the key role in the financial life of a family, and pervades the entire social system in these settlements. In its conclusion, the paper shows the ways how usury in a segregated Romani settlement leads to social mobility beneficial both for lenders and for borrowers, although, in the long term, it brings possibilities for economic improvement only for a few, while limiting the financial possibilities of others. And it also leads to statements that any policies and state mechanisms focused on repressive measures against usury will necessarily fail because only systemic changes tools addressing poverty, like official micro-loans and micro-financing, have the potential to cope with usury and its related side-effects.

III. 4. p. 398 – 415
Eva Krekovičová
The Comic Figure of a Rom in Slovakia and Its Changes over Time through the Example of Anecdotes and Cartoons

The author based this paper on her research of cultural representations of the Roma minority, as seen through the eyes of the majority. She observed the image of Roma through their reflection as comic heroes. The comic nature of the hero is based on the principle of superiority and incongruence.

The comic figure of the Rom is characterised as a specific variant of a comic hero with the centre of extension in the territory of today's Slovakia and Hungary. The old-

est sources from the territory of the historic Hungarian Monarchy date back to the 1680s (school theatre plays, prayer parodies, vagant poetry).

The author also focuses on the change of image of the hero from the 2nd half of the 19th century until today through the example of jokes and cartoons. The Rom as a comic hero dominates in both genres and is strongly essentialised.

She mainly concentrates on anecdotes disseminated through the internet, which tend to depict Roma as enemies and evil-doers through the example of: 1. a thematic group about Roma and skinheads (heroes and anti-heroes); 2. texts with similar or identical themes, from which skinheads are absent; and 3. jokes with holocaust topics.

Two fundamental image changes can be noted in the proclaimed attitudes: 1) *a shift from 'foreign' to 'enemy'*; and 2) *an emergence of the dehumanisation principle*. From the point of view of the relationship between image and reality, both changes, at first sight, copy the trend of deteriorated attitudes of the majority towards Roma, as observed in recent researches by sociologists. The situation, however, is more complicated.

On one hand, the material confirmed that images represent contextual categories, which is related to processuality, i.e. openness towards changes, and to a potential tendency towards ambivalence. A special category, however, is constituted by anecdotes characterised by 'aggressive humour', which proves that *contextuality in the research of images should be perceived in a comprehensive manner*, i.e. not only with regard to the historic reality which they reflect or have the potential to reflect, but also *in relation to the poetry of the genre in which they are reflected*.

III. 3. p. 374 – 397
Pavel Kubaník
'Playing the books'. Notes on the acquisition of Slovak in Gav

The article focuses on the role children play in the process of second language acquisition in one of larger Rom settlements in Eastern Slovakia, which the author calls *Gav*. *Gav* is a spatially and symbolically segregated locality inhabited by Roms. Administratively, it forms part of the village called Valal here, where only non-Roms ('Gadjos') live. Adult Roms in *Gav* are all bilingual, speaking Romani and Slovak, while local Slovaks only exceptionally understand some basic Romani. Intra-group communication in *Gav* is conducted in Romani. The use of Slovak in this context can be seen as a discourse means indexing parts of the non-Rom world, the typically reported speech of 'Gadjos'. Besides mass media and short encounters with 'Gadjos', the major input of Slovak for Rom children is their school attendance. While Rom parents do not make much effort to teach their children a second language before

going to school, the role of peer groups in this process is quite significant. Children attending school are in everyday active contact with speakers of Slovak (e.g. their teachers) more than adults, and children's peer groups play an important role in the socialisation of children in pre-school age as well. In this context, the active role of children in the acquisition of a second language is logical. In its final part, the study examines how children's peer groups are 'playing the books', which is an idiomatic expression for the pretend play of school. The conversation analysis of some segments of video-recorded play sessions shows how six-year-old children are able to handle their (partial) knowledge of two languages and how the background of the pretend play within the peer group helps younger children to acquire items of Slovak.

III. 6.

p. 438 - 479

Arne B. Mann

Ethnic Stereotypes as Sources of Jokes about Roma

The manifestations of the attitudes of the general population towards Roma can be observed in the formulation of state policies on the basis of the public presentation of opinions by the representatives of political parties and opinion leaders, presentation in printed and, in particular, electronic mass media, or representative public opinion surveys. Another possibility is the observation of the majority's attitudes on the internet in the form of widespread and still active presentation of jokes about Roma. Anonymity in this case gives the opportunity to express uncensored opinions of contributors; on the other hand, it should be noted that internet communication involves just a certain part of the population of the country, as a result of which such manifestations are not an objective representation of the situation in society.

Jokes play an important role in the process of creating and proving group identity. Through the mocking of the actual and supposed differences of the members of another group, they seek to emphasise the exclusivity of their 'own group', highlighting the 'risk of threat' by the other group. This process includes the creation and use of ethnic stereotypes, i.e. fixed ideas, attitudes and perceptions of their own ethnic group (*autostereotypes*) and of other ethnic group(s) (*heterostereotypes*).

The paper seeks to analyse the jokes on Roma created on the basis of existing heterostereotypes in part of the general population, currently disseminated through the internet. The set consists of 631 units.

The comparative group consists of jokes known from the period before 1989, recorded on the basis of own recollections and the recollections of contemporaries. Another source is the published works by Milan Leščák, Jiří Polívka and Viera Gašparíková containing many humorous stories about Gypsies.

The whole set is divided into 14 categories. Eleven of them are created on the basis of existing heterostereotypes about Roma: their relation to work, crime, demography (increased natality), hygiene, sexuality (promiscuity, polygamy, incest), their relation to education, misuse of social benefits, different skin colour, religiousness, emigration, poor intellect. Another, yet most numerous group (22.5%) consists of jokes denying the right of Roma to life, i.e. racist jokes. Against these two groups, there is a small group of jokes (3.3%) about Roma cunningness, presenting them as smart guys.

The jokes disseminated through the internet in Slovakia are both in Slovak and Czech languages. It is often a literal translation of the same text. In jokes in Czech language, the direct speech of Roma is often quoted in Slovak (or in a distorted East-Slovak dialect), thus pointing out the Slovak origin of the Roma living in the Czech Republic and emphasising their otherness.

The object of the jokes is designated with the term Gypsy/Gypsies (*Cigán/Cigáni*), on purpose ignoring the term Roma. The clear identification of the object is also manifested by the use of 'typical' names: *Dežo* and his wife *Araňa* or *Erža*. All jokes recorded express distance or even dominance (superiority) of non-Roma over Roma. This approach can be observed in various forms – from ridicule, irony, satire, up to cynicism, sarcasm and racism. This fundamental principle is present in all jokes containing a dialogue, in which the Roma is always addressed by his/her first name. In the process of functioning of jokes we can also encounter jokes, the original object of which was not a Roma, but a member of other, also mocked ethnic minority (e.g. a Ruthenian) and which have been updated over time.

Humorous narratives from before 1989 and internet jokes express the superiority of the non-Roma, and degrade and mock Roma. Before 1989, Roma were presented as 'comic figures', 'harmless fools', and are seen through 'gentle humour'. The jokes spread through the internet are formally shorter and respond to the existing problems of a part of the Roma population (hygiene, crime), but more often they are a construct replacing objective knowledge (misuse of social benefits, sexuality, demography). They ignore the social determination of these problems, ascribing them an ethnic aspect, and the heterostereotypes constructed in this way are then related to the ethnic group as a whole. Irony in jokes is more and more frequently replaced by sarcasm and cynicism.

Elena Marushiakova & Vesselin Popov

**The impacts of ‘Orientalism’ in Academia and Policies
on Cohabitation between Roma and the Majority Society**

The article presents different approaches and methodological problems emerging in academic studies and policies which target Roma living in Eastern Europe or those who used to live in that region and, during different periods, left this region and resettled elsewhere. The paper presents some major problems (with no claims of completeness) arising from the socio-ideological paradigms, within which Roma have been placed for the past approximately 20 years of transition in Eastern Europe, crosscutting them with issues of ‘Orientalism’.

Certainly, all countries in this region and their Romani communities are unique and have specific characteristics, but there are enough common features and models (both from the point of view of academic knowledge and supranational governments, national governments and NGO policies, programmes and projects), which enable us to examine the problem in a general and generalising way.

The starting point analysed in the article is linked to the definition of the target, or, in other words, to the definition of ‘Who are the Roma?’ A review of the terminological evolution in the publications of European institutions (in particular, of the Council of Europe and later of the European Commission) and documents of national governments or academic studies leads us to the conclusion that at the level of institutions it is not clear ‘who are the Roma’ not even at present, and the approach towards them is mostly within the frames of century-old stereotypes. Logically, a legitimate question arises – whether it is possible at all to successfully implement national and supranational policies, if they are based on strategies and programmes where it is not clear who is their main target.

The second point is related to the misunderstanding of the specific character of existence of Roma communities. The Roma communities in Eastern Europe are not a hermetically isolated and self-sufficient social and cultural system. They have always existed at least in ‘two dimensions’, or in two coordinate plans – both as a separate community and as a society (in particular, as its ethnically-based integral part within the respective nation-state). The failure to comprehend the essence of the ‘community-society’ distinction and interconnection results in incorporating the Romani communities within the frames of two basic paradigms, which can be summed up as *Marginalisation* – as a social layer of the society, and *Exoticisation* – as a separate community. In both cases we can speak about two interconnected research and policy paradigms, which stream from the prism of Orientalism.

We are of the opinion that the basic problem lays in the spirit of Orientalism, which leads to the misunderstanding of distinctiveness (but in no case of as uniqueness) of Roma as an ethno-social and ethno-cultural phenomenon. This Orientalist approach by the academia and in policies has a powerful impact on cohabitation between Roma and the general population. As a result, a conviction has been formed across Europe over time that the Roma represent a marginalised and poor population, living in third-world conditions, and are therefore exotic in a way. This is the reason why one of the prerequisites for most countries in the region in the context of the European Union accessions process was to implement active national policies addressing the problems of Roma, which has become practice in all respective countries. This gave rise to the origins of the concept of special privileges for Roma, which became the foundation on which mass anti-Gypsy attitudes and stereotypes were rethought and developed, until they firmly entered public consciousness and became the justification for all failures in the transition period in the new European realities. Thus, in an absurd manner, the best intentions to improve the situation of Roma led to the renaissance and transformation of century-old stereotypes about the Roma community as parasites, which formed the basis for their persecution in the Middle Ages in Western Europe and led in the end to the final solution applied by the Nazis during the World War II. Precisely this new stereotype largely influences the emergence and development of numerous overtly nationalistic and pro-nationalistic parties in the entire Central and South-Eastern European region in the last decade, and contributed to the strengthening of anti-European attitudes in the region.

On the basis of numerous examples, the article concludes that the ‘Orientalism’ in academia, policies and practice with regard to Roma is the major obstacle to an unproblematic cohabitation between Roma and the general population, and that the only way to improve such cohabitation is to introduce an equal, non-Orientalist approach towards them in policies, social practice and in academia.

Eva Mazárová

Ade, káj amen dživas/‘Here Where We Live’

**(on the Interpretation and Perception of Space by Roma from
Gelnica through the Example of Selected Residential Units)**

The study represents a probe into the socio-spatial relations of two selected residential units inhabited by Roma (Romanies), located within the area of one city. This is a case study examining the relationship between ‘Roma’ and ‘non-Roma’ space in it, with an emphasis on analysing the impact of residential segregation (or separation)

on social interaction between minority and majority as the main topic of the whole publication.

Since I do not make the locality in the text anonymous, it would be difficult to conduct the research with the already rather abstract space parameter. In addition, the names of the residential units reflect the relationship of respondents to the location, which is essential for the research.

The article also addresses the classification, function, and assessment of the area quality in terms of Roma living in that location, and shows the opinion of respondents on profane space and its events. Of course, from the researcher's perspective (as outsider), such research can be carried out only with certain limitations and boundaries in terms of the analytical observation of emic views and stories (insider).

The work seeks to move beyond subjectivity boundaries to the perception of research subjects. It determines the *emic* character of the research. With the help of mental maps that reflect the 'lived space' of respondents, it is getting closer to their perspective of the place they live in. This material is valuable mostly for its subjective character (capturing the most essential and omitting the 'non-essential' from the respondent's point of view.) It is about approaching the framework in which informants grab 'their' space.

The term 'border' is understood in the paper as a spatial category, separating two 'material worlds' with different characteristics, which results from the reflection of spatial and social differentiations. The existence of the border enables the existence of not only a single community or a group, but also of antagonist communities or groups.

The facts outlined herein are reflected in the town realities, and these studies capture and scientifically analyse the space structures in which respondents move physically and mentally. The key experience is space classification by quality, reflexion, means of copying, and becoming familiar with.

II. 4.

p. 224 – 246

Alexander Mušinka & Kvetoslava Matlovičová

The Atlas of Roma Communities in Slovakia 2013 as a Variable Database for Analysing the Situation of Roma in Slovakia and Its Potential for Further Researches and Analyses

This paper presents selected data from the recent nationwide research *Atlas of Roma Communities in Slovakia 2013* (hereinafter referred to as '*Atlas 2013*'). It is the most extensive research ever made in this area, and focuses on the monitoring of selected indicators on Roma communities. This paper is one of the first selected outputs of

the research. The key findings and a short description of the research methodology form the content of the final publication published by the UNDP in 2014 (Mušinka et al., 2014).

The paper presents the methodological and factual limits of this extensive research. Given the wide range of data identified straight in the field, not all figures identified have identical informative value. To interpret the data correctly, it is necessary to take into account its heterogeneous nature. We also tackled the issue of identification of the target group; we hold the view that the division of quantitative data (or estimates) into 'official' and 'actual' is incorrect both in the lay and in the academic discourse, because the data is very often identical in terms of relevance in spite of having been obtained using different methodological approaches.

The research has a great analytical potential, and its results can help not only to better understand the situation of Roma in Slovakia, but can also serve as a principal database for further specialised and selective exploration. The mapping clearly highlights the different representations of Roma not only in the different Slovak regions, but, at a more detailed level, also in the different districts or municipalities. From among selected indicators, we focused on those which complete the methodological picture of the research, and are, to a certain degree, examples of the use of the different categories of obtained data.

Even though it is a generally known fact that the highest share of Roma can be found in the Regions of Prešov, Košice and Banská Bystrica, the data at the level of districts suggests that the share of Roma in the districts of these regions is geographically disproportional.

This research was for the first time exploring the size and territorial location of sub-ethnic Roma groups across Slovakia. Against lay opinions on the prevalence of Vlax Roma in the south of Slovakia, *Atlas 2013* clearly shows their presence in some districts only, primarily in the Western Slovak region. The maps annex also shows the presence of Vlax Roma in the northern districts. The estimated share of Vlax Roma is min. 3,54% of the total number of Roma in Slovakia.

As for economic activities, the data clearly shows that Roma are economically active in all regions, and the quantitative share of economically active Roma in Slovakia, in principle, copies their regional representation. The data concerning quantitative estimates of the numbers of unemployed Roma or the numbers of Roma having worked abroad for longer periods of time can be interpreted in a similar way.

Atlas 2013 also shows the very low education level of the Roma population and the poor share of Roma in people with secondary and tertiary education in different regions. What is positive is the fact that Roma with higher education can be found within Roma communities all over Slovakia.

**The Images of a Jew and a Rom
in the Humorous-Satirical Magazine *Kocúr***

This paper deals with an analysis of the image of a Rom and a Jew in the humorous-satirical magazine *Kocúr* (1919 – 1945). This source contains various types of textual and visual materials – jokes, political cartoons, feature stories and glossaries. The theoretical basis of the analyses was in this case formed mainly by the concepts of group stereotypes and images as social constructs reflecting in a simplified way the ideas about the groups of ‘ours’ and ‘the others’ and about their mutual relations. From a certain perspective, Jews and Roma can be perceived as traditional representatives of excluded ethnic groups participating in the period of culminating anti-Semitism during World War II in Slovakia in the discourse division of society into ‘white’ (majority) and ‘non-white’ or ‘black’ (Roma and Jews). The images of these two ethnic groups also represent the symbols of social and moral inferiority, and served as discourse tools of repudiation. The analysis sought to observe and compare the most frequent attributes related to the images of Jews and Roma in different texts and illustrations. It can also be assumed that, by means of this source, it is possible to study the contemporary visual and discourse characteristics of self-identification of a group as ‘us’ against the group ‘not us’ (which includes ‘traitors’, ‘defectors’ or ‘bastards’). Frequent attributes in the images of others are, for example, those which express their (apparently inherent) inferiority. This is confirmed in the attributes of Roma as liars and poor men defending themselves against “lords”, while the attributes typical for the image of Jews include dirt, bad smell and transmission of parasites. These attributes relate not only to the image of poor Jews (in particular, the Jews of Halič), but also to the representatives of the middle class. This implies an image of Jews linked rather to the category of nature than that of culture, where not even their money or education would be enough to get them to the (civilisational) level of the majority. The war and the accompanying official government propaganda brought a significant change by shifting the focus on the identification of the ‘enemy’ that threatens the majority. There is an apparent difference in the given source after 1939 both in the extent and the type of such attributes: while Jews as the arch-enemies of the nation calculate with power in society and are directly present in the environment of power execution, Roma are always depicted as mostly comical, though inferior figures in society, representing a threat only in the thoughts of the manipulated mob.

**‘You’re a Rom and You Can Be Whoever You Wish to Be!’
Redefinition of *Romipen* in the Pentecostal Pastoral Discourse**

The paper deals with the research of the ways of redefining the *romipen* (Romahood) category by means of a comparative analysis of conversion and pastoral narratives in three Pentecostal denominations which are active among the Roma in Slovakia: the Word of Life movement in Plavecký Štvrtok, the Maranata Christian mission in Rudňany, and the St. Paul’s Community within the Greek-Catholic Church in Čičava. The discursive analysis is based on the current theoretical discussion in ethnology (the *social field concept, habitus, imagined community, identification*) and social theory (concept of *solid, fluid* and *ultra-modernity*). The author points out the forced *ethnisation* of the categories of *romipen*, Rom and Roma nation not only at the level of the practical discourse, but also at the level of the scientific discourse. From this point of view, the *traditional* type of *ethnicity* (based on traditional definitions of the nation) is often intentionally over-communicated. Likewise, we can encounter intentional under-communication of this topic. Both *ethnisation* (excessive accentuation of the ethnic perspective) and *de-ethnisation* (its intentional suppression) usually serve as practical (political) tools for an objective fixing of the unfavourable or unequal position of this ethnic minority not only within particular ethno-national European countries, but also at the supra-national – European level.

The comparative analysis of the practical ways of construction of the various forms of *romipen* within the Pentecostal pastoral discourses of three selected denominations has shown that it is constructed as a *category of practice*, which is intentionally ethnically *emptied* to a large extent and creatively filled with specific content according to the life goals and paths of concrete users either at the individual level or at the community level in line with the creed of good, moral, useful and decent life [of a Christian = Human = Rom]. Those *Re-borns* create a group of individuals grouped around an integral intermediary – God, thus forming a specific category – (global) *God’s people, God’s nation*.

In spite of the strong trans-social and trans-ethnic discourse, according to which believers should lose the reason for taking into account the emic social inter-group stratifications, they still remain *ethnically* and *socially sensitive*. An important change in this context is, however, that the previous paradigm Roma *versus* Others turns after conversion into the paradigm Roma *alongside* Others. This fundamentally changes the positional way of defining themselves in relation to others. The *New Rom* is primarily the negation of the *Old Rom*, not of the *Gadjo*.

When exploring the common features of the practical (re)construction of the *romipen* within the conversion narrative and the Pentecostal pastoral discourse, The author differentiated between four common approaches/steps: 1) the emptying and negation of the original content of *romipen*; 2) the release of the converts from the original bonds and networks (of mainly primary nature); 3) the linking of the converts to a new institution (church/assembly) through *secondary* or *hybrid* networks; and 4) creative filling of the (new) *romipen* with content according to the convert's personal vision in line with the new set of rules and values (the moral code of the Bible).

The author pointed out that even though the process of ethnogenesis of the Roma nation runs under the late modernity conditions, the requirements posed to it remained fixed in pre-modernity and fixed modernity. In global societies, however, these traditional ethnic constitution elements are becoming less clearly defined, replaceable and flexible. The majority requirements for a *unique character* of Roma culture, language, etc. as the constitutive elements of Roma identity in the 21st century can therefore be clearly designated as irrelevant calques of the fixed modernity from the beginning of the 20th century. On the other hand, the *romipen* construction in the Pentecostal pastoral discourse among the Roma in Slovakia works with a positive concept of Romahood in an *ahistoric* and unconventional manner, i.e. using the de-traditionalisation. This approach absolutely complies with late modernity and enables the new Roma to leave their old, historically unfavourable and stigmatised positions and to adopt new, socially and personally more favourable positions in the new late-modern world.

infrastructure should be assured through Roma-focused affirmative actions, and recommend strengthening both universalistic social policies and central decision-making to neutralise partisan interests and biased decision-making that are sometimes present at the local level.

II. 5. p. 248 – 262
Daniel Škobla & Richard Filčák
‘And They Let Their Well Freeze Over...’ Local Field of Power and Access to Potable Water in Roma Settlements

The main objective of this study is to explore and critically apply Bourdieu's *concept of the field* to identify barriers that hinder access to clean, safe sources of drinking water for the Roma population at local level. The study builds on the data from the Roma living conditions survey by the United Nations Development Programme 2010 and *the Atlas of Roma Communities 2013*, as well as on short-term ethnographic researches in so-called Roma settlements. The study combines a quantitative empirical description of the water infrastructure with a qualitative account of structural inequalities in the local field of power. The main barriers identified are power asymmetries and the lack of representation of the interests of those Roma who have difficulty in accessing drinking water. The authors suggest that equal access to water

Literatúra

A

Abu Ghosh, Y. (2008a). *Escaping gypsiness: work, power and identity in the marginalization of Roma*. Dizertačná práca. Praha: Univerzita Karlova v Prahe.

Abu Ghosh, Y. (2008b). Kam stát nevidí, nasadí vědce. In: *Journal A2*, (11): 1 a 14.

Abu Ghosh, Y. (2010). Crediting recognition: Monetary transactions of poor Roma in Tercov. In: M. Stewart, M. Rövid, (eds.), *Multi-Disciplinary Approaches to Romany Studies* (e-book). Budapest: Central European University Press, (s. 91 – 108). Dostupné na: https://www.ucl.ac.uk/anthropology/people/academic_staff/m_stewart/multidisciplinary_approaches_to_romany_studies_.pdf (navštívené 6. 11. 2014).

Acton, T. *Authenticity, expertise, scholarship and politics: conflicting goals in Romani studies*. Inauguračná profesorská prednáška na University of Greenwich (citované podľa Mayall, 2004 : 7).

Acton, T. (1974). *Gypsy Politics and Social Change. The Development of Ethnic Ideology and Pressure Politics Among British Gypsies from Victorian Reformism to Romany Nationalism*. London: Routledge & Kegan Paul.

Acton, T. (1983). Review of Judith Okely, *The Traveller Gypsies*. In: *Ethnic and Racial Studies*, 6(3): 385 – 386.

Ahmed, P.; Feliciano, C.; Emigh, R. J. (2007). Internal and External Ethnic Assessments in Eastern Europe. In: *Social Forces*, 86(1): 231 – 255.

Achim, V. (1998). *Țigăni în istoria României*. București: Enciclopedica.

Aischylos (1862). *Eumenidy*. Praha: Museum království českého. (Preložil V. Nebeský.)

Allport, W. G. (2004). *O povaze předsudků*. Praha: Prostor.

Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.

Anderson, B. (2003). Pomyslná společenství. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 239 – 269).

Andresoiu, B.; Ciocazanu, A. (eds.) (2008). *Kastello. Palate ale romilor din Romania. Palaces of the Roma in Romania*. București: Igloo.

Arad, J. (2006). *Belzec, Sobibor, Treblinka*. Praha: BB/art.

Arendtová, H. (1996). *Původ totalitarizmu*, I.–III. Praha: Oikoymenh.

Archer, M. S. (2000). *Being human: the problem of agency*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Ashplant, T. (2004). Across a Continent: R. A. Scott Macfie (1868 – 1935) and the Bulgarian Gypsies. In: *Балканистичен форум*, (1 – 2 – 3): 154 – 165.

Ashplant, T. (2007). Увод [Úvod]. In: *Р. А. Скот Макфий, Сред циганите в България. Дневник на едно пътешествие през 1913 г.* Sofia: Sv. Kliment Ohridski.

Atkinson, A. B.; Cantillon, B.; Marlier, E.; Nolan, B. (2005). *Taking Forward the EU Social Inclusion Process. An Independent Report commissioned by the Luxembourg Presidency of the Council of the European Union*. Luxembourg: Le Gouvernement du Grand-Duché.

Auer, P. (1998). *Code-switching in conversation: language, interaction and identity*. London: Routledge.

Augustini ab Hortis, S. (1995). *Cigáni v Uhorsku 1775 – 76*. Bratislava: Štúdio -dd-.

Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. Oxford: Oxford University Press.

B

Bačová, V. (1996). *Etnická identita a historické zmeny*. Bratislava: VEDA.

Baker, T. L. (1999). *Doing social research*. Boston: McGraw-Hill College.

Bakker, P.; Matras, Y. (2013). *Contact languages. Language Contact and Bilingualism*. Berlin: De Gruyter Mouton.

Balibar, E. (2003). Národ jako forma: dějiny a ideologie. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 217 – 238).

Banerjee, A. V.; Duflo, E. (2007). The Economic Lives of the Poor. In: *The Journal of Economic Perspectives*, 21(1): 141 – 167.

Barany, Z. (1998). Ethnic mobilization and the state: the Roma in Eastern Europe. In: *Ethnic and Racial Studies*, 21(2): 308 – 327.

Barany, Z. (2002a). *The East European Gypsies. Regime Change, Marginality and Ethnopolitics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Barany, Z. (2002b). Ethnic Mobilization without Prerequisites: The East European Gypsies. In: *World Politics*, 54(3): 277 – 307.

Barbuš, M. (ed.) (1969). *Spišské klapancie*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo.

Bar-Tal, D. (1989). Delegitimization: the Extreme Case of Stereotyping and Prejudice. In: D. Bar-Tal, C. F. Graumann, A. W. Kruglanski, W. Stroebe, (eds.), *Stereotyping and Prejudice. Changing Conceptions*. New York: Springer, (s. 169 – 182).

Barth, F. (1969). Introduction. In: F. Barth, (ed.), *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organisation of Culture Difference*. Bergen, Oslo: Universitetsforlaget; London: George Allen, (s. 9 – 38).

Barth, F. (ed.) (1969). *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organisation of Cultural Difference*. London: Little, Brown.

Bashir, N. Y.; Lockwood, P.; Chasteen, A. L.; Nadolny, D.; Noyes, I. (2013). The Ironic Impact of Activists: Negative Stereotypes Reduce Social Change Influence. In: *European Journal of Social Psychology*, 43(7): 614 – 626.

Bauer, O. (2003). Národnostní otázka a sociální demokracie. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 36 – 45).

Baud, M.; Legene, S.; Pels, P. (2013). *Circumventing Reality: Report on the Anthropological Work of Professor Emeritus M. M. G. Bax*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.

Bauman, Z. (1991). *Modernity and the Holocaust*. Cambridge: Polity Press.

Bauman, Z. (2002). *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta.

Beaglehole, R.; Bonita, R. (2004). *Public health at the crossroads: achievements and prospects*. New York: Cambridge University Press.

Beck, U. (2004). *Riziková společnost. Na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Belák, A. (2005). *Zdravie očami vylúčených: Medicínsko-antropologická štúdia stredoslovenskej rómskej osady*. Diplomová práca. Praha: Karlova univerzita. Dostupné na: <https://db.tt/Jo8e34Q2> (navštívené 6. 11. 2014).

Belák, A. (2013). *Health-system limitations of Roma health in Slovakia: A qualitative study*. Bratislava: WHO Country office in Slovakia. Dostupné na: <http://db.tt/yONXr5jm> (navštívené 6. 11. 2014).

Bell, A. (2014). *The Guidebook to Sociolinguistic*. Malden, Massachusetts, Oxford, UK: Wiley-Blackwell.

Belton, B. (2005). *Questioning Gypsy Identity: Ethnic Narratives in Britain and America*. Oxford, UK: AltaMira.

Benč, V.; Hrustič, T.; Kardos, T.; Mušinka, A. (eds.) (2013). *Teoretické a praktické otázky politickej participácie Rómov na lokálnej úrovni*. Prešov: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku.

Benedict, R. (1983). *Race and Racism*. London: Taylor and Francis.

Bentley, G. C. (1987). Ethnicity and practice. In: *Comparative Studies in Society and History*, 29: 24 – 55.

Berger, P. L.; Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii věděni*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Berkman, L. F.; Kawachi, I. (2000). *Social epidemiology*. New York: Oxford University Press.

Bermel, N. (2010). O tzv. české diglosii v současném světě. In: *Slovo a slovesnost*, 71: 5 – 30.

Betancourt, J. R.; Green, A. R.; Carrillo, J. E.; Park, E. R. (2005). Cultural competence and health care disparities: key perspectives and trends. In: *Health Affairs (Millwood)*, 24(2): 499 – 505.

Bob, P. (2004). Proces pozorování a prostor intrapsychických objektů. In: *Prostor a jeho člověk*. Praha: Vesmír, (s. 73 – 78).

Bobáková, D.; Kolarčík, P.; Gecková, A. M.; Klein, D.; Reijneveld, S. A.; van Dijk, J. P. (2012). Does the influence of peers and parents on adolescents' drunkenness differ between Roma and non-Roma adolescents in Slovakia? In: *Ethnicity & Health*, 17(5): 531 – 541.

Bočák, M. (2006). Realita, reprezentácia reality. In: *Stručný slovník masmediálnej a marketingovej komunikácie*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie UCM, (s. 100 – 101). Dostupné na: http://michalbobcak.weebly.com/uploads/2/8/1/2/2812791/bocak_slovník_media_komunikacia_2006.pdf (navštívené 6. 8. 2015).

Bočák, M. (2010). *Keď poznanie dáva zmysel: diskurz ako konzistentná sústava reprezentácií* (on-line). Dostupné na: <http://michalbobcak.weebly.com/diskurz-a-reprezentaacutecia.html> (navštívené 6. 8. 2015).

Borecký, V. (2000). *Teorie komiky*. Praha: Hynek.

Borecký, V. (2005). *Imaginace, hra a komika*. Praha: Triton.

Boscoboinik, A.; Ch. Giordano. (2005). Roma's Identity and the Political Arena. In: *Ethnobarometer*. Working Papers, 9: 7 – 18.

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In: J. Richardson, (ed.), *Handbook of Theory and Research*

for the *Sociology of Education*. New York: Greenwood, (s. 46 – 58).

Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P. (1991). On Symbolic Power. In: J. B. Thompson, (ed.), *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Harvard University Press, (s. 163 – 170).

Bourdieu, P. (1993). Principles for a Sociology of Cultural Works. In: P. Bourdieu, *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. New York: University of Colombia Press.

Bourdieu, P. (1994). Social Space and Symbolic Power. In: L. J. D. Wacquant, (ed.), *In Other Words: Essays Toward a Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press, (s. 122 – 139).

Bourdieu, P. (1998). *Acts of resistance: Against the new myths of our time*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P. (2000). *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P. (2005). *The Social Structures of the Economy*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P. et al. (1999). *The weight of the world: Social suffering in contemporary society*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Bourdieu, P.; Wacquant, L. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. London: University of Chicago Press.

Botošová, A. (2003). Identita, sociálny a náboženský život v rómskej obci Lomnička. In: M. Kováč, M. Mann, (eds.), *Boh všetko vidí/O del sa dikhel. Duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos, s. 71 – 84.

Brown, P.; Scillion, L.; Martin, P. (2013). *Migrant Roma in the United Kingdom Population Size and Experiences of Local Authorities and Partners. Final Report*. Manchester: University of Salford.

Brubaker, R. (1996). *Nationalism reframed. Nationalism and the national question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Brubaker, R. (2002). Ethnicity without groups. In: *Archives de Sociologie*, XLIII(2): 163 – 189.

Brubaker, R. (2003). Přehodnocení národní identity: národ, jeho institucionalizovaná forma, praktická kategorie, nahodilá událost. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalizmus*. Praha: SLON, (s. 375 – 385).

Brubaker, R. (2004). *Ethnicity without Groups*. Cambridge: Harvard University Press.

Brubaker, R. (2010). Etnická príslušnosť a nacionalizmus v Európe po studenej vojne. In: *Časopis OS – Občianska spoločnosť*, (1): 5 – 21.

Brubaker, R., (2011). Nationalizing States Revisited: projects and processes of nationalization in post-Soviet states. In: *Ethnic and Racial Studies*, 34(11): 1785 – 1814.

Budilová, L.; Jakoubek M. (2005). Ritual impurity and kinship in a Gypsy osada in Eastern Slovakia. In: *Romani Studies*, 15(1): 1 – 29.

Budilová, L.; Jakoubek, M. (2008). Monitoring situace cigánske osady u obce Chminianske Jakubovany v letech 2000 – 2005. In: M. Jakoubek, T. Hirt, (eds.), *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava: Nadácia Otvorenej Spoločnosti, (s. 219 – 248).

Budilová, L.; Jakoubek, M. (eds.) (2007). *Cikánská rodina a příbuzenství*. Praha: Dryada.

Buchowski, M. (2004). Hierarchies of Knowledge in Central-Eastern European Anthropology. In: *The Anthropology of East Europe Review*, 22 (2): 5 – 14.

Buchowski, M. (2006). The Specter of Orientalism in Europe: From Exotic Other to Stigmatized Brother. In: *Anthropological Quarterly*, 79(3): 463 – 482.

Buchowski, M. (2008). Trudny dialog: relacje wiedzy między antropologią zachodnią a środkowo-europejską etnologią. In: H. Czachowski; A. Miancki, (eds.), *Do Torunia kupić kumia*. Toruń: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, (s. 161 – 187).

Burleigh, M.; Wippermann, W. (2010). *Rasistický stát*. Praha: Columbus.

Bussemaker, J. (ed.) (1999). *Citizenship and Welfare State Reform in Europe*. London: Routledge.

Butler, J. (1999)2. Gender Trouble: *Feminism and the Subversion of Identity*. New York, London: Routledge.

C

Calzi R.; Corno, P.; Gianferro, C. (2007). *Gypsy Architecture*. Stuttgart, London: Axel Menges.

Casa-Nova, M. J. (2007). Gypsies, ethnicity, and the labour market: An introduction. In: *Romani Studies*, 17(1): 103 – 123.

Cekaite, A.; Blum-Kulka, S.; Grover, V.; Teubal, E. (2014). Children's peer talk and learning: introduction. In: A. Cekaite, S. Blum-Kulka, V. Grover, E. Teubal, (eds.), *Children's peer talk. Learning from Each Other*. Cambridge: Cambridge University Press, (s. 3 – 19).

Cohn, S. (2014). From health behaviours to health practices: an introduction. In: *Sociology of Health & Illness*, 36(2): 157 – 162.

Coleman, J. S. (1988). Social Capital in Creation of Human Capital. In: *The American Journal of Sociology*, 94, Supplement: S95 – S120.

Collins, D.; Morduch, J.; Rutherford, S.; Ruthven, O. (2009). *Portfolios of the Poor: How the World's Poor Live on 2 Dollars a Day*. Princeton: Princeton University Press.

Connor, W. (2003). Národ je národ, národ je stát, národ je etnická skupina, národ je... In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalizmus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 154 – 173).

Cook, B.; Wayne, G. F.; Valentine, A.; Lessios, A.; Yeh, E. (2013). Revisiting the evidence on health and health care disparities among the Roma: a systematic review 2003 – 2012. In: *International journal of public health*, 58(6): 885 – 911.

Cooke, B.; Kothari, U. (eds.) (2001). *Participation: The new tyranny?* New York: Zed Books.

Cornell, S.; Hartmann, D. (1998). *Ethnicity and Race. Making Identities in a Changing World*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.

Corsaro, W. A. (2005). *The Sociology of Childhood. Second edition*. Thousand Oaks, CA: PineForge Press.

Cottaar, A. (1998). The making of a minority: the case of Dutch travellers. In: W. Lucassen, W. Willems, A. Cottarr, (eds.), *Gypsies and Other Itinerant Groups: A Socio-Historical Approach*. London: MacMillan, St. Martin, (s. 114 – 134).

Coupe, W. A. (1969). Observations on a Theory of Political Caricature. In: *Comparative Studies in Society and History*, 11(1): 79 – 95.

Critchley, S. (2002). *On Humour*. London: Routledge.

Crondahl, K.; Eklund, L. (2012). Perceptions on health, well-being and quality of life of Balkan Roma adolescents in West Sweden. In: *Romani Studies*, 22(2): 153–173.

Crowe, D. (1996). *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*. New York: St. Martin's Griffin.

Č

Čermáková, L.; Pasternák, T. (2012). Aplikácia metódy mentálneho mapovania pri tvorbe stratégie rozvoja mikroregiónu Dolina Volanského potoka. In: *Folia Geographica*, (20): 55 – 79.

Červenka, J. (2002). Romové a problematika tradiční společnosti, In: I. Budil, M. Ulrychová, (eds.), *II. antropologické symposium*. Plzeň: Aleš Čeněk, (s. 71 – 78).

D

Daniel, S. (ed.) (2007). *Odpočet programového vyhlásenia vlády SR k rómskej problematike*. Bratislava: Inštitút rómskej verejnej politiky, Nadácia Milana Šimečku. Dostupné na: http://www.nadaciamilanasidecku.sk/fileadmin/user_upload/dokumenty/ODPOCET_OKT_2007.pdf (navštívené 18. 4. 2014).

Daniel, S. (ed.) (2008). *Polčas – odpočet programového vyhlásenia vlády k rómskej problematike*. Bratislava: Inštitút rómskej verejnej politiky, Nadácia Milana Šimečku. Dostupné na: <http://www.changenet.sk/?section=doc&x=404530> (navštívené 18. 4. 2014).

Darwin, Ch. (1913). *A Naturalist's Voyage Round the World. The Voyage of the Beagle*. London: John Murray.

Das, V.; Kleinman, A.; Lock, M.; Ramphele, M.; Reynolds, P. (2001). *Remaking a world: Violence, social suffering, and recovery*. Berkeley: University of California Press.

Davidová, E. (1965). *Bez kolíb a šiatrov*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo.

Davidová, E. et al. (2010). *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. České Budějovice: Triton.

Demeter, N.; Bessonov, N.; Kutěnkov, V. (2000). *Istorija Cygan. Novyj vzgljad*. Voronež: Rossijskaja akademija nauk.

Dépelteau, F.; Powell, C. J. (eds.) (2013). *Applying relational sociology: relations, networks, and society*. New York: Palgrave Macmillan.

Dion, X. (2008). Gypsies and Travellers: cultural influences on health. In: *Community Practitioner*, 81(6): 31 – 34.

Ditto, P. H.; Koleva, S. P. (2011). Moral Empathy Gaps and the American Culture War. In: *Emotion Review*, 3(3): 331 – 332.

Dobbelaere, K. (2002). *Secularization: An Analysis at Three Levels*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Dobruská, P. (2010). *Deportace rumunských Romů za Antoneskova režimu a jejich historický kontext*. Diplomová práce na odbore romistika. Praha: FF UK. Dostupné na: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/86199/> (navštívené 18. 9. 2014).

Donert, C. (2008a). 'Citizens of Gypsy Origins': *The Roma in the Reconstruction of Czechoslovakia, 1948–1989*. Nepublikovaná dizertačná práca, Florencia: European University Institute.

Donert, C. (2008b). The struggle for the soul of the Gypsy: marginality and mass mobilization in Stalinist Czechoslovakia. In: *Social History*, 33(2): 123–144.

Donert, C. (2010). Creating 'Citizens of Gypsy Origin': Ethnicity, Planning and Population Control in Socialist Czechoslovakia. In: C. Brenner, M. Schulze Wessel, (eds.), *Zukunftsvorstellungen und staatliche Planung im Sozialismus: Die Tschechoslowakei im ostmitteleuropaischen Kontext*. Munich: Oldenbourg, (s. 89–114).

Đorđević, D. (2003). The Roma of Serbia. In: D. Đorđević, (ed.), *Roma Religious Culture*. Niš: YSSSR & YURoma Center & Punta.

Drál, P. (2006). *Ethnicised laziness: Roma in the Slovak social policy discourse*. Diplomová práca. Budapest: Central European University.

Drál, P. (2009). Lenivosť ako esencia rómskej etnickej identity. Kritická analýza diskurzu slovenskej sociálnej politiky. In: P. Drál, A. Findor, (eds.), *Ako skúmať národ: Deväť štúdií o etnicite a nacionalizme*. Brno: Tribun EU, (s. 190–224).

Drál, P.; Findor, A. (eds.) (2009). *Ako skúmať národ. Deväť štúdií o etnicite a nacionalizme*. Brno: Tribun EU. Dostupné na: http://www.fses.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/UESMV/Books/Ako_skumat_narod.pdf (navštívené 16. 11. 2014).

Dressler, W. W. (2005). What's Cultural about Biocultural Research? In: *Ethos*, 33: 20–45.

Drgonec, J. (1996). *Ústavné práva a zdravotníctvo*. Bratislava: Archa.

Droppová, L.; Krekovičová, E. (2010): *Počúvajte Panny, aj vy Mládenci... Letákové tlačie zo slovenských tlačiarní*. Bratislava: Eterna Press, Ústav etnológie SAV.

Dundes, A.; Hauschild, T. (1983). Auschwitz Jokes. In: *Western Folklore*, 42: 249–260.

Duranti, A.; Ochs, E.; Schieffelin, B. B. (eds.) (2011). *The Handbook of Language Socialization*. Malden: Wiley-Blackwell.

Durst, J. (2010). 'What makes us Gypsies, who knows...?': ethnicity and reproduction. In: M. Stewart, M. Rövid, (eds.), *Multi-Disciplinary Approaches to Romany Studies. Selected Papers from Participants of Central European University Summer Course 2007–2009*, (s. 13–35). Dostupné na: http://www.ucl.ac.uk/anthropology/people/academic_staff/m_stewart/multidisciplinary_approaches_to_romany_studies_.pdf (navštívené 15. 8. 2015).

Dzúriková, Z. (2006). *Roma participation in the 2005 Slovak regional elections*. Washington D. C.: National Democratic Institute for International Affairs. Dostupné na: http://www.ndi.org/files/1977_sk_roma_011806.pdf (navštívené 19. 2. 2014).

Džambazovič, R.; Jurásková, M. (2002). Sociálne vylúčenie Rómov na Slovensku. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, (s. 527–563).

E

Edwards, J. (2009). *Language and Identity: An introduction*. New York: Cambridge University Press.

Eisendstadt, S. N.; Geisen, B. (2003). Konstrukce kolektivní identity. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalismus*. Čítanka textů. Praha: SLON, (s. 361–374).

Eller, J. D.; Coughlan, R. M. (1993). The poverty of primordialism: the demystification of ethnic attachments. In: *Ethnic and Racial Studies*, 16(2, April): 183–202.

Elšík, V. (2006). *Modely klasifikace romských dialektů*. Přednáška z cyklu pro studijní obor romistika *Romské dialekty ve světě*. Dostupné na: http://ulug.ff.cuni.cz/lingvistika/elsik/ho/DRO2_Handout.pdf (navštívené 18. 9. 2014).

Elšík, V.; Wagner, P.; Wagnerová, M. (2005). *Olašská romština. Vlašské dialekty* (on-line). Dostupné na: http://ulug.ff.cuni.cz/lingvistika/elsik/Elsik_2005_HO_Vlax.pdf (navštívené 30. 9. 2014).

Emigh, R. J.; Fodor, E.; Szelenyi, I. (2001). The Racialization and Feminization of Poverty? In: R. J. Emigh, I. Szelenyi, (eds.), *Poverty, Ethnicity, and Gender in Eastern Europe During the Market Transition*. Westport: Praeger, (s. 1–32).

Emigh, R. J.; Szelenyi, I. (eds.) (2001). *Poverty, Ethnicity and Gender in Eastern Europe During the Market Transition*. Westport: Praeger.

Emirbayer, M. (1997). Manifesto for a relational sociology. In: *American Journal of Sociology*, 103(2): 281–317.

Engebrigtsen, A. I. (2007). *Exploring Gypsiness: Power, exchange and interdependence in a Transylvanian village*. New York: Berghahn Books.

Eriksen, T. H. (1995). We and Us: Two Modes of Group Identification. In: *Journal of Peace Research*, (32, November): 427–436.

Eriksen, T. H. (2002): *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspective*. London, Boulder: Pluto press.

Eschker, W. (ed.) (1986). *Der Zigeuner im Paradies. Balkanschwänke*. Kassel: Röth.

Evaldsson, A. C. (2005). Staging insults and mobilizing categorizations in a multiethnic peer group. In: *Discourse in Society*, 16(6): 763–786.

F

Falzon, M. A. (2009). *Multisited Ethnography: Theory, Praxis and Locality in Contemporary Research*. Burlington: Ashgate.

Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

Farr, R.; Moscovici, S. (eds.) (1984). *Social Representations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Farkas, L. (2007). *Segregation of Roma Children in Education*. Luxembourg: Office of Official Publications of the European Communities.

Fasold, R. (1984). *The Sociolinguistics of Society*. Oxford, New York: Blackwell.

Fassin, D. (2013a). A case for critical ethnography: Re-thinking the early years of the AIDS epidemic in South Africa. In: *Social Science and Medicine*, 99: 119–126.

Fassin, D. (2013b). Why ethnography matters: On Anthropology and Its Publics. In: *Cultural Anthropology*, 28(4): 621–646.

Feglová, V. (1993). Priestor ako antropologický fenomén. In: *Slovenský národopis*, 41(2): 131–139.

Feinberg, M.; Willer, R. (2013). The Moral Roots of Environmental Attitudes. In: *Psychological Science*, 24(1): 56–62.

Ferguson, Ch. (1959). Diglossia. In: *Word*, 15: 325–340.

Ferko, A. (2007). Rómský jazyk nebo nové esperanto? In: *Antropowebzin*, 1. Dostupné na: http://antropologie.zcu.cz/media/webzin/webzin_1_2007/01_ferko.pdf (navštívené 18. 9. 2014).

Fésüs, G.; Östlin, P.; McKee, M.; Ádány, R. (2012). Policies to improve the health and well-being of Roma people: The European experience. In: *Health policy*, 105(1): 25–32.

Ficowski, J. (1985). *Cyganie na polskich drogach*. Kraków – Wrocław: Wydawnictwo Literackie.

Filadelfiová, J. (2013a). *Príjmy, výdavky a spotreba domácností vylúčených rómskych osídlení*. Bratislava: UNDP.

Filadelfiová, J. (2013b). *Situačná analýza vybraných aspektov životnej úrovne domácností vylúčených rómskych osídlení*. Bratislava: UNDP.

Filadelfiová, J.; Gerbery, D. (2012). *Report on the Living Conditions of Roma households in Slovakia 2010*. Bratislava: UNDP.

Filčák, R. (2012). *Living Beyond the Pale: Environmental Justice and the Roma Minority in Slovakia*. Budapest: CEU Press.

Filčák, R.; Škobla, D. (2011). Social solidarity, human rights and Roma: unequal access to basic resources in Central and Eastern Europe. In: M. Ellison, (ed.), *Re-inventing social solidarity across Europe*. Bristol: Policy Press, (s. 227–250).

Findor, A. (2009): Ako fungujú „národné dejiny“: reprezentovanie „kultúrnej nadradenosti“ a vytváranie etnických hraníc v slovenských učebniciach dejepisu (1918–1938). In: P. Drál, A. Findor, (eds.), *Ako skúmať národ. Deväť štúdií o etnicite a nacionalizme*. Brno: Tribun EU, s. 106–130.

Findor, A. (2011). *Začiatky národných dejín*. Bratislava: Kalligram.

Findor, A.; Maďarová, Z.; Ostertágová, A. (2014). Do-tazník morálnych základov: adaptácia a využitie v kontexte Slovenskej republiky. In: L. Bomba, E. Kövérová, M. Smrek, (eds.), *Fenomén moci a sociálne nerovnosti. Zborník príspevkov z nultého ročníka konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*. Bratislava: Univerzita Komenského, (s. 55–80). Dostupné na: https://mocnerovnosti.files.wordpress.com/2014/05/fenomen_moci_a_socialne_nerovnosti_o.pdf (navštívené 16. 7. 2014).

Fischer, K. (2000). Foreword. In: B. Sax, *Animals in the Third Reich. Pets, Scapegoats, and the Holocaust*. New York: Continuum, (s. 11–13).

Fishman, J. (1967). Biligualism with and without diglosia: diglosia with and without biligualism. In: *Journal of Social Issues*, 23(2): 29–38.

Fiske, J. (1993). *Power Plays, Power Works*. London: Verso.

Fiske, S. T. (2013). A Millennial Challenge: Extremism in Uncertain Times. In: *Journal of Social Issues*, 69(3): 605 – 613.

Fonseca, I. (1995). *Enterrez-moi debout (L'odyssée des Tziganes)*. Paris: Albin Michel.

Fosztó, L. (2009). *Ritual Revitalisation After Socialism: Community, Personhood, and Conversion Among Roma in a Transylvanian Village*. Berlin: LIT.

Földes, M. E.; Covaci, A. (2012). Research on Roma health and access to healthcare: state of the art and future challenges. In: *International journal of public health*, 57(1): 37 – 39.

Frankl, O. (1905). *Der Jude in den deutschen Dichtungen des 15., 16. und 17. Jahrhunderts*. Moravská Ostrava: Papauschek.

Fraser, A. (1992). *The Gypsies*. Oxford, UK; Cambridge, US: Blackwell.

Friedman, E.; Gallová-Kriglerová, E.; Kubánová, M.; Slosiarik, M. (2009). *School as Ghetto*. (Report.) Budapest: Roma Education Fund.

Frohlich, K. L.; Corin, E.; Potvin, L. (2001). A theoretical proposal for the relationship between context and disease. In: *Sociology of Health & Illness*, 23(6): 776 – 797.

Fuchs, B. (2003). „Rasse“, „Volk“, „Geschlecht: *anthropologische Diskurse in Österreich 1850 – 1960*. Frankfurt am Main: Campus Verlag.

G

Gálisová, A. (s. d.). *Oni mali takú kožu, čo im nepre-slabne (sémanticko-gramatická analýza ústnych jazykových prejavov rómskych i nerómskych detí)*. Dostupné na: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak1/subor/14.pdf> (navštívené 30. 4. 2014).

Gallová-Kriglerová, E.; Kadlečíková, J. (2012). *Verejná mienka v oblasti pravicového extrémizmu: výskumná správa*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti. Dostupné na: http://www.cvek.sk/uploaded/files/vyskumna_sprava.pdf (navštívené 23. 3. 2014).

Gallmeyer, A.; Roberts, W. T. (2009). Payday Lenders and Economically Distressed Communities. A Spacial Analysis of Financial Predation. In: *The Social Science Journal*, 46: 521 – 538.

Gašparíková, V. (1980). *Ostrovtipné príbehy a veľiké cigánstva a žarty*. Bratislava: Tatran.

Gašparíková, V. (1995a). Anekdota. (Heslo.) In: J. Botík; P. Slavkovský, (eds.), *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska, zv. 1*. Bratislava: VEDA, (s. 17).

Gašparíková, V. (1995b). Humoristické rozprávanie; Humorka. (Heslá.) In: J. Botík, P. Slavkovský, (eds.), *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska, zv. 1*. Bratislava: VEDA, (s. 189).

Gautier, E. (1880). *Le Darwinisme sociale*. Paris: Derveaux.

Gay Y Blasco, P. (1999). *Gypsies in Madrid: Sex, Gender and the Performance of Identity*. Oxford: Berg Publishers.

Gellner, E. (2003). Nacionalizmus. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalizmus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 403 – 374).

Gerbery, D. (ed.) (2012). *Potrebuje sociálny štát? Niektoré úvahy (nielen) o sociálnej politike*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung.

Giddens, A. (1984). *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Cambridge, UK: Polity Press.

Giddens, A. (2000). *Sociologie*. Praha: Argo.

Gilman, S. L. (1996). *L'Autre et le Moi*. Paris: Presses universitaires de France.

Ginter, E.; Havelková, B.; Rovný, I.; Hlava, P.; Baráková, A.; Kudláčková, M. (2005). Health status of the Slovakia population at its entry to the European Union. In: *Bratislavské lekárske listy*, 106(2): 45 – 54.

Giri, A. K.; Van Ufford, P. Q. (eds.) (2003). *A moral critique of development: in search of global responsibilities*. London: Routledge.

Gmelch, S. B. (1986). Groups That Don't Want In: Gypsies and Other Artisan, Trader, and Entertainer Minorities. In: *Annual Review of Anthropology*, 15 (October): 307 – 330.

Gobineau, A. (1967). *Essai sur l'inégalité des races humaines*. Paris: Éditions Pierre Belfond.

Goffman, E. (1986). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Edinburgh: University of Edinburgh. (Dostupné na http://monoskop.org/images/1/19/Goffman_Erving_The_Presentation_of_Self_in_Everyday_Life.pdf; navštívené 11. 9. 2015.)

Goldman, L. R. (1998). *Child's Play. Myth, Mimesis and Make-Believe*. New York, Oxford: Berg.

Götz, A. (2006). *Konečné řešení*. Praha: Argo.

Götz, A. (2007). *Hitlerův národní stát. Loupení, rasová válka a nacionální socialismus*. Praha: Argo.

Govers, C.; Vermeulen, H. (eds.) (1997). *The Politics of Ethnic Consciousness*. Basingstoke: Macmillan Press.

Graeber, D. (2009). Debt – The first five thousand years. In: *Eurozine*. Dostupné na: <http://www.eurozine.com/articles/2009-08-20-graeber-en.html> (navštívené 24. 11. 2013).

Graham, J.; Nosek, B.; Haidt, J.; Iyer, R.; Koleva, S.; Ditto, P. H. (2011). Mapping the Moral Domain. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2): 366 – 385.

Graham, J.; Nosek, B.; Haidt, J. (2012). The Moral Stereotypes of Liberals and Conservatives: Exaggeration of Differences across the Political Spectrum. In: *PLoS ONE*, 7(12). Dostupné na: <http://www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0050092> (navštívené 23. 3. 2014).

Graham, J.; Haidt, J.; Koleva, S.; Motyl, M.; Iyer, R.; Wojcik, S.; Ditto, P. H. (2013). Moral foundations theory: The Pragmatic Validity of Moral Pluralism. In: *Advances in Experimental Social Psychology*. Vol. 47. San Diego, Waltham, London, Oxford, Amsterdam: Academic Press, (s. 55 – 130).

Granqvist, K. (2014). Recenzný posudok na tematický blok v tejto publikácii – *Čierno-biele svety. Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku*. Bratislava: archív imprimovaných rukopisov ÚEt SAV.

Greene, J. (2013). *Moral Tribes: Emotion, Reason, and the Gap between Us and Them*. New York: The Penguin Press.

Grill, J. (2009). Mange mište pro Čechy: slovenští Romové na českých stavbách. In: *Journal A2*: 40. Rozšířená verzia dostupná na: www.migrationonline.cz (navštívené 25. 04. 2014).

Grill, J. (2012a). 'Going up to England': Exploring mobilities among Roma from Eastern Slovakia. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(8): 1269 – 1287.

Grill, J. (2012b). 'It's building up to something and it won't be nice when it erupts': The making of Roma/Gypsy migrants in post-industrial Scotland. In: *Focaal – Journal of Global and Historical Anthropology*, (62): 42 – 54.

Grill, J. (2014). *Butji pro výboris. Activation (works) without mobility, labour and structural vulnerability in neo-liberalising Slovakia*. Bratislava: UNDP. (Rukopis.)

Grill, J. (2015). 'Endured Labour' and 'Fixing Up' Money: The Economic Strategies of Roma Migrants in Slovakia and the UK. In: M. Brazzabeni, M. I. Cunha, M. Fotta, (eds.), *Gypsy Economy: Romani Livelihoods and Notions of Worth in the 21st Century*. Oxford: Berghahn Books (s. 88 – 106).

Gronemeyer, R. (1983). Zigeunerpolitik in sozialistischen Ländern Osteuropas am Beispiel der Länder Ungarn, Tschechoslowakei, Polen. In: R. Gronemeyer,

(ed.), *Eigensinn und Hilfe*. Giessen: Focus, (s. 43 – 183).

Gropper, R.; Miller, C. (2001). Exploring new worlds in American Romani Studies. Social and cultural attitudes among the American Mačvaja. In: *Romani Studies*, Ser. 5, 11(2): 81 – 110.

Gumperz, J. J. (1982). *Discourse strategies*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Gupta, A.; Ferguson, J. (eds.) (1997). *Culture, power, place: explorations in critical anthropology*. Durham, NC: Duke University Press.

Guy, W. (1975). Ways of looking at Roms: the case of Czechoslovakia. In: F. Rehfish, (ed.), *Gypsies, Tinkers and other travelers*. London: Academic Press, (s. 201 – 227).

Guy, W. (1977). *The Attempt of Socialist Czechoslovakia to Assimilate its Gypsy Population*. Dizertačná práca. Bristol: University of Bristol.

Guy, W. (1998). Ways of Looking at Roma: The Case of Czechoslovakia. In: D. Tong, (ed.), *Gypsies. An Interdisciplinary Reader*. New York, London: Garland Publishing, (s. 13 – 48).

Guy, W. (ed.) (2001). *Between past and future: Roma of Central and Eastern Europe*. Hatfield: University of Hertfordshire Press.

Guy, W. (2004). Recent Roma Migration to the United Kingdom. In: W. Guy, Z. Uherek, R. Weinerová, (eds.), *Roma migration in Europe: Case studies*. Münster: LitVerlag, (s. 165 – 210).

H

Hage, G. [1998] (2000). *White Nation. Fantasies of White supremacy in a multicultural society*. New York: Routledge and Pluto Press.

Hage, G. (2002). 'On the side of life' – Joy and the capacity of being. In: M. Zournazi, (ed.), *Hope: new philosophies for change*. Annandale, NSW: Pluto Press Australia, (s. 150 – 172).

Hage, G. (2003). *Against Paranoid Nationalism: Searching for Hope in a Shrinking Society*. London: Pluto Press, Merlin Press.

Hage, G. (2005). A not so multi-sited ethnography of a not so imagined community. In: *Anthropological Theory*, 5(4): 463 – 475.

Hage, G. (2010). Intercultural Relations at the Limits of Multicultural Governmentality. In: D. Ivinson, (ed.), *The Ashgate Research Companion to Multiculturalism*. Surrey: Ashgate, (s. 235 – 255).

Hahn, R. A.; Kleinman, A. (1983). Biomedical Practice and Anthropological Theory: Frameworks and Directions. In: *Annual Review of Anthropology*, 12: 305 – 333.

Haidt, J. (2006). *The Happiness Hypothesis: Finding Modern Truth in Ancient Wisdom*. New York: Basic Books.

Haidt, J. (2012). *The Righteous Mind: Why Good People are Divided by Politics and Religion*. New York: Allen Lane.

Haidt, J. (2013a). Moral Psychology for the Twenty-first Century. In: *Journal of Moral Education*, 42(3): 281 – 297.

Haidt, J. (2013b). *Morálka lidské mysli. Proč lidstvo rozděluje politika a náboženství*. Praha: Dybbuk.

Haidt, J.; Joseph, C. (2004). Intuitive Ethics: How Innately Prepared Intuitions Generate Culturally Variable Virtues. In: *Daedalus*, 133: 55 – 66.

Haidt, J.; Graham, J.; Joseph, C. (2009). Above and Below Left-right: Ideological Narratives and Moral Foundations. In: *Psychological Inquiry*, 20: 110 – 119.

Hajioff, S.; McKee, M. (2000). The health of the Roma people: a review of the published literature. In: *Journal of Epidemiology and Community Health*, 54(11): 864 – 869.

Hajská, M. (2012). Ame sam vlašika haj vorbinas vlašika! (My jsme Olaši a mluvíme olašsky!) Nástin jazykové situace olašských Romů z východního Slovenska v etnicky smíšené komunitě. In: *Romano džaniben*, 19(2): 35 – 53.

Hajduk-Nijakowska, J. (2013). Głupi sąsiad w anegdocie, czyli komiczny kozioł ofiarny. In: H. Rusek, A. Drożdż, (ed.), *Polski i czeski humor zaangażowany: Dowcip, anegdota i karykatura polityczna*. Cieszyn, Katowice, Brno: Uniwersytet Śląski w Katowicach, (s. 21 – 33).

Hall, S. (1997). The work of representation. In: S. Hall, (ed.), *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London, New Delhi, Thousand Oaks, CA: SAGE, (s. 6 – 10).

Hammersley, M.; Atkinson, P. (2007). *Ethnography: principles in practice*. London: Routledge.

Hancock, I. (2001). *Země utrpení – dějiny otroctví a pronásledování Romů*. Praha: Signeta. (Přeložili H. Sadílková a K. Ryvolová, redakcia J. Červenka.)

Hancock, I. F. (2002). *We are the Romani people*. Hatfield: University of Hertfordshire Press.

Hancock, I. (2010). *Danger! Educated Gypsy*. Hatfield: University of Hertfordshire Press.

Hancock, I.; Dowd, S.; Djurič, R. (eds.) (1998). *The Roads of the Roma: A Pen Anthology of Gypsy Writers*. Hatfield: University of Hertfordshire Press.

Hann, Ch. (2005). Correspondence: Reply to Michal Buchowski. In: *The Anthropology of East Europe Review*, 23(1): 194 – 200.

Haupt, G. (2008). „Anticiganizmus“ a teológia oslobodenia Rómov. Prednáška na výročnom stretnutí Medzinárodného katolíckeho výboru pre Rómov (CCT). 28. – 30. marca 2008. Trogir/Chorvátsko.

Havel, I. M.; Mitášová, M. (2004). Prostor prožívání jako prostor k jednání. In: *Prostor a jeho člověk*. Praha: Vesmír, (s. 153 – 221).

Headland, T. N.; Pike, K. L.; Harris, M. (eds.) (1990). Emics and etics: The insider/outsider debate. *Frontiers of anthropology*, Vol. 7. Newbury Park, Calif.: SAGE.

Heath, S. B. (1982). What no Bedtime Story Means: Narrative skills at home and at school. *Language and Society*, 11 (2): 49 – 76.

Heidegger, M. (2004). Budovat, bydlet, myslet (úryvok; preložil I. Chvatík, I.). In: *Prostor a jeho člověk*. Praha: Vesmír, (s. 293 – 296).

Heller, M. (2011). *Path to Post-Nationalism. A Critical Ethnography of Language*. Oxford: Oxford University Press.

Henrich, J.; Heine, S.; Norenzayan, A. (2010). The Weirdest People in the World? In: *Behavioral and Brain Sciences*, 33: 61 – 83.

HepaMeta kolektív (2014). HepaMeta – Prevalence of Hepatitis B/C and Metabolic Syndrome in Population Living in Separated and Segregated Roma Settlements. In: *Central European Journal of Public Health*, 22: Supplement. Dostupné na: http://apps.szu.cz/svi/cejph/obalka/aktualni_1-14-sup.pdf (navštívené 6. 11. 2014).

Heretik, A. (2012). *Extrémna agresia*, I. Nové Zámky: Psychoprof.

Hermann, A. (1965). *Die Zigeuner*. Olten und Freiburg: Walter.

Hickey, S.; Mohan, G. (eds.) (2004). *Participation – from tyranny to transformation?* New York: Zed Books.

Hirt, T.; Jakoubek, M. (eds.) (2006). „Romové“ v osídlech sociálního vyloučení. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Hirt, T.; Vochocová, L. (2005). Nešířme nacionální mýty (rozhovor L. Vochocové s T. Hirtem). In: *Respekt*, 4, 23. 1. 2005.

Hodson, G.; Costello, K. (2007). Interpersonal Disgust, Ideological Orientation and Dehumanization as Predictors of Intergroup Attitudes. In: *Psychological sciences*, 18(8): 691 – 698.

Hojsík, M. (2008). *Evaluácia programu obecných nájomných bytov v rómskych osídleniach*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku. Dostupné na: http://www.nadaciamilanasiamecku.sk/fileadmin/user_upload/dokumenty/Ine/Evalu__cia_FINAL.pdf (navštívené 23. 3. 2014).

Holý, D. (1999). *Oponentský posudek na doktorskou dizertační práci E. Krekovičové*. Brno. (Rukopis).

Holubová, B. (2010). *Účast žien v politike – postoje, stav a perspektíva*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny. Dostupné na: http://www.institutrr.sk/download/b_holubova_5.pdf (navštívené 25. 8. 2014).

Homoláč, J. (2009). *Internetové diskuse o cikánech a Romech*. Praha: Karolinum.

Horváth, K. (2005). Gypsy work – gadjo work. In: *Romani Studies*, 15(1): 31 – 49.

Horváth, K. (2012). Silencing and naming the difference. In: M. Stewart, (ed.), *The Gypsy ‘Menace’: populism and the new antiGypsy politics*. London: Hurst & Company, (s. 117 – 137).

Horváthová, E. (1964). *Cigáni na Slovensku*. Bratislava: Národopisný ústav SAV.

Houdek, L. (2010). *Pahárští dómové (případová studie dómských komunit v okolí města Bhíntál v indickém státě Uttaráňčal*. Diplomová práce na odbore romistika. Praha: FF UK. Dostupné na: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/89429/> (navštívené 18. 9. 2014).

Hrabovský, M. (2011). *Rasová mytológia*. Bratislava: Kalligram.

Hrabovský, M. (2012). *Anticiganizmus a antisemitizmus v rasových a rasistických konštrukciách*. Bratislava: Ľudia proti rasizmu.

Hroch, M. (2003). Úvodem k čítance textů o nacionalismu. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalizmus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 403 – 417).

Hroch, M. (ed.) (2003). *Pohledy na národ a nacionalizmus. Čítanka textů*. Praha: SLON.

Hrustič, T. (2005). Nelapšoj – súčasné predstavy o revenantizme a vampirizme u Rusínov na Slovensku. In: M. Kováč, A. Kovács, T. Podolinská, (eds.), *Cesty na druhý svet – smrť a posmrtný život v náboženstvách sveta*. Bratislava: CERES, (s. 276 – 287).

Hrustič, T. (2006). Telo a telesné tekutiny v ľúbostnej mágii u Rómov vo východnom Zemplíne. In: I. Doležalová, N. Hamar, L. Bělka, (eds.), *Náboženství a tělo*. Brno: CERES, (s. 73 – 86).

Hrustič, T.; Pollák, P. (2007). Religiozita v rómskych komunitách na Slovensku. In: J. Balvín, (ed.), *Rubikova kostka. Multikulturalita: mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin*. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, (s. 469 – 474).

Hrustič, T. (2009). Náboženské konverzie Rómov vo východnom Zemplíne – prípadová štúdia reťazových konverzií. In: L. Grešková, (ed.), *Pastorácia Rómov (hľadanie rómskeho Boha)*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, (s. 123 – 142).

Hrustič, T. (2010a). Social change and some other factors of religious conversion among Roma in Eastern Slovakia. In: M. Kováč, T. Gál, (eds.), *Religious Change*. Bratislava: Chronos, (s. 125 – 129).

Hrustič, T. (2010b). Faktory ovplyvňujúce náboženské konverzie Rómov. In: *Slovenský národopis*, 58(3): 306 – 322.

Hrustič, T. (2010c). My nemáme rozdielov. Diskurz o etnicite a identite rómskych a nerómskych svedkov Jehovových na východnom Slovensku. In: *Romano džaniben*, jevend: 27 – 43.

Hrustič, T. (2011). Values and ethnicity – religious conversions of Roma in Eastern Slovakia to the Watchtower Society. In: C. Rughiniş, A. Máté-Tóth, (eds.), *Spaces and Borders. Young Researchers about Religion in Central and Eastern Europe*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, (s. 23 – 32).

Hrustič, T. (2012a). The Trends in the Participation of Romani Candidates in Elections in Slovakia. In: *Roma Rights, Journal of the European Roma Rights Centre. Challenges of Representation: Voices on Roma Politics, Power and Participation*, (s. 39 – 48).

Hrustič, T. (2012b). Rómovia a náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia na Slovensku. In: *Axis Mundi*, 7(2): 27 – 32.

Hrustič, T. (2013). Rómska politická participácia v komunálnej politike na Slovensku. In: V. Benč, T. Hrustič, T. Kardos, A. Mušinka, (eds.): *Teoretické a praktické otázky politickej participácie Rómov na lokálnej úrovni*. Prešov: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, (s. 55 – 64).

Hrustič, T. (2015). Usury among the Slovak Roma: Notes on Relations between Lenders and Borrowers in a Segregated Taboris. In: M. Brazzabení, M. I. Cunha, M. Fotta, (eds.), *Gypsy Economy: Romani Livelihoods and Notions of Worth in the 21st Century*. Oxford: Berghahn Books, (s. 31 – 48).

Hrustičová, L. (2013). *Stratégie náboženských organizácií pôsobiacich medzi Rómami. Prípadová štúdia charizmatického spoločenstva z východného Slovenska*. Nepublikovaná dizertačná práca, Univerzita Konštantína filozofa v Nitre, Ústav etnológie v Bratislave.

Hübschmannová, M. (s. d.). Zajda. In: *Rombase. Didactically Edited information on Roma*. Dostupné na: <http://rombase.uni-graz.at/cd/data/ethn/work/data/zajda.en.pdf> (navštívené 7. 8. 2014).

Hübschmannová, M. (1978). The Roma (Gypsies) in Czechoslovakia and their literature. In: *Studies in Indo-Asian Art and Culture*, 5: 37 – 76.

Hübschmannová, M. (1979). Bilingualism Among the Slovak Roms. In: *International Journal of the Sociology of Language*, 19: 33 – 49.

Hübschmannová, M. (ed.) (1987). *Čeho je na světě nejvíc? So hin pro svetos jekhbuter?* Praha: Kulturní dům hl. m. Prahy, Ústřední kulturní dům železničářů Praha.

Hübschmannová, M. (1999a). Několik poznámek k hodnotám Romu/Several remarks to Romani values. In: *Romové v České republice 1945 – 98/Roma in the Czech Republic 1945 – 98*. Praha: SOCIOKLUB, (s. 1 – 51).

Hübschmannová, M. (1999b). *Romské pohádky*. Praha: Fortuna.

Hübschmannová, M. [1993] (2002). *Šaj pes dovakeras. Můžeme se domluvit*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Hübschmannová, M. (2003). Romové – subetnické skupiny. In: *Rombase. Didactically Edited information on Roma*. Dostupné na: <http://romani.uni-graz.at/rombase/> (navštívené 18. 9. 2014). (Cesta: Data » Etnologie a Skupiny » Obecná témata » Romové – subetnické skupiny. Pozn.: dole vlevo je možné nastavit českou jazykovou verzi.)

Hübschmannová, M.; Kyuchukov, Ch. (2006). Vyjádření prosby ve dvou romských dialektch. In: *Romano džaniben*, ěilaj: 61 – 74.

Hübschmannová, M.; Šebková, H.; Žigová, A. (1991). *Romsko-český a česko-romský kapesní slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Hudson, R. A. (1996)². *Sociolinguistics*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Huonker, Th. (2009). Beitrag zum Lehrmittel. In: S. Brändli, M. E. Davolio, K. Kistler, (eds.), *Merken was läuft. Rassismus im Visier*. Zürich: Verlag Pestalozzianum.

Hund, D. W. (1999). *Rassismus*. Münster: Westfälisches Dampfboot.

Hurrle, J.; Grill, J.; Ivanov, A.; Kling, J.; Škobla, D. (2012). *Nejasný výsledok. Pomohli projekty z ESF Rómom na Slovensku? Analýza dopadu projektov v programovacom období 2007 – 2013*. Bratislava: UNDP.

Huxley, J.; Haddon, A. C. (1935). *We Europeans: A Survey of 'Racial' Problems*. London: J. Cape.

CH

Chamberlain, H. S. (1912). *Die Grundlagen des XIX Jahrhunderts*. Leipzig: C. G. Röder. G. M. B. H.

Christians, C. G. (2005). Ethics and Politics in Qualitative Research. In: N. K. Denzin, Y. S. Lincoln, (eds.), *The Sage handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: SAGE, (s. 139 – 164).

Chudžíková, A. (2011). Vnímání menšin v politickém diskurze. In: J. Lajčáková, A. Chudžíková, T. Gažovičová, (eds.), *Menšiny v politickom diskurze*. Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry, (s. 23 – 37). Dostupné na: <http://www.cvek.sk/uploaded/files/Mensiny%20v%20politickom%20diskurze.pdf> (navštívené: 23. 3. 2014).

I

Iyer, R.; Koleva, S. P.; Graham, J.; Ditto, P. H.; Haidt, J. (2012). Understanding Libertarian Morality: The Psychological Dispositions of Self-identified Libertarians. In: *PLoS ONE*, 7(8). Dostupné na: <http://www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0042366> (navštívené 23. 3. 2014).

J

Jacobs, F.; Ries, J. (2008). *Roma/Zigeunkulturen in neuen Perspektiven (Romani/Gypsy Cultures in New Perspective)*. Leipzig: Leipziger University.

Jakoubek, M. (2005). *Romové – konec (ne)jediného mýtu*. Praha: Socioklub.

Jakoubek, M. (2006). Vystavte národ z pohlednic! In: *A2 – kulturní týdeník* č. 51. Dostupné na: <http://www.advojka.cz/archiv/2006/51/vystavte-narod-z-pohlednic> (navštívené 18. 9. 2014).

Jakoubek, M. (ed.) (2008). *Cikáni a etnicita*. Praha: Triton.

Jakoubek, M.; Hirt, T. (eds.) (2008): *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu, 1999 – 2005*. Bratislava: Open Society Foundation.

Jakšić, B.; Bašić, G. (2005). *Umetnost preživljavanja. Gde i kako žive Romi u Srbiji*. Beograd: Institut za filozofiju i društvu teoriiju.

Jakubowska, L. (1993). Writing about Eastern Europe: Perspectives from ethnography and anthropology. In: H. Driesen, (ed.), *The Politics of Ethnographic Reading and Writing. Confrontations of Western and Indigenous Views*. Nijmegen Studies in Development and Cultural Changes. Vol. 13. Saarbrücken, Ford Lauderdale: Breitenbach.

James, P. (2003). Náměty pro teorii národa. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 386 – 402).

Jansen, S.; Löfving, S. (eds.) (2008). *Struggles for Home: Violence, Hope and the Movement of People. Dislocations*. Oxford: Berghahn Books.

Janto, J. (2008). Komunikácia a priestor. (Na príklade mestského sídliska). In: *Slovenský národopis*, 56(3): 277 – 284.

Jarčuška, P.; Bobáková, D.; Uhrín, J.; Bobák, L.; Babinská, I.; Kolarčík, P.; Gecková, A. M. (2013). Are barriers in accessing health services in the Roma population associated with worse health status among Roma? In: *International Journal of Public Health*, 58(3): 427 – 434.

Jaroš, M. (2011). Foto k článku Úkol pro premiéra. In: *Respekt*, 36: 36 (5. – 1. 10. 2011).

Jefferson, T. (1785). *Notes on the State of Virginia*. University of Virginia Library: Electronic Text Center.

Jenkins, R. (1994). Rethinking Ethnicity: Identity Categorization and Power. In: *Ethnic and Racial Studies*, 17(2): 197 – 223.

Jurásková, M. (2002). Vzťah Rómov k majorite. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma, Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, (s. 393 – 412).

Jurásková, M. (2004). Podoby a mechanizmy sociálneho vylúčenia rómskych komunit na Slovensku. In: D. Scheffel, A. Mušinka, (eds.), *Rómska marginalita*. Prešov: Centrum antropologických výskumov, (s. 61 – 72).

Jurková, I. (2014). *Klub Černá perla a restaurace Cikánská jízba jako dva příklady romské hudební (re) prezentace*. Bakalárska práca na odbore romistika. Praha: FF UK (navštívené 18. 9. 2014).

Jurová, A. (1993). *Vývoj rómskej problematiky na Slovensku po roku 1945*. Bratislava: Goldpress Publishers.

Jurová, A. (1996). *Dokumenty – Rómska problematika 1945 – 1967* (4 zv.). Praha: ÚSD.

Jurová, A. (1998). Pokus o pohľad na niektoré problémy vývoja Rómov na Slovensku v 90. rokoch. Referát z konferencie *Národnostní menšiny v České republice a zemích střední Evropy v 90. letech*. Dostupné na: <http://www.saske.sk/cas/archiv/3-99/jurova.html> (navštívené 12. 3. 2014).

Jurová, A. (2002). Od odchodu z pravlasti po prvé asimilačné opatrenia. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, (s. 19 – 30).

Justin, E. (1943). *Lebensschicksale artfremd erzogener Zigeunerkinder und ihrer Nachkommen*. Inaugural-Disertation Zur Erlangung des Doktorgrades genehmigt von der Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Fakultat der Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin. Dostupné na: http://www.sifaz.org/eva_justin_dissertation_artfremd_erzogene_zigeunerkinder_1943.pdf (navštívené 1. 7. 2014).

K

Kelty, C.; Panofsky, A. (2014). Disentangling Public Participation in Science and Biomedicine. In: *Genome Medicine*, 6(8): 1 – 14. Dostupné na: <http://genomemedicine.com/content/6/1/8>, doi:10.1186/gms25 (navštívené 6. 11. 2014).

Kemeny, I. (ed.) (2005). *Roma of Hungary*. Boulder, Colombia: Social Science Monographs.

Kemnitz, T. M. (1973.) The Cartoon as a Historical Source. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, 4(1): 81 – 93.

Kenrick, D. (2004). *A Historical Dictionary of the Gypsies (Romanies)*. London: The Scarecrow Press.

Kertesi, G.; Kézdi, G. (2011). The Roma/Non-Roma Test Score Gap in Hungary. In: *The American Economic Review*, 101(3): 519 – 525.

Kiliánová, G. (2005). *Identita a pamäť. Devín/Theben/Dévény ako pamätné miesto*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, SAP.

Kilánová, G. (ed.) (1998). *Identita etnických spoločností. Výsledky etnologických výskumov*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, SAP.

Kiliánová, G.; Kowalská, E.; Krekovičová, E. (eds.) (2009). *My a tí druhí v modernej spoločnosti. Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, Historický ústav SAV, VEDA.

Kleinman, A. (1980). *Patients and healers in the context of culture: an exploration of the borderland between anthropology, medicine, and psychiatry*. Berkeley: University of California Press.

Kleinman, A.; Benson, P. (2006). Anthropology in the Clinic: The Problem of Cultural Competency and How to Fix It. In: *PLoS Medicine*, (elektronický časopis), 3(10): e294 Dostupné na: <http://www.plosmedicine.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pmed.0030294> (navštívené 6. 11. 2014).

Klemperer, V. (2000). *The Language of the Third Reich*. London: The Athlone Press.

Klímová, I. (2002). Romani political representation in Central Europe. An historical survey. In: *Romani Studies*, 12(2): 103 – 147.

Knoblauch, H. (2005). Focused Ethnography. In: *Forum: Qualitative Social Research*, (elektronický časopis), 6(3): článok č. 44. Dostupné na: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/20/43> (navštívené 6. 11. 2014).

Kobes, T. (2009a). *Nastartovali nás jako motorky: činnost nevládních organizací při řešení romské problematiky na východním Slovensku*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

Kobes, T. (2009b). *Tu zme šicke jedna rodzina, tu zme šicke jedna fajta. Příbuzenství východoslovenského venkova*. Prešov: Centrum antropologických výskumov.

Kobes, T. (2012). „Naši Romové“ – difrakční vzorce odlišnosti na východoslovenském venkove. In: *Romano džaniben*, (2): 9 – 34.

Kocój, E.; Lechowski, P.; Plebańczyk, K. (2012). Tematyka cygańska w polskich zbiorach ikonograficznych (wiek XIX – i połowa XX wieku): Rekonesans. In: *Zarządzenie w kulturze*, 13(2): 171 – 184.

Kolarčík, P.; Gecková, A. M.; Orosová, O.; van Dijk, J. P.; Reijneveld, S. A. (2009). To what extent does socio-economic status explain differences in health between Roma and non-Roma adolescents in Slovakia? In: *Social Science & Medicine*, 68(7): 1279 – 1284.

Kolarčík, P.; Gecková, A. M.; Orosová, O.; van Dijk, J. P.; Reijneveld, S. A. (2010). Predictors of health-endangering behaviour among Roma and non-Roma adolescents in Slovakia by gender. In: *Journal of Epidemiology and Community Health*, 64(12): 1043 – 1048.

Koleva, S. P.; Graham, J.; Ditto, P.; Iyer, R.; Haidt, J. (2012). Tracing the Threads: How Five Moral Concerns (Especially Purity) Help Explain Culture War Attitudes. In: *Journal of Research in Personality*, 46(2): 184 – 194.

Kolmanová, M. (2007). Výzkum jazykových dovedností dětí v romském a slovenském jazyce. Terénní výzkum v osadách Rakúsy a Bystrany (14 – 21. 2. 2005). In: *Romano džaniben*, jevend: 28 – 45.

Kosová, I.; Oravec, L.; Gabčová, L. (2013). *Updated Civil Society Monitoring Report: On the implementation of the National Roma Integration Strategy and Decade Action Plan in 2012 and 2013 in Slovakia*. Budapest: Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation.

Košťálová, P. (2012). *Stereotypní představy a etnické mýty: Kulturní identita Arménie*. Praha: SLON.

Koupilová, I.; Epstein, H.; Holčík, J.; Hajioff, S.; Mc-Kee, M. (2001). Health needs of the Roma population in the Czech and Slovak Republics. In: *Social Science & Medicine*, 53(9): 1191 – 1204.

Kováč, M. (2003). Slnko pre spravodlivých. Posvätnosť prísahy a Božia sankcia medzi horehronskými Rómami z obce Telgárt. In: M. Kováč, A. B. Mann, (eds.), *Boh všetko vidí/ O del sa dikhel. Duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos, (s. 17 – 35).

Kováč, M. (2004a). Ludová viera u slovenských Rómov. In: *Studia Academica Slovaca*, 33. Bratislava: Stimul, (s. 106 – 114).

Kováč, M. (2004b). Religiozita ako možný prostriedok k riešeniu sociálneho postavenia Rómov. In: *Rómska kultúra na Slovensku*. Dunajská Streda: Lilium Aurum, (s. 41 – 45).

Kováč, M.; Jurík, M. (2002). Religiozita Rómov a aktivity cirkví vo vzťahu k Rómom. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, (s. 127 – 143).

Kováč, M.; Mann, A. B. (2003). Rómovia a viera. In: M. Kováč, A. B. Mann, (eds.), *Boh všetko vidí/ O del sa dikhel. Duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos, (s. 17 – 35).

Kováč, M.; Mann, A. B. (ed.) (2003). *Boh všetko vidí/ O Del sa dikhel. Duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos.

Kovács, L. (2014). *Urbánna marginalita v Budapešti a jej vplyv na rómske ekonomické stratégie a sociálne siete*. Dizertačná práca. Bratislava: Fakulta ekonomických a sociálnych vied.

Kovai, C. (2012). Hidden Potentials in ‘Naming the Gypsy’: The Transformation of the Gypsy-Hungarian Distinction. In: M. Stewart, (ed.), *The Gypsy ‘Menace’: populism and the new anti-Gypsy politics*. London: Hurst & Company, (s. 281 – 295).

Kravčík, M. (2011). *Richnavská „gramotnosť“*. Dostupné na: <http://kravcik.blog.sme.sk/c/252530/Richnavska-gramotnost.html> (navštívené 20. 5. 2014).

Krawczyk-Wasilewska, V.; Dobbie, M. (2007). Sophomoros, czyli koncept humorystyczny. In: *Literatura ludowa*, 51(4 – 5): 109 – 112.

Krekovič, E.; Mannová, E.; Krekovičová, E. (eds.) (2013). *Mýty naše slovenské*. Bratislava: Premedia.

Krekovičová, E. (1989). *O živote folklóru v súčasnosti. Ludová pieseň*. Bratislava: Národopisný ústav SAV.

Krekovičová, E. (1998a). *Zwischen Toleranz und Barrieren: Das Bild der Zigeuner und Juden in der slovakischen Folklore*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Krekovičová, E. (1998b). Obraz vyšších vrstiev a mesta v slovenskom folklóre. In: E. Mannová, (ed.), *Meštianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku 1990 – 1989*. Bratislava: AEP, (s. 147 – 161).

Krekovičová, E. (1999). *Medzi toleranciou a bariérami. Obraz Róma a Žida v slovenskom folklóre*. Bratislava: AEP.

Krekovičová, E. (2001). Medzi autoobrazom a heteroobrazom. In: M. Toncrová, L. Uhlíková, (eds.), *Etnické stereotypy z pohľadu rôznych viednych oborů*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, (s. 17 – 34).

Krekovičová, E. (2005). *Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a v politike*. Bratislava: Eterna press, Ústav etnológie SAV.

Krekovičová, E. (2006). Cigán fiškálom: komická figúrka Róma v tradičnej folklórnej anekdote a na internete alebo čo sa stalo s obrazom Róma v slovenskej spoločnosti na prelome tisícročia. In: E. Mannová, A. Puková, (eds.), *OS – Fórum občianskej spoločnosti*, 10(1 – 2): 140 – 152.

Krekovičová, E. (2008). Reflexia šoa a porraimos v tradičnom folklóre a v asynchrónnej internetovej komunikácii. In: M. Vrzgulová, D. Richterová, (ed.), *Holokaust ako historický a morálny problém v minulosti a v súčasnosti*. Zborník príspevkov z konferencie. Bratislava: Úrad vlády SR, Dokumentačné stredisko holokaustu, (s. 137 – 143, 362 – 370).

Krekovičová, E. (2009). Konštruovanie obrazu „iných“ v očiach Slovákov. Medzi autoobrazom a heteroobrazmi. In: G. Kiliánová, E. Kowalská, E. Krekovičová, (eds.), *My a tí druhí v modernej spoločnosti*. Bratislava: VEDA, Ústav etnológie SAV, Historický Ústav SAV, (s. 473 – 497).

Krekovičová, E. (2013). Aktuálne otázky stredoeurópskej folkloristiky/A közép-európai folklorisztika időszerű kérdései/Aktuelle Fragen der mitteleuropäischen Folkloristik. In: J. Liszka, (ed.), *Acta Ethnologica Danubiana*, (15): 51 – 65.

Krekovičová, E.; Panczová, Z. (2013a). Obraz nepriateľa v počiatkoch slovenskej politickej karikatúry. Vizualné stereotypy v časopise Černokňažník v rokoch 1861 – 1910. In: *Slovenský národopis*, 61(1): 31 – 54.

Krekovičová, E.; Panczová, Z. (2013b). Visual Representations of ‘Self’ and ‘Others’: Images of the Traitor and the Enemy in Slovak Political Cartoons, 1861 – 1910. In: D. Demski, I. Sz. Kristóf, K. Baraniecka-Olszewska, (eds.), *Competing Eyes: Visual Encounters With Alterity in Central and Eastern Europe*. Budapest: L’Harmattan, (s. 462 – 487).

Krekovičová, E.; Panczová, Z.; Bužeková, T. (2006). *Folklór a komunikácia v procesoch globalizácie*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, SAP.

Krieger, N. (2011). *Epidemiology and the people’s health: theory and context*. New York: Oxford University Press.

Kriglerová, E.; Gažovičová, T. (2012). *Škola pre všetkých?* Bratislava: Centrum pre výskum ethnicity a kultúry.

Kringos, D. S.; Boerma, W. G.; van der Zee, J.; Groenewegen, P. P. (2013). Political, cultural and economic foundations of primary care in Europe. In: *Social Science & Medicine*, 99: 9 – 17.

Krivošík, L. (2014). Hovoríme viac o rasizme. In: *.týždeň*. (on-line). Dostupné na: <http://dennik.tyzden.sk/lukas-krivosik/2014/07/17/hovorme-viac-o-rasizme-romov> (navštívené 19. 7. 2014).

Kubaník, P. (2012). Dětský registr romštiny. In: *Romano džaniben*, 19(1): 61 – 80.

Kubaník, P. (v recenznom konaní). Škádlení dětí v romské osadě. In: J. Kesselová, (ed.), *Registre jazyka a jazykovedy*. Prešov: Filozofická fakulta PU.

Kubaník, P.; Červenka, J.; Sadílková, H. (2010). Romština v ČR – uchování jazyka a jazyková směna. In: *Romano džaniben*, 17(2): 11 – 40.

Küllöš, I. (2003). *Cigányok a régi magyar közköltészetben a XVII. századtól a reformkorig*. Szekszárd: Romológiai Kutatóintézet.

Kumanová, Z. (1998). Etnická identifikácia obyvateľov tzv. cigánskej/rómskej kolónie v Plaveckom Štvrtku. In: *Slovenský národopis*, 46(1): 42 – 59.

Kužel, S. (ed.) (2000). *Terénní výzkum integrace a segregace*. Praha: Cargo Publishers.

Kužma, Š. (2010). *Rómske osady – ako ďalej?* Dostupné na: <http://stefankuzma.blog.sme.sk/c/242858/Romske-osady-ako-dalej.html> (navštívené: 23. 3. 2014).

Kyuchukov, H. (1994). The communicative competence of Romani (Gipsy speaking) children in Bulgarian discourse, in a classroom situation. In: *International Journal of Psycholinguistics*, 10(1): 59 – 82.

Kyuchukov, H. (2012). ‘Anti-Gypsyism’ or ‘antigypsyism’. In: H. Kyuchukov, (ed.), *New Faces of Antigypsyism in modern Europe*. Prague: NGO Slovo 21, (s. 4 – 6).

Kyuchukov, H. (ed.) (2012). *New Faces of Antigypsyism in Modern Europe*. Prague: NGO Slovo 21.

L

Labonte, R. N.; Laverack, G. (2008). *Health promotion in action: from local to global empowerment*. New York: Palgrave Macmillan.

Lacková, I. (2000). *A false dawn. My life as a Gypsy woman in Slovakia*. Hatfield: Centre de recherches tsiganes, University of Hertfordshire Press.

Lacková, E.; Hübschmannová, M. (1997). *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Praha: Triáda.

Lajčáková, J. (2007). The Uneasy Road towards Remediating the Economic and Cultural Disadvantage of the Roma in Slovakia. In: *International Journal on Minority and Group Rights*, (14): 59 – 83.

Lajčáková, J. (2012a). *Civil Society Monitoring Report: On the Implementation of the National Roma Integration Strategy and Decade Action Plan in 2012 in Slovakia*. Budapest: Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation.

Lajčáková, J. (2012b). Dočasné vyrovnávacie opatrenia: jedinečná príležitosť, ako pomôcť pri začleňovaní Rómov. In: *Menšinová politika na Slovensku*. Kritický štvrtročník Centra pre výskum etnicity a kultúry, 2(4): 1 – 2. Dostupné na: http://cvek.sk/uploaded/files/Mensinova%20politika%20na%20Slovensku%204_2012.pdf (navštívené 23. 3. 2014).

Lajčáková, J. (2013). *Zákon o pomoci v hmotnej núdzi pomôže len splnomocnencovi*. Dostupné na: <http://www.jetotak.sk/editorial/zakon-o-pomoci-v-hmotnej-nudzi-zrejme-pomoze-len-splnomocnencovym-preferenciam> (navštívené 23. 3. 2014).

Lajčáková, J.; Chudžiková, A.; Gažovičová, T. (2011). *Menšiny v politickom diskurze*. Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry.

Lancy, D. F. (2007). Accounting for Variability in Mother-Child Play. In: *American Anthropologist*, 109(2): 273 – 284.

Laubeová, L.; Kalinová, M. (2006). Požadavky na politickú autonómiu romského národa v Európe 21. st. letí. In: *Sociologická rada SO-006, Pražské sociálně vědní studie*. Dostupné na: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/91_Llaubeova.pdf (navštívené 18. 9. 2014).

LeCompte, M. D.; Schensul, J. J. (2013). *Analysis and interpretation of ethnographic data: a mixed methods approach*. Lanham: AltaMira Press.

Le Goff, J. (1998). *Středověká imaginace*. Praha: Argo.

Leščák, M. (1971). *Súčasný stav humoristického rozprávania na Spiši (Pokus o výskum frekvencie výskytu)*. Kandidátska dizertačná práca, I., II. Bratislava: Národnopisný ústav SAV.

Leščák, M. (2010). *Humoristické rozprávanie na Spiši (1962 – 1967). Pokus o výskum frekvencie výskytu*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, KEKA FiF UK.

Levý, J. (1963). *Umění překladu*. Praha: Československý spisovatel.

Lewison, M. (1999). Conflicts of interests? The ethics of usury. In: *Journal of Business Ethics*, 22: 327 – 339.

Lewis, O. (1966). The Culture of Poverty. In: *Scientific American*, 215(4): 19 – 25.

Lewis, D.; Mosse, D. (eds.) (2006). *Development brokers and translators: The ethnography of aid and agencies*. Bloomfield: Kumarian Press.

Li, T. M. (2007). *The will to improve: Governmentality, development, and the practice of politics*. Durham: Duke University Press.

Liégeois, J. P. (1987). *Gypsies and Travellers*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Liégeois, J. P. (1994). *Roma, Gypsies and Travellers*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Liégeois, J. P. (1995). *Rómovia, cigáni, kočovníci*. Bratislava: Informačné a dokumentačné stredisko rady Európy.

Liégeois, J. P. (2007). *Roma in Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Liddell, H. G. – Scott, R. (1875). *A Greek-English Lexicon*. New York: Harper & Bros.

Linke, U.; Dundes, A. (1988). More on Auschwitz Jokes. In: *Folklore*, 99(1): 3 – 10.

Lock, M.; Nguyen, V. K. (2010). *An Anthropology of Biomedicine*. Chichester, UK: Wiley-Blackwell.

Lucassen, L.; Willems, W.; Cottaar, A. (1998). *Gypsies and Other Itinerant Groups. A Socio-Historical Approach*. London, New York: Macmillan, St. Martin's Press.

Luffer, J. (2009). Všudypřítomný šibal. In: L. Olivová, (ed.), *Postava šibala v asijské slovesnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, (s. 7 – 14).

Lysá, H. (ed.), (1999). *Romové v České republice (1945 – 1998)*. Praha: Socioklub.

Maďarová, Z. (2014). Analýza rozhovorov o používaní rodovo vyváženého jazyka vo verejnej správe. In: J. Cviková, (ed.), *Analýza významu a možnosti používania rodovo vyváženého jazyka*. Bratislava: Centrum vzdelávania MPSVR SR.

M

Maďarová, Z.; Ostertágová, A. (eds.) (2012). *Politika vylúčenia a emócií. Aspekty predvolebnej kampane 2012*. Bratislava: ASPEKT.

Maďarová, Z.; Kobová, L.; Ostertágová, A. (2011). *Politiky a političky. Aspekty formovania politickej subjektivity žien*. Bratislava: ASPEKT.

Malcolm X. (1963). The Black Revolution. In: *Malcolm X Speeches* (on-line). Dostupné na: http://www.malcolm-x.org/speeches/spc_06_63.htm (navštívené 11. 10. 2013).

Malik, K. (1996). *The Meaning of Race: Race, History and Culture in Western Society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Malkki, L. (1995). *Purity and Exile: Violence, Memory, and National Cosmology among Hutu Refugees in Tanzania*. Chicago: University of Chicago Press.

Malkki, L. (1997). National Geographic: The Rooting of Peoples and the Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees. In: A. Gupta, J. Ferguson, (eds.), *Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology*. Durham, NC: Duke University Press, (s. 52 – 74).

Mann, A. (1980). Vystaňovalectvo za prácou do Ameriky na prelome 19. a 20. storočia a jeho vplyv na ľudovú kultúru na Slovensku. In: *Slovenský národopis*, 28(4): 537 – 552.

Mann, A. (ed.) (1988). *Slovenský národopis*, 36(1), monotematické číslo: *K historickým a etnokultúrnym determináciám spoločenskej integrácie Cigánov-Rómov v procese výstavby rozvinutého socializmu v Československu*. Bratislava: Národopisný ústav SAV.

Mann, A. B. (1992a). *Neznámi Rómovia. Zo života a kultúry Cigánov-Rómov na Slovensku*. Bratislava: Ister Science Press.

Mann, A. B. (1992b). Vývoj rómskej rodiny na príklade troch spišských obcí. In: *Demografie*, 34(2): 118 – 129.

Mann, A. B. (1992c). Formovanie etnickej identity Rómov na Slovensku. In: J. Plichtová, (ed.), *Minority v politike/Kultúrne a jazykové práva*. Bratislava: Československý výbor Európskej kultúrnej nadácie, (s. 237 – 241).

Mann, A. B. (1995). Duchovný rozvoj – podmienka urýchlenia spoločenského rastu rómskeho obyvateľstva na Slovensku. In: *Slezský sborník*, 93 (1 – 2): 154 – 160.

Mann, A. B. (1996). Archaické prvky rómskej svadby na Slovensku. In: M. Kiripolský, (ed.), *Svadba na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo SNM, (s. 47 – 53).

Mann, A. (1998). Problém identity Rómov. In: G. Kiliánová, (ed.), *Identita etnických spoločností. Výsledky etnologických výskumov*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, SAP, (s. 45 – 70).

Mann, A. B. (2000a). The Problem of Identity of Romany People. In: G. Kiliánová, E. Riečanská, (eds.), *Identity of Ethnic Groups and Communities. The Results of Slovak Ethnological Research*, Bratislava: Ústav etnológie SAV, SAP, (s. 51 – 78).

Mann, A. B. (2000b). Rómovia a tradičné formy ich obživy. In: *Pamiatky a múzea*, (4): 66 – 70.

Mann, A. B. (2001). *Rómsky dejepis*. Bratislava: Kalligram.

Mann, A. B. (2002). Prehľad romistiky na Slovensku. In: *Slovenský národopis*, 50(3 – 4): 421 – 430.

Mann, A. B. (2003a). Spoznávanie vlastných dejín a kultúry ako prostriedok motivácie pri vzdelávaní rómskych žiakov. In: V. Fabianová, S. Matulay, (eds.), *Empirické poznatky z edukácie rómskych detí. Vplyv rodiny a rola matky vo výchove a vzdelávaní rómskych detí*. Spišská Nová Ves: UKF Nitra, (s. 7 – 18).

Mann, A. B. (2003b). Romany People in Slovakia and Their Identity. In: *Kolor, journal on Moving Communities*, 2: 27 – 46.

Mann, A. B. (2003c). Magická ochrana novorodenca u Rómov na Slovensku. In: M. Kováč, A. B. Mann, (eds.), *Boh všetko vidí/O Del sa dikhel. Duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos, (s. 85 – 101)

Mann, A. B. (2004a). Duchovná kultúra Rómov. In: *Dingir, časopis o súčasné náboženské scéně*, 7(1): 10 – 13.

Mann, A. B. (2004b): Etnická identita a etnické stereotypy v rómsko-nerómskych medzietnických vzťahoch. In: J. Balvín, (ed.), *Výchova, vzdelání a kultura ve vztahu k národnostním menšinám*. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, (s. 400 – 406).

Mann, A. B. (2007a). Od stereotypov ku genocíde. In: Z. Kumanová, A. B. Mann, (eds.), *Nepřiznaný holocaust. Rómovia v rokoch 1939 – 1945*. Bratislava: Občianske združenie In minorita, Slovenské národné múzeum, Ústav etnológie SAV, (s. 27 – 32).

Mann, A. B. (2007b). Zmeny vekovej štruktúry rómskeho obyvateľstva na východnom Slovensku v rokoch 1997 a 2002. In: *Slovenský národopis*, 55(3): 292 – 303.

Mann, A. B. (2009). Vzťah Rómov k viere. In: L. Grešková, (ed.), *Pastorácia Rómov (hľadanie rómskeho Boha)*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, (s. 18 – 47).

Mann, B. A. (2012). Najstrašnejšia kapitola. In: *Multikulti* (on-line). Dostupné na: http://www.multikulti.sk/studie/najstrasnejšia_kapitola.html (navštívené 12. 12. 2012).

Marčinčin, A.; Marčinčinová, L. (2010). *Straty z vylúčenia Rómov. Klúčom k integrácii je rešpektovanie inakosti* (e-book). Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti. Dostupné na: <http://www.osf.sk/media/docs/pages/straty-z-vylucenia-romov.pdf> (navštívené 6. 11. 2014).

Marczis, M. (2011). The 'Cserehat model': Area-based development and Roma inclusion. In: *Development & Transition*. Dostupné na: <http://www.developmentandtransition.net/Single-Article-Issue.118+M568ad24e226.o.html> (navštívené 20. 5. 2014).

Marinero, I. C.; Sigona, N. (2011). Anti-Gypsyism and the politics of exclusion: Roma and Sinti in Contemporary Italy. In: *J. Mod. Ital. Stud.*, 16(5): 583 – 589.

Marmot, M. G.; Wilkinson, R. G. (2006). *Social determinants of health*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Maruniak, J.; Kozák, V.; Böhm, S. (eds.) (1985). *Náckove špásy*. Martin: Osveta.

Marushiakova, E. et al. (2001). *Identity Formation among Minorities in the Balkans: The cases of Roms, Egyptians and Ashkali in Kosovo*. Sofia: Minority Studies Society „Studii Romani“.

Marushiakova, E.; Popov, V. (1997). *Gypsies (Roma) in Bulgaria*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Marušiaková, J.; Popov, V. (2001a). Historický osud a súčasné problémy Cigánov/Rómov v strednej a východnej Európe. In: *Etnologické rozpravy*, VIII(2): 9 – 17.

Marushiakova, E.; Popov, V. (2001b). *Gypsies in the Ottoman Empire. A Contribution to the History of the Balkans*. Hatfield: University of Hertfordshire Press.

Marushiakova, E.; Popov, V. (2001c). Historical and Ethnographic Background. Gypsies, Roma, Sinti. In: W. Guy, (ed.), *Between Past and Future: the Roma of Central and Eastern Europe*. Hatfield: University of Hertfordshire Press, (s. 33 – 53).

Marushiakova, E.; Popov, V. (2007). Zigeunerpolitik und Zigeunerforschung in Bulgarien (1919 – 1989). In: M. Zimmermann, (ed.), *Zwischen Erziehung und Vernichtung. Zigeunerpolitik und Zigeunerforschung im Europa des 20. Jahrhunderts. Beiträge zur Geschichte der Deutschen Forschungsgemeinschaft*, Band 3. Stuttgart: Franz Steiner.

Marushiakova, E.; Popov, V. (2010). Migrations West to East in the Times of the Ottoman. (The Example of a Gypsy/Roma Group in Modern Iran). In: *Anthropology of the Middle East*, 5(1): 93 – 99.

Marushiakova, E.; Popov, V. (2014). The Gypsy Religious Revival Movement: 'New Churches' in the Terri-

tories of the Former Soviet Union. In: D. Thurffjell; A. Marsh, (eds.), *Romani Pentecostalism: Gypsies and Charismatic Christianity*. Frankfurt am Main: Peter Lang Academic Research, (s. 41 – 56).

Marušák, M., Singer, L. (2009). Social Unrest in Slovakia 2004: Romani reaction to Neoliberal 'Reforms'. In: N. Sigona, N. Trehan, (eds.), *Poverty, Ethnic Mobilization, and the Neoliberal Order*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, (s. 186 – 208).

Masseria, C.; Mladovsky, P.; Hernandez-Quevedo, C. (2010). The socio-economic determinants of the health status of Roma in comparison with non-Roma in Bulgaria, Hungary and Romania. In: *European Journal of Public Health*, 20(5): 549 – 554.

Matlovičová, K.; Matlovič, R.; Mušinka, A.; Židová, A. (2012). The Roma population in Slovakia. Basic characteristics of the Roma population with emphasis on the spatial aspects of its differentiation. In: J. Penczes, Z. Radics, (eds.), *Roma population on the peripheries of the Visegrad countries*. Debrecen: Spatial trends and social challenges, (s. 77 – 104).

Matras Y. (2002). *Romani: A Linguistic Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Matras, Y. (2005). The Role of Language in Mystifying and Demystifying Gypsy Identity. In: N. Saul, S. Tebutt, (eds.), *The Role of the Romanies: Images and Counter-images of 'Gypsies'/Romanies in European Cultures*. Liverpool: Liverpool University Press.

Mayall, D. (2004). *Gypsy Identities 1500 – 2000. From Egipcians and Moon-men to the Ethnic Romany*. London, New York: Routledge.

Mazárová, E. (2013). *Ade, káj amen dživas/, Tu, kde žijeme“*. K interpretácii a vnímaniu priestoru u Rómov z Gelnice na príklade vybraného sídelného celku. Diplomová práca. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.

McGarry, A. (2012). The dilemma of the European Union's Roma policy. In: *Critical social policy*, 32(1): 126 – 136.

McKay, J. (1982). An Explanatory synthesis of primordial and mobilisation approaches to ethnic phenomena. In: *Ethnic and Racial Studies*, 5: 395 – 420.

McMichael, A. J. (2002). Population, environment, disease, and survival: past patterns, uncertain futures. In: *The Lancet*, 359 (9312): 1145 – 1148.

McWhorter, J. (2001). *Losing the Race*. New York: Harper Perennial.

McWhorter, J. (2003). *Authentically Black*. New York: Gotham Book.

Mead, L. (1986). *Beyond Entitlement: The Social Obligations of Citizenship*. New York: Free Press.

Mendel, M.; Ostřanský, B.; Rataj, T. (2007). *Islám v srdci Evropy*. Praha: Academia.

Merchant, B. M.; Willis, A. I. (2012). Multiple and Intersecting Identities in *Qualitative Research*. New York: Tylor and Francis Group.

Měšťan, A. (1995): The Czech Stereotype of Poles. In: T. Walas, *Stereotypes and Nations*. Cracow: International Cultural Centre, (s. 40 a n.).

Mihok, B. (1996). *Die Situation der Roma im siebenbürgischen Landkreis Mureş und die Entwicklung von Sensibilisierungsmaßnahmen gegenüber der Roma-Minderheit*. Köln: Heinrich-Böll-Stiftung.

Mihok, B. (1999). *Vergleichende Studie zur Situation der Minderheiten in Ungarn und Rumänien (1989 – 1996) unter besonderer Berücksichtigung der Roma*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Mikulec, J. (1995). Sedlák očima české barokní společnosti. In: *Dějiny a současnost*, (6): 15 – 19.

Mišianik, J. (ed.) (1981). *Antológia staršej slovenskej literatúry*. Bratislava: VEDA.

Mitrović, A. (1990). *Na dnu. Romi na granici siromaštva*. Beograd: Naučna knjiga.

Mitrović, A., Zajić, G. (1998). Social position of the Roma in Serbia. In: A. Mitrović, (ed.), *The Roma in Serbia*. Belgrade: Centre for Anti-War Action & Institute for Criminological and Sociological Research.

Montesino, N. (2001). The 'Gypsy Question' and the Gypsy expert in Sweden. In: *Romani Studies*, Ser. 5, 11(1): 1 – 23.

Montgomery, H. (2009). *An Introduction to Childhood. Anthropological Perspectives on Children's Lives*. Malden, Oxford, Chichester: Wiley-Blackwell.

Moore, L. C. (2011). Language Socialization and Repetition. In: A. Duranti, E. Ochs, B. B. Schieffelin, (eds.), *The Handbook of Language Socialization*. Malden, Oxford, Chichester: Blackwell Publishing, (s. 209 – 226).

Morris, M. W.; Leung, K.; Ames, D.; Lickel, B. (1999). Views from inside and outside: Integrating Emic and Etic Insights about Culture and Justice Judgment. In: *Academy of Management Review*, 24(4): 781 – 796.

Mosse, D. (2005). *Cultivating Development: An Ethnography of Aid Policy and Practice*. London: Pluto Press.

Možný, I. (1999). *Proč tak snadno?* Praha: Sociologické nakladatelství.

Murphy, R. F. (1989). *Cultural and social anthropology: An overture*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice Hall.

Murray, C. (1984). *Losing Ground: American Social Policy 1950 – 1980*. New York: Basic Books.

Mušinka, A. (ed.) (2006). *Stará tehelňa – súčasný stav a možnosti riešenia*. Prešov: Krajské centrum pre rómske otázky.

Mušinka, A. (2007). *Drogy v rómskych komunitách Prešovského kraja*. Prešov: Centrum antropologických výskumov.

Mušinka, A. (2012). *Podarilo sa. Príklady úspešných aktivít na úrovni samospráv smerujúcich k zlepšeniu situácie Rómov*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.

Mušinka, A.; Škobla, D.; Hurrle, J.; Matlovičová, K.; Kling, J. (2014). *Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013*. Bratislava: Rozvojový program OSN (UDNP). Dostupné na: http://www.unipo.sk/public/media/18210/Atlas_romkom_web.pdf (navštívené 14. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované aj ako *Atlas 2013*.)

Mušinka, M.; Mušinka, A. (2011). *Národnostná menšina pred zánikom? Štatistický prehľad rusínsko-ukrajinských obcí na Slovensku v rokoch (1773) 1881 – 2011*. Prešov: Minoritas – AUS – PU – CAV.

N

Nečas, C. (2002). *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

New, R. S. [1994] (2008). Child's Play in Italian Perspective. In: R. LeVine; R. S. New, (eds.), *Anthropology and Child Development. A Cross-Cultural Reader*. Malden, Oxford, Victoria: Blackwell, (s. 213 – 226).

New, W. S.; Merry, M. S. (2010). 'Gypsy Problem': D. H. and Others v. Czech Republic. In: *Comparative Education Review*, 54(3): 393 – 414.

Němec, I. (1997). Od nelichotivého pojmenování k čestnému názvu. In: *Naše řeč*, 80(3): 113 – 115.

Nižnanský, B. (1994). Mentálna mapa a profesionálne mapové diela. In: *Kartografické listy*, 5(2): 61 – 70.

Nižňanský, E.; Hrabovský, M. (2013). *Rasizmus, antisemitizmus, holokaust (anticiganizmus)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

Nora, P. (1990). *Zwischen Geschichte und Gedächtnis*. Berlin: Wagenbach.

Novák, P. (2009). Teorie sociálních reprezentací. In: *E-psychologie* (elektronický časopis ČMPŠ), 3(1): 22 – 29 (on-line). Dostupné na: <http://e-psycholog.eu/pdf/novak.pdf> (navštívené 6. 8. 2015).

Nutbeam, D.; Harris, E.; Wise, W. (2010). *Theory in a nutshell: a practical guide to health promotion theories*. Sydney: McGraw-Hill.

Odoj, G. (2013). Komizm a uczestnictwo we wspólnocie kulturowej – cechy i zależności. In: H. Rusek, A. Drożdż, (eds.), *Polski i czeski humor zaangażowany – dowcip, anegdota i karykatura polityczna*. Cieszyn, Katowice, Brno: Uniwersytet Śląski w Katowicach, (s. 11 – 20).

Ochs, E. (1988). *Culture and language development. Language acquisition and language socialization in a Samoan village*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ochs, E.; Schieffelin, B. B. (1984). Language acquisition and socialization. Three developmental stories and their implications. In: R. A. Schweder, R. A. LeVine, (eds.), *Culture theory: Essays on mind, self, and emotion*. New York: Cambridge University Press, (s. 276 – 322).

Okely, J. (1983). *The Traveller-Gypsies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Okely, J. (1984). Ethnic identity and place of origin: the Traveller Gypsies in England. In: H. Vermeulen, J. Boissevain, (eds.), *Ethnic Challenge: The Politics of Ethnicity in Europe*. Göttingen: Edition Herodot.

Okely, J. (2008). Knowing without notes. In: N. Halstead, E. Hirsch, J. Okely, (eds.), *Knowing How to Know. Fieldwork and the Ethnographic Present*. London: Routledge, (s. 55 – 74).

Okely, J. (2011). Constructing Culture through Shared Location, Bricolage and Exchange. The Case of Gypsies and Roma. In: M. Stewart, M. Rövid, (eds.), *Multi-Disciplinary Approaches to Romany Studies* (e-book). Budapest: Central European University Press, (s. 35 – 54). Dostupné na: https://www.ucl.ac.uk/anthropology/people/academic_staff/m_stewart/multidisciplinary_approaches_to_romany_studies.pdf (navštívené 6. 11. 2014).

Okely, J. (2013). *Anthropological Practice. Fieldwork and the Ethnographic Method*. London, New Delphi, New York, Sydney: Bloomsbury.

Olivová, L. (2009). Šibalova tvář v čínské slovesnosti a nesnesitelná tíha zesměšnění. In: L. Olivová, (ed.), *Postava šibala v asijské slovesnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, (s. 31 – 41).

Olivová, L. (ed.) (2009). *Postava šibala v asijské slovesnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Ong, A. (2003). *Buddha is hiding: refugees, citizenship, the new America*. Berkeley: University of California Press.

Orgovánová, K. (2013). Možnosti a limity Rómov v politickom živote. In: V. Benč, T. Hrustič, T. Kardos, A. Mušinka, (eds.), *Teoretické a praktické otázky politickej participácie Rómov na lokálnej úrovni*. Prešov: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, (s. 33 – 37).

Ortiz, S. (2005). Decisions and choices – the rationality of economic actors. In: J. G. Carrier, (ed.), *A Handbook of Economic Anthropology*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, (s. 59 – 77).

Ostertágová, A. (2012). Kto je občan? Konštrukcia občianstva v programoch politických strán. In: Z. Maďarová, A. Ostertágová, (eds.), *Politika vylúčenia a emócií. Aspekty predvolebnej kampane 2012*. Bratislava: Aspekt, (s. 13 – 54). Dostupné na: http://www.aspekt.sk/sites/default/files/aspekty_Politika_vylucenia_a_emocii_web_s_obalkou.pdf (navštívené 23. 3. 2014).

Ostertágová, A. (2014). Vybrané psychologické aspekty rodovo a/symetrického jazyka v sociolingvistikom kontexte. In: J. Cviková, (ed.), *Analýza významu a možností používania rodovo vyváženého jazyka*. Bratislava: Centrum vzdelávania MPSVR SR.

O'Day, B. J. (1999). *Political Campaign Planning Manual. A Step-by-step Guide to Winning Elections*. Washington D. C.: National Democratic Institute for International Affairs. Dostupné na: <https://www.ndi.org/files/Afgh-campaign-planning-manual-ENG.pdf> (navštívené 7. 2. 2014).

P

Paríková, M. (1979). Transport ľudskou silou. In: *Slovenský národopis*, 27(3): 449 – 473.

Pásztor, P.; Kaman, B. (eds.) (2012). *Gelnica: História a súčasnosť*. Košice: Harlequin, s. r. o.

Paulik, E.; Nagymajtenyi, L.; Easterling, D.; Rogers, T. (2011). Smoking behaviour and attitudes of Hungarian Roma and non-Roma population towards tobacco control policies. In: *International Journal of Public Health*, 56(5): 485 – 491.

Pavelčíková, N. (2004). *Romové v Českých zemích v letech 1945 – 1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu.

Payne, K. R.; DeVol, P.; Dreussi Smith, T. (2010). *Mosty z chudoby*. Košice: Aha! Publishing.

Pečinka, P. (2003). Romská občanská iniciativa v České republice. In: *Středoevropské politické studie*, 5 (2 – 3): 1 – 8.

Pečinka, P. (2009): *Romské strany a politici v Evropě*. Brno: Doplněk.

Pelto, P. J.; Pelto, G. H. (1997). Studying knowledge, culture, and behavior in applied medical anthropology. In: *Medical Anthropology Quarterly*, 11(2): 147 – 163.

Petek, D.; Rotar Pavlic, D.; Svab, I.; Lolic, D. (2006). Attitudes of Roma toward smoking: qualitative study in Slovenia. In: *Croatian Medical Journal*, 47(2): 344 – 347.

Petráň, T. (2011). *Ecce homo. Esej o vizuální antropologii*. Pardubice: Univerzita Pardubice.

Piasere, L. (1985). *Mare Roma: catégories humaines et structure sociale. Une contribution à l'ethnologie tsigane*. Paris: chez Paul-Henri Stahl.

Piasere, L.; Zatta, D. J. (1990). Stealing from the Gadjó. Some Notes on Roma Ideology. In: *Etudes et documents Balkaniques et Méditerranéens*, 15: 163 – 172.

Picker, G. (2012): Left-wing progress? Neo-Nationalism and the case of Romany migrants in Italy. In: M. Stewart, (ed.), *The Gypsy 'Menace'. Populism and the New Anti-Gypsy politics*. London: Hurst & Company, (s. 81 – 94).

Pilát, J. (2002): Decentralizácia a jej potenciálny vplyv na situáciu Rómov. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, (s. 295 – 312).

Pinter, T. (2011). Diglosia alebo funkčný bilingvizmus v jazykovom úze Rómov na Slovensku a v Maďarsku. In: *Jazykovedný časopis*, 62(1): 3 – 18.

Pinter, T.; Menyhárt, J. (2005). Bilingvizmus v Malom Háji alebo jazyková situácia v rómskej komunite na južnom Slovensku. In: J. Štefánik, (ed.), *Individuálny a spoločenský bilingvizmus*. Zborník príspevkov z II. medzinárodného kolokvia o bilingvizme, 10. – 11. 6. 2004, FiF UK v Bratislave. Bratislava: Univerzita Komenského, (s. 77 – 83).

Platteau, J. P. (1995). A framework for the analysis of evolving patron-client ties in agrarian economies. In: *World Development*, 23(5): 767 – 786.

Plichtová, J. (1998). Sociálne reprezentácie: Teória, výskum, výzva. In: *Československá psychologie*, 6: 503 – 520.

Podoba, J. (2009). Identita a moc: etnický konflikt v kontexte transformačných procesov. In: G. Kiliánová, E. Kowalská, E. Krekovičová, (eds.), *My a tí druhí v modernej spoločnosti*. Bratislava: VEDA, Ústav etnológie SAV, Historický ústav SAV, (s. 554 – 587).

Podolinská, T. (2003). „Boh alebo satan?“ Úloha nového náboženského hnutia Slovo života v polarizácii rómskej kolónie v Plaveckom Štvrtku. In: *Slovenský národopis*, 51(1): 4 – 31.

Podolinská, T. (2007a). „Čokoládová Mária“ – „rómske kresťanstvo“ na Slovensku. In: *Etnologické rozpravy*, XIV(1): 50 – 77.

Podolinská, T. (2007b). ‘Chocolate Mary’. ‘Roma Christianity’ as Ethnic, and Cultural Approximation of Christianity among the Roma in Slovakia. In: *Ethnologia Actualis Slovaca*, 7(7): 60 – 75.

Podolinská, T. (2008a). Súčasná diskusia na tému náboženstva v období neskorkej modernity. In: *Slovenský národopis*, 56(4): 432 – 444.

Podolinská, T. (2008b). Religiozita v dobe neskorkej modernity: Prípád Slovensko. In: *Sociálne štúdia*, 5(3 – 4): 53 – 88.

Podolinská, T. (2009a). „Nová“ rómska duchovná identita. Charizmatické hnutia medzi Rómami na Slovensku. In: G. Kiliánová, E. Kowalská, E. Krekovičová, (eds.), *My a tí druhí. Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít v modernej spoločnosti. Región strednej Európy*. Bratislava: VEDA, Ústav etnológie SAV, Historický ústav SAV, (s. 175 – 216).

Podolinská, T. (2009b). Úvod. „Ako zrnko piesku v mori“. Konštrukcia náboženskej identity menšínových a spoločensky stigmatizovaných skupín. In: G. Kiliánová, E. Kowalská, E. Krekovičová, (eds.), *My a tí druhí. Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít v modernej spoločnosti. Región strednej Európy*. Bratislava: VEDA, Ústav etnológie SAV, Historický ústav SAV, (s. 139 – 143).

Podolinská, T. (2009c). Konštrukcia náboženských identít v praxi: platforma rozdielnosti a platforma podobnosti. In: G. Kiliánová, E. Kowalská, E. Krekovičová, (eds.), *My a tí druhí v modernej spoločnosti*. Bratislava: VEDA, Ústav etnológie SAV, Historický ústav SAV, (s. 217 – 228).

Podolinská, T. (2011). Non-traditional Way of Social Inclusion of Romanies in Slovakia. Pentecostal Case. In: A. Barszewska, P. Lehel, (eds.), *Integrating minorities: traditional communities and modernization*. Cluj-Napoca: Kriterion, (s. 161 – 174).

Podolinská, T. (2014a). Questioning the Theory of Deprivation: Pentecostal Roma in Slovakia. In: D. Thurfjell; A. Marsh, (eds.), *Romani Pentecostalism: Gypsies and Charismatic Christianity*. Frankfurt am Main: Peter Lang Academic Research, (s. 89 – 107).

Podolinská, T. (2014b). Whose Mary? The Virgin Mary as an ethnic, cultural and religious marker among the Roma in Slovakia. In: A. Halemba, (ed.), *Gebrochene Kontinuitäten. Transnationalität in den Erinnerungskulturen Ostmitteleuropas im 20. Jahrhundert*. Köln, Wien, Weimar: Böhlau Verlag GmbH & Cie, (s. 146 – 65).

Podolinská, T.; Hrustič T. (2010). *Boh medzi bariérami. Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, Coreta. Dostupné na: <http://www.uet.sav.sk/?q=sk/boh-medzi-barierami-socialna-inkluzia-romov-nabozenskou-cestou-o> (navštívené 16. 11. 2014).

Podolinská, T.; Hrustič T. (2011a). *Religion as a Path to Change*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, Fridrich Ebert Stiftung.

Podolinská, T.; Hrustič, T. (2011b). Dynamika religijnosti Romov na Slowacii – droga ku integrácii czy wykluczeniu społecznemu? In: *Studia Romologica*, 4: 125 – 152.

Podolinská, T.; Hrustič, T. (2011c): Vedie náboženská zmena k sociálnej inklúzii Rómov? In: *Slovenský národopis*, 59(4): 413 – 431.

Podolinská, T.; Hrustič, T. (2011d). The Religious Way to Social Inclusion of the Roma. In: *Slovenský národopis*, 59(5): 548 – 558.

Podolinská, T.; Hrustič, T. (2011e). Sociálna efektívnosť náboženskej zmeny medzi Rómami na Slovensku. In: *Axis Mundi*, 6(2): 32 – 44.

Podolinská, T.; Hrustič, T. (2011f). Dopad náboženských misií v rómskych komunitách na zamestnateľnosť (na základe výsledkov výskumu SIRONA 2010). In: A. Mušinka, V. Benč, (eds.), *Pokrizová obnova SR. Zvyšovanie zamestnanosti a inklúzia Rómov*. Prešov: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Prešovská univerzita, Úrad vlády SR, (s. 158 – 168).

Podolinská, T.; Hrustič, T. (2014). Religious Change and its Effects on Social Change for Roma in Slovakia. In: *Acta Ethnographica Hungarica*, 59(1): 235 – 256.

Podolinská, T.; Krivý, V.; Bahna, M. (2013). Religiozita: Slovensko a jeho susedia. In: V. Krivý, (ed.), *Ako sa mení slovenská spoločnosť*. Bratislava: Sociologický ústav SAV, (s. 187 – 265).

Polívka, J. (1931). *Súpis slovenských rozprávok*, zv. V. Turčiansky sv. Martin: Knihotlačiarsky účastinársky spolok, (s. 73 – 79).

Popay, J.; Williams, G.; Thomas, C.; Gatrell, T. (1998). Theorising inequalities in health: the place of lay knowledge. In: *Sociology of Health & Illness*, 20(5): 619 – 644.

Poplacková, S.; Sankoff, D. [1988] (2004). Prepínanie kódov. In: J. Štefánik, (ed.), *Antológia bilingvizmu*. Bratislava: AEP, (s. 73 – 81).

Popper, M.; Szeghy, P.; Šarközy, Š. (2009). *Rómska populácia a zdravie: Analýza situácie na Slovensku*. Madrid; Bratislava: Fundacion Secretariado Gitanos; PDCS (Partners for Democratic Change in Slovakia) (e-book). Dostupné na: <http://www.gitanos.org/upload/13/60/Eslovaquia-corrected.pdf> (navštívené 6. 11. 2014).

Popper, M.; Szeghy P.; Poduška, O.; Kollárik, R. (2011). *Iná realita*. Bratislava: Open Society Foundation.

Portík, M. (2003). *Determinanty edukácie rómskych žiakov*. Prešov: Pedagogická fakulta PU.

Powell, C. J.; Dépelteau, F. (eds.) (2013). *Conceptualizing relational sociology: ontological and theoretical issues*. New York: Palgrave Macmillan.

Prather, L. R. (2013). *Fighting Poverty at Home and Abroad: Explaining Attitudes Towards Redistribution*. Dostupné na: https://ncgg.princeton.edu/IPES/2013/papers/S115_rm2.pdf (navštívené 23. 3. 2014).

Proctor, N. R. (2009). *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu*. Praha: Academia.

Průcha, J. (2011). *Dětská řeč a komunikace*. Praha: Grada Publishing.

Puliš, P. (2002a). Formy a rozsah diskriminácie Rómov na Slovensku. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, (s. 413 – 443).

Puliš P. (2002b). Rómovia ako objekt politického extrémizmu. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, (s. 445 – 473).

R

Radičová, I. (2002). Rómovia na prahu transformácie In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, (s. 79 – 92).

Radičová, I. (ed.) (2004). *Atlas rómskych komunit na Slovensku*. Bratislava: Social Policy Analysis Centre, Inštitút pre verejnú otázku, Krajské centrum pre rómske otázky. (V texte tejto publikácie citované aj ako *Atlas 2004*.)

Radin, Paul. (1971). *The Trickster: A Study in American Indian Mythology*. New York: Schecken.

Ragas, M. W.; Roberts, M. S. (2009). Agenda Setting and Agenda Melding in an Age of Horizontal and Vertical Media: A new Theoretical Lens for Virtual Brand Communities. In: *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 86(1): 45 – 64.

Réger, Z. (1979). Bilingual Gypsy Children in Hungary: Explorations in ‘Natural’ Second-Language Acquisition at an Early Age. In: *International Journal of the Sociology of Language*, 19(5): 59 – 82.

Réger, Z. (1999). Teasing in the linguistic socialization of Gypsy children in Hungary. In: *Acta Linguistica hungarica*, 46(3 – 4): 289 – 316.

Renan, E. (2003). Co je to národ? In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 270 – 296).

Rickmann, S. A. (2002). „Rassenpflege im völkischen Staat“: Vom Verhältnis der Rassenhygiene zur national-sozialistischen Politik. Bonn: Solingen.

Ries, J. (2014). The Cultural Dynamics of Romani/Gypsy Ethnicity and Pentecostal Christianity. In: D. Thurffjell; A. Marsh, (eds.), *Romani Pentecostalism: Gypsies and Charismatic Christianity*. Frankfurt am Main: Peter Lang Academic Research, (s. 127 – 142).

Riley, L. J. (2014). *Please Stop Helping Us. How Liberals Make It Harder for Blacks to Succeed*. New York: Encounter Books.

Ringold, D. (2000). *Roma and the Transition in Central and Eastern Europe: Trends and Challenges*. Washington D.C.: World Bank.

Ringold, D.; Mitchell A.; Orenstein, E. W. (2005). *Roma in Expanding Europe: Breaking the Poverty Cycle*. Washington DC: World Bank & London: Eurospan.

Rochowová, I.; Matschke, P. (1998). Nově o Cikánech v Byzantské říši na přelomu 13. a 14. stol. In: M. Hübschmannová, (ed.), *Romové v Byzanci (?)*. Praha: Signeta, (s. 48 – 56).

Roguľová, J. (2005). Do boja za národ s humorom: vtipkári a slovenská otázka v medzivojnovom období. In: V. Bystrický, J. Roguľová, (eds.), *Storočie propagandy: Slovensko v osídlach ideológií*. Bratislava: Historický ústav SAV, AEP, (s. 75 – 86).

Rom Lebedev, I. (1990). *Ot cyganskogo chora – k teatru „Romen“: Zapiski moskovskogo cygana*. Moskva: Isskustvo.

Rosenberg, A. (1934). *Der Mythus des zwanzigsten Jahrhunderts*. München: Hoheneichen Verlag.

Rottenburg, R. (2009). *Far-Fetched Facts: A Parable of Development Aid-Inside Technology*. Cambridge, US: The MIT Press.

Rostas, J. (ed.) (2012). *Ten Years After. A History of Roma School Desegregation in Central and Eastern Europe*. Budapest, New York: Roma Education Fund and Central European University Press.

Rövid, M. (2011). One-size-fits-all-Roma? On the normative dilemmas of the emerging European Roma policy. In: *Romani Studies*, 21(1): 1 – 22.

Russinov, R. (2013). Segregation and Roma. In: *European Yearbook of Minority Issues*, Vol. 10, 2011. Leiden – Boston: Martinus Nijhoff Publishers, (s. 415 – 432).

Rybová, J. (2002): Rómska politická reprezentácia. In: M. Vašečka, M. Jurásková, E. Kriglerová, P. Puliš, J. Rybová, (eds.), *Rómske hlasy. Rómovia a ich politická participácia v transformačnom období*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, (s. 69 – 90).

S

Said, E. (1995). *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. Harmondsworth: Penguin.

Sallis, T. (2014). Paretův princip v rasové-nacionalistickém aktivismu. In: *Dělský potápěč*.

Dostupné na: <http://deliandiver.org/2014/05/paretuv-princip-v-rasove-nacionalistickem-aktivismu.html> (navštívené 19. 8. 2014).

Salner, A. (ed.) (2004). *Rómske deti v slovenskom školstve*. Bratislava: SGI.

Salner, P. (2000). Rukoväť židovského humoru. In: J. Klatzmann, (ed.), *Židovský humor*. Bratislava: Vydavateľstvo PT, (s. 115 – 119).

Salner, P. (2002). *(Môj) židovský humor*. Bratislava: Zing-print.

Sanchez-Mazas, M.; Licata, L. (2005). *L'autre: regards psychosociaux*. Grenoble: Presses universitaires Grenoble.

Sax, B. (2003). *Zvířata ve Třetí říši. Domáci mazlíčci, obětní beránci a holocaust*. Praha: Dokořán.

Scheffel, D. (1993). Антропология и этика в Восточной Европе. In: *Этнографическое обозрение*, (№ 6): 21 – 28.

Scheffel, D. Z. (2004). The Roma of Central and Eastern Europe. In: *Review of Anthropology*, 33(2): 143 – 161.

Scheffel, D. Z. (2005). *Svinia in black and white: Slovak Roma and their neighbours*. Peterborough, Ontario: Broadview Press.

Scheffel, D. Z. (2009). *Svinia v čiernobielym. Slovenskí Rómovia a ich susedia*. Prešov: Centrum antropologických výskumov.

Scheffel, D. Z. (2010). Slovenská chudoba a rómska lichva. In: *OS – Národné práva menšín*, (1): 47 – 62.

Scheffel, D. (2012). Advocacy Trumps Accuracy? Stereotypes of East European Roma and Ethnography. In: *Collaborative Anthropologie*, 5: 143 – 146.

Scheffel, D. Z.; Mušinka, A. (eds.) (2004). *Rómska marginalita*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Zisťovanie marginality a integrácie medzi znevýhodnenými skupinami. Prešov: Centrum antropologických výskumov.

Schmidt-Degenhard, T. (2008). *Robert Ritter (1901 – 1951), Zu Leben und Werk des NS-„Zigeunerforschers“*. Dizertačná práca. Tübingen: University of Tübingen. Dostupné na: <https://publikationen.uni-tuebingen.de/xmlui/handle/10900/45268> (navštívené 12. 10. 2009).

Siegel, D. (2013). *Mobile Banditry: Central and East European Itinerant Criminal Groups in the Netherlands*. Utrecht: University of Utrecht.

Sigona, N. (2005). Locating ‘The Gypsy Problem’. The Roma in Italy: Stereotyping, Labelling and ‘Nomad Camps’. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(4): 741 – 756.

Silverman, C. (1988). Negotiating ‘Gypsiness’, strategy in context. In: *Journal of American Folklore*, 101(401): 261 – 275.

Simhandl, K. (2004). ‘Western Gypsies and Travelers’ – ‘Eastern Roma’: The Creation of Political Objects by the Institutions of the European Union. Dostupné na: <http://academos.ro/sites/default/files/biblio-docs/1203/simhandl.pdf> (navštívené 12. 12. 2010).

Sirovátka, O. (1987). Technika anekdoty alebo jak se dělají vtipy. In: *Národopisné informácie*, (2): 53 – 66.

Sirovátka, T.; Mareš, P. (2008). Social Exclusion and Forms of Social Capital: Czech Evidence on Mutual Links. In: *Sociologický časopis*, 44(3): 531 – 555.

Skupnik, J. (2004). Pohled z druhé strany potoka. Sociopsychologická dynamika marginalizovanosti. In: D. Scheffel, A. Mušinka, (eds.), *Rómska marginalita*. Prešov: Centrum antropologických výskumov, (s. 113 – 122).

Skupnik, J. (2007). Světy se zrcadlem. Marginalizace a integrace z hlediska sociopsychologické dynamiky společnosti. In: *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 43(1): 133 – 147.

Slančová, D. (1999). *Reč autority a lásky. Reč učitelky materské školy orientovaná na dieťa – opis registra*. Prešov: Filozofická fakulta PU.

Slavkova, M. (2014). ‘Prestige’ and Identity Construction Amongst Pentecostal Gypsies in Bulgaria. In: D. Thurfjell; A. Marsh, (eds.), *Romani Pentecostalism: Gypsies and Charismatic Christianity*. Frankfurt am Main: Peter Lang Academic Research, (s. 57 – 74).

Smith, A. D. (2003). Etnický základ národní identity. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 361-374).

Smolińska, T. (2006). Tradycyjny obraz Słowaka w Polsce. In: *Kontakty*, (5): 7 – 15.

Sobotka, E. (2003): *Political representation of the Roma: Roma in Politics in the Czech Republic, Slovakia and Poland*. Budapest: Central European University, Open Society Institute.

Sobotová, J. (2002). Polsko-česká jazyková komika jako součást národních stereotypů. In: Š. Lešnerová, D. Uhle, A. Wojda, A. Gorzkowski, (eds.), *InterFaces: Obraz vzájemných vztahů Čechů, Poláků a Němců v jejich jazycích, literaturách a kulturách*. Praha: Univerzita Karlova, (s. 205 – 209).

Sofsky, W. (2006). *Řád teroru: koncentračný tábor*. Praha: Argo.

Sokolova, V. (2008). *Cultural Politics of Ethnicity: Discourses on Roma in Communist Czechoslovakia*. Stuttgart: Ibidem Verlag.

Sowell, T. (2013). *Intellectuals and Race*. New York: Basic Books.

Sperber, D. (1996). *Explaining Culture: A Naturalistic Approach*. Oxford, UK; Cambridge, MA: Blackwell Publishers.

Steele, S. (1998). *A Dream Deferred*. New York: HarperCollins.

Steinitz, W. (1983). *Der große Steinitz – Deutsche Volklieder demokratischen Charakters aus sechs Jahrhunderten*. Frankfurt: Zweitausendeins.

Stewart, M. (1997). *Time of the Gypsies*. Boulder, CO: Westview Press.

Stewart, M. (2005). *Čas cikánů*. Brno: Barrister & Principal.

Stewart, M. (2010). Introduction. In: M. Stewart, M. Rövid, (eds.), *Multi-Disciplinary Approaches to Romany Studies* (e-book). Budapest: Central European University Press, (s. 1 – 12). Dostupné na: https://www.ucl.ac.uk/anthropology/people/academic_staff/m_stewart/multidisciplinary_approaches_to_romany_studies_.pdf (navštívené 6. 11. 2014).

Stewart, M. (2012a). Foreword. New Forms of Anti-Gypsy Politics: A Challenge for Europe. In: M. Stewart, (ed.), *The Gypsy ‘Menace’: Populism and the New Anti-Gypsy Politics*. London: Hurst & Company, (s. xiii – xxxviii).

Stewart, M. (2012b). Populism, Roma and the European Politics of Cultural Difference. In: M. Stewart, (ed.), *The Gypsy ‘Menace’: Populism and the New Anti-Gypsy Politics*. London: Hurst & Company, (s. 3 – 23).

Stewart, M. (2013). Roma and Gypsy ‘Ethnicity’ as a Subject of Anthropological Inquiry. In: *Annual Review of Anthropology*, 42(1): 415 – 432.

Stewart, M. (ed.) (2012). *The Gypsy ‘Menace’. Populism and the new anti-gypsy politics*. London: Hurst & Company.

Stewart, M.; Rövid, M. (eds.) (2010). *Multi-Disciplinary Approaches to Romany Studies* (e-book). Budapest: Central European University Press. Dostupné na: https://www.ucl.ac.uk/anthropology/people/academic_staff/m_stewart/multidisciplinary_approaches_to_romany_studies_.pdf (navštívené 6. 11. 2014).

Stöckelová, T.; Ghosh, Y. A. (eds.) (2013). *Etnografie: Improvizace v teorii a terénní praxi*. Praha: SLON.

Streck, B. (2003). La cultura del contraste: Sobre diferencia y el sentido de pertenencia: El casa de los gitanos. In: *Revista de Antropología Social*, 12: 159 – 179.

Sudzinová, A.; Nagyová, I.; Studenčan, M.; Rosenberger, J.; Škodová, Z.; Vargová, H.; Middel, B.; Reijne-

veld, S.; Dijk, J. (2013). Roma coronary heart disease patients have more medical risk factors and greater severity of coronary heart disease than non-Roma. In: *International Journal of Public Health*, 58(3): 409 – 415.

Susser, M.; Stein, Z. (2009). *Eras in epidemiology: the evolution of ideas*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Sutherlandová, A. (2014). *Romové – neviditelní Američané*. Praha: Romano džaniben. (Názov originálu z roku 1975: *Gypsies – The Hidden Americans*. Preložila Marta Miklušáková, redakcia prekladu Jan Červenka a Lada Viková.)

Szabo, Gy. (1991). *Die Roma in Ungarn. Ein Betrag zur Sozialgeschichte einer Minderheit in Ost- und Mitteleuropa*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Szabó, M. (2007). Bíos, alebo cultus? Nemecký rasizmus prvej polovice 20. storočia optikou vied o kultúre. In: *Sociální studia*. Brno: Fakulta sociálních studií MU, 4: 81 – 92.

Szelényi, I., (ed.) (2001). Poverty under Postcommunism. In: *Review of Sociology*, 7(2).

Š

Šašinka, M.; Nyulassy, Š.; Badalík, L. (2003). *Vademecum medici*. Martin: Osveta.

Šaško, P. (2002). Zdravotná situácia rómskej populácie. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, (s. 657 – 678).

Šebesta, M. (2002): Rómska politická scéna. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 295 – 312.

Šizling, L. A. (2004). Zvířátka a prostor a prostor a zvířátka. In: *Prostor a jeho člověk*. Praha: Vesmír, (s. 53 – 73).

Škobla, D. (2011). Rómske verejné politiky. In: D. Gerbery, (ed.), *Potrebuje sociálny štát? Niektoré úvahy (nielen) o verejnej politike*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, (s. 117 – 138).

Šprocha, B. (2014). *Reprodukcia rómskeho obyvateľstva na Slovensku a prognóza jeho populačného vývoja* (e-book). Bratislava: Prognostický ústav SAV. Dostupné na: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/Romovia.pdf> (navštívené 6. 11. 2014).

Štefánek, A. (1945). Základy sociografie Slovenska. In: *Slovenská vlastiveda*, 3. Bratislava: SAVU.

T

Tajfel, H. (ed.) (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press.

Tajfel, H.; Turner, J. C. (1986). The social identity theory of inter-group behavior. In: S. Worchel, L. W. Austin, (eds.), *Psychology of Intergroup Relations*. Chicago: Nelson-Hall, (s. 7 – 24).

Tauber, E. (2004). Sinti Estraixaria children at school, or, how to preserve ‘the Sinti way of thinking’. In: *Romani Studies*, 14 (1): 1 – 23.

Tauber, E. (2006). *Du wirst keinen Ehemann nehmen! Respekt, die Bedeutung der Toten und Fluchtheirat bei den Sinti Estraixaria*, Vol. 8. Münster: LIT Verlag.

ten Have, P. (2007)². *Doing Conversation Analysis*. London: Sage.

Tesár, C. (2012). Becoming Rom (male), becoming Romni (female) among Romanian Cortorari Roma: On body and gender. In: *Romani Studies*, 22(2): 113 – 140.

Thurfjell, D.; Marsh, A. (2014). *Romani Pentecostalism. Gypsies and Charismatic Christianity*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Tiefenbacher, B. (2007). *Die gegenwärtige Situation der Roma-Minderheit in Tschechien aus soziolinguistischer Sicht. Eine Fallstudie in der Roma-Gemeinde Libčice nad Vltavou*. Diplomová práca. Wien: Universität Wien.

Todorov, T. (1998). *Spoločný život: štúdia zo všeobecnej antropológie*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.

Tomova, I. (1995). *The Gypsies in the Transition Period*. Sofia: IMIR.

Toncrová, M. (2001). Reflexe Cikána v lidových písních českých zemí. In: M. Toncrová, L. Uhlíková, (eds.), *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*. Brno: Etnologický ústav AVČR, (s. 37 – 48).

Tönnies, F. (1887). *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Leipzig: Verlag Fuesse.

Trachtenberg, J. (1997). *Diabel i Żydzi. Śriednowieczna koncepcja Żyda a współczesny antysemityzm*. Gdynia: Uraeus.

Tremlett, A. (2009). Bringing hybridity to heterogeneity: Roma and the question of ‘difference’ in Romani Studies. In: *Romani Studies*, 19(2): 147 – 168.

Tremlett, A.; McGarry, A. (2013). *Challenges facing Researchers on Roma Minorities in contemporary Europe: Notes towards a Research Program*. European Centre for Minority Issues, ECMI Working Paper 62. Dostupné na: http://www.ecmi.de/uploads/tx_lfpubdb/Working_Paper_62_Final.pdf (navštívené 15. 8. 2015).

Trostle, J. A. (2004). *Epidemiology and culture*. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press.

Tuan, Y. F. (1987). *Przestrzen i miejsce*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

Tuchmanová, B. (2005). *Zrcadlo vzdálených časů: 14. století – století pohrom*. Praha: BB/art, Jiří Buchal.

Tunega, M. (2013). *Širší pohľad na efektívnosť slovenského zdravotníctva* (e-book). Bratislava: INEKO Inštitút pre ekonomické a sociálne reformy. Dostupné na: http://www.ineko.sk/file_download/754 (navštívené 6. 11. 2014).

U

Uherek, Z. (2007). Roma migration from Slovakia in the context of European migration trends. In: *Sociologický časopis*, 43(4): 747 – 774.

Uhlíková, L. (2001). Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů. In: M. Toncrová, L. Uhlíková, (eds.), *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, (s. 49 – 54).

Uhlová, A. (2002). *Asimilační politika vůči Romům v bývalém Československu v letech 1945 – 1989 a její dopad na kolektivitu smíchovských Romů*. Diplomová práce. Praha: FF UK.

Uther, H. J. (2004). (ATU) The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson. In: *FF Communications*, Vol. 1: 284 – 286. Helsinki: Suomalainen Tiedeakademia.

V

Vagačová I.; Fotta, M. (eds.) (2006). *Rómovia a druhá svetová vojna*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku.

Van Baar, H. (2011). *The European Roma. Minority representation, memory, and the limits of transnational governmentality*. Amsterdam: F&N Eigen & Beheer.

Van Baar, H. (2013). Roma worden weer zigeunerboeven. In: *Trouw*, (26, Oktober): 5 – 8.

Van Cleemput, P.; Parry, G.; Thomas, K.; Peters, J.; Cooper, C. (2007). Health-related beliefs and experiences of Gypsies and Travellers: a qualitative study. In: *Journal of Epidemiology and Community Health*, 61(3): 205 – 210.

Vašečka, I. (2000). Profil a situácia žiadateľov o azyl a potenciálnych migrantov do krajín EÚ zo Slovenskej republiky (výskum v teréne). In: M. Vašečka, R. Džambazovič, I. Repová, K. Pišútová, I. Vašečka, *Sociálna a ekonomická situácia potenciálnych žiadateľov o azyl zo Slovenskej republiky*. Bratislava: International Organization for Migration, (s. 153 – 185).

Vašečka, M. (2000). Sociálno-ekonomická situácia Rómov na Slovensku ako potenciálnych migrantov a žiadateľov o azyl v krajinách EÚ. In: M. Vašečka, R. Džambazovič, I. Repová, K. Pišútová, I. Vašečka. *Sociálna a ekonomická situácia potenciálnych žiadateľov o azyl zo Slovenskej republiky*. Bratislava: International Organization for Migration, (s. 17 – 62).

Vašečka, M. (2002a). Vzťah majority k Rómom. In: M. Vašečka (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, (s. 335 – 351).

Vašečka, M. (2002b). Rómovia a politická participácia – „eligo ergo sum“. In: M. Vašečka, M. Jurásková, E. Kriglerová, P. Puliš, J. Rybová, (eds.), *Rómske hlasy. Rómovia a ich politická participácia v transformačnom období*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, (s. 19 – 40).

Vašečka, M. (ed.) (2002). *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky.

Vašečka, M.; Pišútová, K. (2000). Analýza medzinárodných dokumentov týkajúcich sa Rómov. In: M. Vašečka, R. Džambazovič, I. Repová, K. Pišútová, I. Vašečka, *Sociálna a ekonomická situácia potenciálnych žiadateľov o azyl zo Slovenskej republiky*. Bratislava: International Organization for Migration, (s. 143 – 151).

Večerník, J. (2004). Who is Poor in the Czech Republic. In: *Sociologický časopis*, 40(6): 807 – 833.

Vermeersch, P. (2003). Ethnic minority identity and movement politics: the case of the Roma in the Czech Republic and Slovakia. In: *Ethnic and Racial Studies*, 26(5): 879 – 901.

Vermeersch, P. (2007). *The Romani Movement. Minority Politics and Ethnic Mobilization in Contemporary Central Europe*. New York, Oxford: Berghahn Books.

Vivian, C.; Dundes, L. (2004). The crossroads of culture and health among the Roma (Gypsies). In: *Journal of Nursing Scholarship*, 36(1): 86 – 91.

Voko, Z.; Csepe, P.; Nemeth, R.; Kosa, K.; Kosa, Z.; Szeles, G.; Adany, R. (2009). Does socioeconomic status fully mediate the effect of ethnicity on the health of Roma people in Hungary? In: *Journal of Epidemiology and Community Health*, 63(6): 455 – 460.

Vossen, R. (1983). *Zigeuner, Roma, Sinti, Gitanos, Gypsies zwischen Verfolgung und Romantisierung*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Vörös, L. (2009). Slováci: „Najvlasteneckjší Uhri“, alebo „slobodný národ“? Sociálne reprezentácie Slovákov v maďarskej tlači v rokoch 1914 – 1918. In: P. Drál, A. Findor, (eds.), *Ako skúmať národ. Deväť štúdií o etnicite a nacionalizme*. Brno: Tribun EU, (s. 79 – 105).

W

Wacquant, L. (2004). Habitus. In: J. Beckert, M. Zafirovski, (eds.), *International Encyclopedia of Economic Sociology*. London: Routledge, (s. 315 – 319).

Wacquant, L. (2009). Habitus as topic and tool. Reflections on becoming a prizefighter. In: W. Shaffir, A. Puddephatt, S. Kleinknecht, (eds.), *Ethnographies Revisited: Constructing Theory in the Field*. New York: Routledge, (s. 137 – 152).

Wahnich, S.; Láštiová, B.; Findor, A. (2008). *Politics of Collective Memory: Cultural Patterns of Commemorative Practices in Post-War Europe*. Berlin: LIT Verlag.

Waldenberg, M. (2003). Terminologie. Národ, národnostní menšiny, národní otázky, národní ideologie. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalizmus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 418 – 444).

Walsh, Ch.; Krieg, B. (2007). Roma Identity: Contrasting Constructions. In: *Canadian Ethnic Studies*, 39(1–2): 169 – 186.

Wei, L. (2004). Dimenzie bilingvizmu. In: J. Štefánik, (ed.), *Antológia bilingvizmu*. Bratislava: AEP, (s. 24 – 38).

Winckel, Ä. (2002). *Antiziganismus. Rassismus gegen Roma und Sinti im vereinigten Deutschland*. Münster: Unrast.

Winford, D. (2003). *An Introduction to Contact Linguistics*. Oxford: Blackwell.

Willems, W. (1998). *In Search of the True Gypsy. From Enlightenment to Final Solution*. London, Portland, OR: Frank Cass Publ.

Williams, P. (1991). Le Miracle et la nécessité: à propos du développement du pentecôtisme chez les tsiganes/Miracle and Necessity. The Development of Tsigane Pentecostalism. In: *Archives des sciences sociales des religions*, 73: 81 – 98. (Citované s povolením prekladateľa rukopisu nepublikovaného prekladu Š. Ripku, 2011, *Zázrak a nezbytnosť: O rozvoji letničného hnutí medzi Cikány*.)

Williams, P. (2003). *Gypsy world: the silence of the living and the voices of the dead*. Chicago: University of Chicago Press.

Williams, S. J. (1995). Theorizing Class, Health and Life-Styles – Can Bourdieu Help Us? In: *Sociology of Health & Illness*, 17(5): 577 – 604.

Wimmer, A. (2002). *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Z

Wimmer, A. (2008). Elementary strategies of ethnic boundary making. In: *Ethnic and Racial Studies*, 31(6): 1025 – 1055.

Zamfir, E.; Zamfir, C. (1993). *Țiganiii între ignorare și îngrijorare*. București: Alternative.

Zeman, C. L.; Depken, D. E.; Senchina, D. S. (2003). Roma health issues: a review of the literature and discussion. In: *Ethnicity and Health*, 8(3): 223 – 249.

Zoon, I. (2001a). *On the Margins: Roma and Public Services in Romania, Bulgaria, and Macedonia*. New York: Open Society Institute.

Zoon, I. (2001b). *On the Margins: Roma and Public Services in Slovakia*. New York: Open Society Institute.

Zoon, I. (2003). *Body and Soul. Forced Sterilization and Other Assaults on Roma Reproductive Freedom in Slovakia* (e-book). Nešpecifikované: The Center for Reproductive Rights, Dostupné na: <http://poradna-prava.sk/dok/bodyandsoul.pdf> (navštívené 6. 11. 2014).

PRAMENE

10 spoločných princípov pre inklúziu Rómov (The 10 Basic Common Principles on Roma Inclusion). (2010). European Commission. http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Documents/2011_10_Common_Basic_Principles_Roma_Inclusion.pdf (navštívené 6. 10. 2014).

A Conceptual Framework for Action on the Social Determinants of Health. Discussion paper draft, (e-book). (2007). Geneva : World Health Organization (WHO), Commission on Social Determinants of Health Dostupné na: http://www.who.int/social_determinants/resources/csdlh_framework_action_05_07.pdf. (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *A Conceptual Framework...*, 2007.)

American Anthropological Association. 2012. *Statement on Ethics: Principles of Professional Responsibilities*. Arlington, VA: American Anthropological Association. Dostupné na: <http://www.aaanet.org/profdev/ethics/upload/Statement-on-Ethics-Principles-of-ProfessionalResponsibility.pdf> (navštívené 10. 8. 2015).

Closing the gap in a generation: health equity through action on the social determinants of health: Commission on Social Determinants of Health final report. (2008). Geneva: World Health Organization

(WHO), Commission on Social Determinants of Health. Dostupné na: http://www.who.int/social_determinants/thecommission/finalreport/en/ (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Closing the gap...*, 2008.)

Declaration of the Committee of Ministers on the Rise of Anti-Gypsyism and Racist Violence against Roma in Europe. (2012). Dostupné na: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1902151&Site=CM> (navštívené 13. 7. 2014).

Declaration of the Decade of Roma Inclusion 2005 – 2015 (2005). Prístupné na: <http://www.romadecade.org/article/decade-declaration/9240> (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Declaration of the Decade...*, 2005.)

Desatoro Ludovej strany Naše Slovensko. (2012). Dostupné na: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=290778470978808&id=179294122178823 (navštívené 1.7.2014)

Dost! Dosta! Prekonaj predsudky – spoznaj Rómov! (2008). Informačná kancelária Rady Európy. Bratislava: Ševt, a. s., pre Úrad vlády Slovenskej republiky (preložila: E. Gallová Kriglerová).

European Framework for National Roma Inclusion Strategies up to 2020. (2011). European Commission COM. Dostupné na: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_implement_strategies2014_en.pdf (navštívené 13. 7. 2014).

Evalvacia efektivity a dopadov projektov zameraných na riešenie problematiky marginalizovanej rómskej komunity v SR. (2011). Bratislava: Centrum excelentnosti pre spoločenské inovácie UK (CESIUK), Policy Paper.

Face of Poverty, Face of Hope. Vulnerability Profiles for Decade of Roma Inclusion countries. (2005). Bratislava: UNDP. (V texte tejto publikácie citované ako *Face of Poverty...*, UNDP, 2005.)

Hidden Health Crisis. Health Inequalities and Disaggregated Data (e-book). (2013). Budapest: European Roma Rights Centre Prístupné na: <http://www.errc.org/cms/upload/file/hidden-health-crisis-31-october-2013.pdf> (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Hidden Health Crisis...*, 2013).

Hodnotiaci správa o výsledkoch 1. etapy Programu podpory zdravia znevýhodnenej rómskej komunity za roky 2007 – 2008. (2008). Bratislava: Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky (ÚVZSR). Dostupné na: http://www.uvzsr.sk/docs/info/podpora/romovia/romovia_1_etapa.pdf (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Hodnotiaci správa...*, 2008.)

Koncepcia vodohospodárskej politiky SR do roku 2015. (2006). Bratislava: MŽP SR.

Legislatívny zámer zákona o sociálne vylúčených spoločenských. (2011). Bratislava: MPSVR SR. (V texte tejto publikácie citované ako *Legislatívny zámer...*, MPSVR SR, 2011.)

Ludová strana Naše Slovensko (2012). *Desatoro Ludovej strany Naše Slovensko.* Dostupné na: http://necenzurovane.sk/12/desatoro_LSNS.pdf (navštívené 5. 8. 2013).

Национална стратегия на Република България за интегриране на ромите 2012 – 2020. (2012). Dostupné na: <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=125> (navštívené 13. 7. 2014).

Národný akčný plán sociálnej inklúzie (NAPs/INCL) 2004 – 2006. Bratislava: ÚV SR.

Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie pre roky 2008 – 2010. Bratislava: MPSVR SR.

Nevi Yag. Comité Catholique International por len Tsiganes (CCIT). [Medzinárodný katolícky výbor pre Rómov]. December, 2015(58).

Nota bene. Téma čísla: Rómovia. Máj, 2014(155).

Pravidlá rómskeho pravopisu s pravopisným a gramatickým slovníkom (kol. autorov) (2006). Bratislava: Štátny pedagogický ústav.

Program podpory zdravia znevýhodnených rómskych komunit na Slovensku na roky 2009 – 2015. (2011). Bratislava: Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky (ÚVZSR). Dostupné na: http://www.uvzsr.sk/docs/info/podpora/romovia/romovia_2_etapa.pdf (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Program podpory zdravia...*, 2011.)

Register strán Ministerstva vnútra SR. Dostupné na: <http://www.ives.sk/registre/detailuplnyps.do?action=uplny&formular=nazov&id=153100> (navštívené 20. 7. 2014).

Revidovaný národný akčný plán Dekády začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015 na roky 2011 – 2015. (2011). Bratislava: Úrad vlády SR. Dostupné na: <http://www.minv.sk/?romske-komunity-uvod> (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *NAP Dekády*.)

Review of social determinants and the health divide in the WHO European Region: Final report. (2013). Kodaň: World Health Organization (WHO) Regional Office for Europe. Dostupné na: <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-policy/health-2020-the-european-policy-for-health-and-well-being/publications/2013/review-of-social-determinants-and-the-health-divide-in-the-who-european-region-final-report> (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Review of social determinants...*, 2013.)

Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN uznávajúcej prístup k vode a sanitácii (2010). General Assembly

Resolution Recognizing Access to Clean Water, Sanitation as Human Right. Prijatá 28. júla 2010. Viac informácií na: <http://www.un.org/News/Press/docs/2010/ga10967.doc.htm> (navštívené 10. 9. 2010).

Roma health mediation in Romania. (2013). Kodaň: World Health Organization (WHO) Regional Office for Europe. Dostupné na: <http://www.euro.who.int/en/publications/abstracts/roma-health-mediation-in-romania>. (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Roma health mediation...*, 2013.)

Roma Health Mediators: Successes and Challenges. (2011). New York: Open Society Foundations. Dostupné na: <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/roma-health-mediators-20111022.pdf> (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Roma Health Mediators...*, 2011.)

Roma political participation and public opinion survey – Slovakia. (2005). Washington DC: National Democratic Institute for International Affairs. Dostupné na: http://www.ndi.org/files/1901_sk_romapresent_090105.pdf (navštívené 18. 3. 2014).

Rómovia vo verejných politikách – odpočet druhého roku vlády. (2014). Nadácia Milana Šimečku. Dostupné na: http://issuu.com/nadaciamilanashimecku/docs/issuu_odpocet_2014/0 (navštívené 2. 11. 2014).

Rómska platforma Rady Európskej únie: 10 spoločných princípov pre inklúziu Rómov. (2009).

Rozmer. Časopis pre kresťanskú duchovnú orientáciu. (Archív pdf verzií dostupný na <http://www.rozmer.sk>, navštívené 10.8. 2015)

Rytmus. (2006). Cigánsky sen. On. Bengoro [CD]. Bratislava: Tvoj Tatko Records.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. (2011). Štatistický úrad Slovenskej republiky. Tab. 5: Obyvateľstvo trvalo bývajúce v obciach SR podľa materinského jazyka, SODB 2011. <http://portal.statistics.sk/files/obce-v1materinskeho-jazyka.pdf> (navštívené 3. 10. 2014).

SIRONA 2010. Pramenný korpus dát z r. 2010 z výskumu „Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou“ (dotazníky, výskumné správy, prepisy nahrávok a fotografie z výskumu) uložený v Ústave etnológie SAV.

Skúmal, prečo je zdravie Rómov horšie: Chyba je aj v systéme, Interview. (2014). SME, 16. 2. 2014. Dostupné na: <http://romovia.sme.sk/c/7105272/skumal-preco-je-zdravie-romov-horsie-chyba-je-aj-v-systeme.html> (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako: *Skúmal, prečo je zdravie...*, 2014.)

Smernica EÚ (91/271/EHS) o čistení komunálnych odpadových vôd. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1991L0271:20081211:CS:PDF> (navštívené 6. 10. 2014).

Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku. (2006). Bratislava: UNDP. (V texte tejto publikácie citované ako *Správa...*, UNDP, 2006.)

Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010. (2012). Bratislava: UNDP. (V texte tejto publikácie citované ako *Správa...*, UNDP, 2012.)

Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020. (2011). Bratislava: Úrad Vlády SR. Dostupné na: <http://www.minv.sk/?romske-komunity-uvod> (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Stratégia...*, 2011.)

Súhrnné výsledky volieb podľa obvodov a za SR. Volby do orgánov samosprávy obcí 2010. Štatistický úrad Slovenskej republiky. Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/os0/os02010/sr/tab1.jsp@lang=sk.htm> (navštívené 25. 11. 2013).

Štvrtčan. Dvojmesačník pre obyvateľov Plaveckého Štvrtka. Ročník 3, 2009(2).

The Roma in Central and Eastern Europe: Avoiding the Dependency Trap. The Regional Human Development Report (2002). Bratislava: UNDP. (V texte tejto publikácie citované ako *The Roma...*, UNDP, 2002.)

Tlačové správy. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. (2014). Dostupné na: http://www.minv.sk/?spravy_rk&sprava=riesenia-a-navrhy-romskej-reformy-su-v-parlamente (navštívené 11. 6. 2014).

Úradné noviny, Ročník XII., číslo 29, Bratislava, zo dňa 22. 6. 1940.

Ústava Slovenskej republiky (šiesty oddiel – Právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva). Bratislava: ÚV SR.

Vítaný život. Časopis pre všetkých kresťanov, 2002(2).

Vítaný život. Časopis pre všetkých kresťanov, 2015(1).

Volby do orgánov samosprávnych krajov 2005, 2009, 2013. Štatistický úrad Slovenskej republiky. Dostupné na: <http://slovak.statistics.sk> (navštívené 20. 7. 2014).

Zákon o politických stranách a politických hnutiach č. 85/2005 Z. z.

Zákon o voľbách do NR SR č. 333/2004 Z. z.

Zákon o voľbách do orgánov samosprávy obcí č. 346/1990 Z. z.

O autoroch

Andrej Belák je pôvodným vzdelaním biologický antropológ. Pôsobí ako doktorand v odbore sociálna antropológia na Fakulte humanitných štúdií Karlovej Univerzity v Prahe, ako doktorand v odbore „Health sciences“ na Lekárskej fakulte Univerzity v Groningene a ako výskumný pracovník v Ústave verejného zdravotníctva na Lekárskej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Zaoberá sa aplikovaným výskumom nerovností v zdraví prostredníctvom etnografie a miešania metód (v prienikoch a na rozhraniach sociálnej epidemiológie, medicínskej antropológie a verejného zdravia). Dosiaľ sa venoval najmä praktikám segregovaných Rómov (Belák, 2005) a obmedzeniam zdravotného systému špecificky vo vzťahu k nim (Belák, 2013). V súčasnosti sa zameriava na prax mediačných zdravotných programov pre vylúčené komunity.

Jan Červenka pôsobí ako vedúci Seminára romistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 1988 študoval na podzemní „Večerní škole bohemistiky“ v Praze, po zmene režimu vystudoval v rádnem štúdiu dvoubor český jazyk a literatúra/romistika. Témam jeho diplomové práce bola písomná podoba „slovenské“ (severocentrálne) romštiny, témam dizertační práce pak stredoslovenské

dialekty tohoto jazyka. Je spoluautorom a odborným garantom standardizační publikace *Pravidlá rómskeho pravopisu* (Kolektív autorov, 2006). Vedl niekoľko sociolingvistických projektů na téma jazykové situace romštiny v České republice. Kromě romštiny patří mezi jeho odborné a pedagogické zájmy romské umění, romská politika a romistická etnologie.

Richard Filčák je výskumný pracovník Prognostického ústavu SAV. Študoval na Prírodovedeckej fakulte UK a na univerzite vo švédskom Lunde. Doktorát obhájil na Stredoeurópskej univerzite (CEU) v Budapešti. Absolvoval stáže v Indii, na Londýnskej univerzite a vo výskumnom pracovisku EÚ v Seville. Vo svojom výskume a práci sa venuje problematike chudoby a životného prostredia, environmentálnej zraniteľnosti a rozvojovým stratégiám zameraným na sociálno-ekonomické aspekty ochrany životného prostredia. Je autorom knihy *Living Beyond the Pale: Environmental Justice and the Roma Minority* (Filčák, 2012) a pravidelne publikuje v odborných časopisoch.

Andrej Findor študoval politológiu a sociálne vedy na Univerzite Komenského v Bratislave, Stredoeurópskej univerzite v Budapešti a Univerzite v Bielefelde. Pracuje ako odborný asistent v Ústave európskych štúdií a medzinárodných vzťahov Fakulty sociál-

nych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave, kde sa venuje skúmaniu morálnych základov politických postojov, politickej komunikácii mimovládnych organizácií a experimentovaniu s prosociálnymi intervenčnými metódami. Je autorom viacerých vedeckých štúdií, monografie *Začiatky národných dejín* (Findor, 2011) a spolueditorom publikácií *Politics of Collective Memory: Cultural Patterns of Commemorative Practices in Post-War Europe* (Wahnich, Lášticová, Findor eds., 2008) a *Ako skúmať národ. Deväť štúdií o etnicite a nacionalizme* (Drál, Findor, 2009).

Jan Grill pôsobí ako Simon Research Fellow na katedre Sociálnej antropológie na Univerzite v Manchestri. Štúdium PhD. sociálnej antropológie dokončil na Univerzite v St. Andrews. Na základe dlhodobého antropologického výskumu transnacionálnych sietí migrantov sa vo svojej práci zaoberá rôznymi formami migrácie Rómov zo strednej a východnej Európy do Veľkej Británie a Kanady (a späť). Medzi jeho výskumné záujmy patrí etnicita a nacionalizmus, mobilita, formy rasizmu, marginalita, práca a chudoba a etnografie štátu a hraníc. Ako autor prispel do niekoľkých zborníkov a publikoval v medzinárodných časopisoch ako *Focaal* či *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Spolu s Marekom Čankom a Alicou Szczepanikovu editoval knihu o migračných procesoch v strednej a východnej Európe. V minulosti bol držiteľom ERSTE

Foundation Fellowship pre sociálny výskum a rovnako strávil pracovný pobyt ako Re:Work Fellow na výskumnom centre IGK Work and Human Life Cycle in Global History na Humboldtovej univerzite v Berlíne. Jan Grill sa takisto zúčastnil na niekoľkých výskumných projektoch, ktoré sa venovali evalvácií dopadov sociálnych politík pre chudobných občanov na Slovensku (napr. politikám aktivácie či projektom orientovaným na nezamestnaných na Slovensku).

Markéta Hajská vystudovala obecnou antropológiu na FHS UK. Od roku 2000 pracovala na rôznych terénnych výzkumoch, na pozícií výskumníka i koordinátora, týkajúcich sa problematiky Romů a sociálne vylúčených lokalít v ČR i na Slovensku. Od roku 2007 pôsobila jako metodik multikulturního vzdelávání ve vzdelávacím programu Varianty, Člověk v tísni, o.p.s., kde se podílela na vzniku několika publikací a vzdelávacích modulů. Od roku 2011 přednáší na FF UK (Seminář romistiky), kde se věnuje antropologickým přístupům k romským kulturám a olášské romštině. V současné době je na doktorském studiu v oboru etnologie, a ve své disertaci se zaměřuje na sociolingvistickou situaci východoslovenské obce s sub-etnicky smíšenou romskou komunitou. Je autorkou odborných článků, studií, výskumných zpráv, metodických aktivit, edukačních videí a v neposlední řadě scénářů ke komiksům.

Milan Hrabovský pôsobí ako externý prednášajúci v Ústave európskych štúdií a medzinárodných vzťahov Fakulty sociálnych a ekonomických vied UK v Bratislave. Akademický titul PhD. získal v oblasti sociálnej filozofie obhájením dizertačnej práce na tému rasizmus. Je autorom prvej slovenskej monografie o koncepte rasy *Rasová mytológia* (Hrabovský, 2011). V roku 2012 publikoval svoju druhú monografiu *Anticiganizmus a antisemitizmus* (Hrabovský, 2012). Spolu s profesorom Eduardom Nižňanským je autorom prvých slovenských vysokoškolských skrípt *Rasizmus, antisemitizmus, holokaust (anticiganizmus)* (Nižňanský, Hrabovský, 2013). Autor sa dlhodobo zaoberá výskumom problémov súvisiacich s konceptom rasy a rasizmu, popierania holokaustu a antisemitizmu.

Tomáš Hrustič pôsobí ako vedecký pracovník v Ústave etnológie SAV v Bratislave. Štúdium etnológie a religionistiky na FiF UK v Bratislave ukončil získaním titulu PhD. z odboru religionistika obhájením dizertačnej práce na tému religiozity a náboženských konverzií Rómov, ktorú napísal na základe dlhodobého stacionárneho výskumu v rómskej osade na východnom Slovensku. V súčasnosti sa venuje najmä výskumu politickej participácie Rómov, religiozity a náboženských konverzií Rómov, chudoby a sociálnej zmeny. V spoluautorstve s Tatianou Podolinskou publikoval mono-

grafiu *Boh medzi bariérami: sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou* (Podolinská, Hrustič, 2010). Spolupracoval na viacerých medzinárodných projektoch, napríklad na základe projektu zameraného na výskum pôsobenia letničných hnutí medzi Rómami vypublikoval kapitolu v antológii *Romani Pentecostalis* (Thurfjell, Marsh eds., 2014). Bol tiež členom evalvačného projektu programu *Roma Secondary Scholarship Program* (SK 045) pre Roma Education Fund (2012 až 2013) a viedol evalvačný výskumný projekt zameraný na program terénnej sociálnej práce v marginalizovaných výskumných komunitách. Tomáš Hrustič je držiteľom viacerých domácich ocenení, napríklad *Ceny Jána Komorovského za najlepšiu vedeckú publikáciu* z oblasti vedeckého štúdia náboženstiev (2012) či *Ceny prezidenta SR pre mladých vedeckých pracovníkov* (2010). Hrustič takisto pôsobí v medzinárodnej mimovládnej organizácii *Národný demokratický inštitút pre medzinárodné záležitosti* (NDI), kde sa podieľa na programe rómskej politickej participácie a je zároveň členom poradného výboru pre Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín.

Eva Krekovičová je vedúcou vedeckou pracovníčkou v Ústave etnológie SAV v Bratislave. Vyštudovala etnografiu a folkloristiku na FiF UK v Bratislave. Rozšírenú verziu PhD. práce publikovala v monografii *O živote folklóru v súčasnosti* (Krekovičová,

1989). Od počiatku 90. rokov sa zaoberá problematikou kolektívnej pamäti a reflexiou inakosti v rámci etnologických, sociálno- a politicko-antropologických štúdií. Téma reflexie rómskej a židovskej menšiny na Slovensku v očiach majority venovala viacero štúdií a kapitol v monografiách, najmä monografiu *Zwischen Toleranz und Barrieren. Das Bild der Zigeuner und Juden in der slowakischen Folklore* (Krekovičová, 1998a), slovenská mutácia (Krekovičová, 1999). Svoje výskumy k problematike obrazov a mýtov o. i. v transformačných procesoch po r. 1989 sumarizovala v monografii *Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a v politike* (Krekovičová, 2005). V r. 2002 – 2005 viedla multidisciplinárny projekt Centra excelentnosti SAV *Kolektívne identity v moderných spoločnostiach. Región strednej Európy – procesy konštruovania, reprodukcie a transformácie kolektívnych kategórií a identít*. V jeho rámci vznikla aj kolektívna monografia *My a tí druhí v modernej spoločnosti. Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít* (Kiliánová, Kowalská, Krekovičová eds., 2009).

Pavel Kubaník pôsobí ako odborný asistent na Seminárii romistiky FF UK, kde vyučuje romštinu, prehľadový kurz o romských skupinách ve světě nebo o sociolingvistických aspektech romštiny. Spolu s kolegy vedl niekoľik navazujících výzkumů zaměřených na současnou situaci romštiny v ČR, samostatně se pak v rámci

doktorského štúdia venuje tématu jazykovej socializácie. Od r. 2009 pôsobí rovněž v redakci časopisu romistických štúdií *Romano džaniben*.

Zuzana Maďarová pôsobí ako interná doktorandka v Ústave európskych štúdií a medzinárodných vzťahov Fakulty sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave. Ukončila magisterské štúdium žurnalistiky na Filozofickej fakulte UK v Bratislave a rodové štúdiá na Stredo-európskej univerzite v Budapešti. Dlhodobo spolupracuje s feministickou organizáciou ASPEKT. Venuje sa najmä otázkam politickej subjektivity žien, rodovým aspektom politickej komunikácie a rodovo vyváženému vyjadrovaniu. Je spoluautorkou viacerých publikácií, napr. *Analýza významu a možnosti používania rodovo vyváženého jazyka* (Maďarová, 2014), *Politika vylúčenia a emócií. Aspekty predvolebnej kampane 2012* (Maďarová, Ostertágová eds., 2012) a *Politiky a političky. Aspekty formovania politickej subjektivity žien* (Maďarová, Kobová, Ostertágová, 2011).

Arne B. Mann je etnológ – romista. Absolvoval štúdium na Katedre etnografie a folkloristiky Filozofickej fakulty UK v Bratislave. Pôsobí ako vedecký pracovník v Ústave etnológie Slovenskej akadémie vied. Od roku 1985 sa vo svojej výskumnej a publikačnej činnosti zameriava na dejiny, kultúru a spôsob života Rómov na Slovensku.

Je autorom učebnice *Rómsky dejepis* (Mann, 2001), viac ako 50 vedeckých štúdií a tiež toľko odborných a populárno-vedeckých článkov zameraných na kováčstvo Rómov, duchovnú kultúru (obyčaje pri narodení, svadbe, úmrtí, religiozitu), zmeny v demografickom správaní. V posledných rokoch sa venuje téme rómskeho holokaustu, projektu *Ma bisteren!/Nezabudnite!* (výskumy, spolupráca na odhalení 7 pamätníkov, výstava, prednášky, editorstvo zborníka). Externe prednáša dejiny a kultúru Rómov na Filozofickej fakulte UK v Bratislave a Fakulte humanitných štúdií UK v Prahe.

Elena Marushiakova a Vesselin Popov pôsobia na Oddelení etnológie Balkánu v Inštitúte etnológie a folklórnych štúdií s etnografickým múzeom Bulharskej akadémie vied (<http://www.balkanethnology.org>) a sú zároveň čestnými predsedami tohto inštitútu, v rámci ktorého založili Knižnicu s archívom rómskych štúdií (<http://www.studiioromani.org>). Sú autormi početných publikácií o Rómoch v Bulharsku, na Balkáne a v strednej a východnej Európe; napríklad prvej monografie o histórii, etnografii, sociálnej štruktúre a kultúre Rómov v Bulharsku (Marushiakova, Popov, 1997) a knihy o Rómoch v Osmanskej ríši (Marushiakova, Popov, 2001b). Viackrát tiež editovali vedecký časopis o rómskych štúdiách *Studii Romani* (vol. I, 1994; vol. II, 1995; vol. III-IV, 1997;

vol. V – VI, 1998, vol. VII, 2007). Po roku 1989 založili spoločnosť pre štúdium menšín *Studii Romani*. Založili tiež *Roma Heritage Museum Fund at National Ethnographical Museum in Sofia* (1995) a iniciovali prvú výstavu o Rómoch v Bulharsku a tiež prvú medzinárodnú výstavu *Roma/Gypsies in Central and Eastern Europe* v rokoch 1998 – 1999 v Budapešti. Od roku 2001 do 2004 realizovali výskum Rómov v krajinách bývalého Sovietskeho zväzu v rámci projektu *Complex Research Programme – Difference and integration* Univerzity v Lipsku a Halle. V roku 2014 bola Elena Marushiakova hosťujúcou profesorkou medzinárodného výskumného centra *Work and Human Lifecycle in Global History* na Humboldtovej univerzite v Berlíne a Vesselin Popov získal štipendium Národného štipendijného programu Slovenskej republiky. Od r. 2015 Elena Marushiakova hosťuje na Univerzite St. Andrews vo Veľkej Británii. Elena Marushiakova získala v r. 2009 cenu *Fulbright New Century Scholars Award* Ministerstva zahraničných vecí USA. Je prezidentkou Gypsy Lore Society, čo je medzinárodná organizácia s viac ako storočnou tradíciou v oblasti rómskych štúdií. Elena Marushiakova a Vesselin Popov sú členmi edičných rád vedeckých časopisov *Romani Studies* a *Grazer Romani Studien*. Sú tiež zakladajúcimi členmi a členmi vedeckej komisie *European Academic Network on Romani Studies*, ktorá bola založená spoločne Európskou komisiou a Radou Európy.

Kvetoslava Matlovičová pôsobí ako odborná asistentka na Katedre geografie a aplikovanej geoinformatiky na Prešovskej univerzite v Prešove, kde v roku 2008 obhájila svoju dizertačnú prácu. Vo svojej vedecko-výskumnej činnosti sa aktuálne venuje geografickým aspektom rómskej menšiny na Slovensku, turizmu, teritoriálneho marketingu a regionálneho rozvoja. Autorsky sa spolupodieľala na príprave *Atlasu rómskych komunit na Slovensku 2013* (Mušinka et al., 2014). V roku 2012 participovala na riešení medzinárodného projektu *Roma population on the peripheries of the Visegrad countries* a v r. 2013 – 2014 na slovensko-rumunskom projekte APVV *Multicultural regions, national heritage and contemporary challenges in Romanian and Slovakian society*. Jej výskumné priority sa orientujú aj na skúmanie možností využitia rôznych foriem turizmu v prostredí marginalizovaných komunit – „pro-poor turizmus“ ako nástroj udržateľného rozvoja marginalizovaných komunit a sídiel na východnom Slovensku. Je nezávislou expertkou Európskeho inštitútu marketingu miest BEST PLACE, členka European Regional Science Association, členka redakčnej rady *Central European Regional Policy and Human Geography* a ďalších odborných grémií.

Eva Mazárová vyštudovala etnológiu na Katedre etnológie a etnomuzikológie na FF UKF v Nitre s pol-

ročným študijným pobytom na UK v Prahe (etnológia, romistika). Diplomovú prácu s obdobným názvom ako má publikovanú štúdiu, obhájila v roku 2013 (Mazárová, 2013). Okrem skúmania priestoru ako antropologickej kategórie v súvislosti s rómskym etnikom sa venovala i prejavom religiozity u Rómov na východnom Slovensku a ich vzťahu k zosnulým príbuzným. Pri komunálnych voľbách v r. 2014 pracovala v lokálnom tíme ako poradkyňa k otázkam rómskej problematiky. V súčasnosti sa naďalej venuje výskumu priestoru mesta a rómskych komunit, práci v treťom sektore a poradenstvu pri etnických otázkach. Pôsobí tiež ako lektorka v Baníckom múzeu v Gelnici.

Alexander Mušinka je kultúrny antropológ. Vyštudoval etnológiu a históriu na FF UK v Prahe, kde aj obhájil doktorskú prácu. Pracuje v Ústave rómskych štúdií Prešovskej univerzity v Prešove. Dlhodobu sa venuje problematike Rómov a Rusínov-Ukrajincov; prioritne na Slovensku z historického a kultúrne antropologického hľadiska. Pôsobil ako poradca Splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity a MPSVR. Je (spolu)autorom niekoľkých publikácií, zborníkov a vedeckých prác: *Rómska marginalita* (Scheffel, Mušinka eds., 2004), *Stará tehelňa* (Mušinka ed., 2006), *Drogy v rómskych komunitách Prešovského kraja* (Mušinka, 2007), *Národnostná menšina pred zánikom?* (Mušinka, Mušinka, 2011)

a iné. V poslednom období sa intenzívne venoval realizácii výskumu a publikovaniu výsledkov *Atlasu rómskych komunit na Slovensku 2013* (Mušinka et al., 2014). Je aktívny aj v mimovládnom sektore. Participoval na mnohých výskumných, mimovládnych a rozvojových projektoch (napr. kanadsko-slovenský rozvojový Projekt Svinia). Prednáša na Prešovskej univerzite a v minulosti aj na FSEV UK v Bratislave.

Alexandra Ostertágová je internou doktorandkou na Katedre psychológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, spolupracuje s feministickou organizáciou ASPEKT. Zaoberá sa najmä otázkou rodu a sociálnych nerovností v kontexte politickej psychológie a politickej komunikácie. Je spoluautorkou viacerých publikácií, napr. *Vybrané psychologické aspekty rodovo a/symetrického jazyka v sociolingvistickom kontexte* (Ostertágová, 2014), *Politika vylúčenia a emócií. Aspekty predvolebnej kampane 2012* (Maďarová, Ostertágová eds., 2012) a *Politiky a političky: aspekty formovania politickej subjektivity žien* (Maďarová, Kobová, Ostertágová, 2011).

Tatiana Podolinská pôsobí ako samostatná vedecká pracovníčka v Ústave etnológie SAV v Bratislave (kontinuálne od r. 1997), od r. 2012 v pozícii riaditeľky. Vyštudovala filozofiu a históriu (1995) a religionistiku (1997) na FiF UK v Bratislave. Časť PhD.

štúdiá absolvovala na Oslo University v Nórsku (1997 – 1998). V r. 1999 až 2000 absolvovala stacionárny etnografický výskum u Mayov Lacandónov v Chiapase v Mexiku. V rokoch 2009 až 2013 a v roku 2015 robila opakovaný dvojmesačný etnografický výskum religiozity v lokalite Uaxactún v Guatemale. V r. 2014 absolvovala výskumný pobyt na Missouri State University, Honors College (Springfield, USA). V r. 2010 bola prizvaná za hostujúcu editorku impaktovaného časopisu *Anthropological Journal on European Cultures* (AJEC) pri príprave monotematického čísla zameraného na nové formy religiozity v modernej Európe. V r. 2010 až 2011 bola hlavnou koordinátorkou projektu *Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou* (SIRONA), ktorý bol súčasťou výzvy Európsky rok boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu 2010 pre Fond sociálneho rozvoja. Z tohto výskumu vznikli dve publikácie: *Boh medzi bariérami* (Podolinská, Hrustič, 2010) a *Religion as a Path to Change* (Podolinská, Hrustič, 2011a). V roku 2014 bola členkou organizačného výboru svetového kongresu medzinárodnej spoločnosti Gypsy Lore Society, ktorý sa konal v Bratislave. Od r. 2015 je členkou výboru tejto spoločnosti. Ako riešiteľka 6RP EÚ REVACERN (Religions and Values: Central and Eastern European Research Network) bola zodpovedná za prioritu *Religiousness of Romanies in Slovakia*. V r. 2009 až 2012 bola riešiteľkou medzinárodného projektu *Södertörn*

University v Štokholme (Švédsko), v rámci ktorého napísala kapitolu v publikácii *Romani Pentecostalism* (Thurfjell, Marsh eds., 2014). Bola tiež členkou evalvačného projektu programu *Roma Secondary Scholarship Program* (SK 045) pre Roma Education Fund (2012 až 2013). Podolinská je autorkou 76 publikačných jednotiek, z toho je autorkou a spoluautorkou 4 domácich a 1 zahraničnej monografie, 6 kapitol v zahraničných vedeckých a odborných monografiách a 51 časopiseckých štúdií. Je držiteľkou viacerých domácich ocenení, napríklad opakovane získala *Cenu Jána Komorovského za najlepšiu vedeckú publikáciu z oblasti vedeckého štúdia náboženstiev* (2012, 2014). K jej výskumným prioritám patrí religiozita a rómske letničné a charizmatické hnutia na Slovensku (viac pozri <http://www.uet.sav.sk/?q=sk/tatiana-podolinska-mgr-phd>, <https://sav.academia.edu/TatianaPodolinsk%C3%A1>).

Zuzana Panczová je vedec-kou pracovníčkou Ústavu etnológie Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Vyštudovala etnológiu a históriu na Filozofickej fakulte UK v Bratislave; dizertačnú prácu v odbore etnológia venovala žánrovej analýze sprisahaneckých teórií. Sústreďuje sa na výskum skupinovej identifikácie prostredníctvom naratívov a vizuálnych prejavov. Je spoluautorka monografie *Folklór a komunikácia v procesoch globalizácie* (Krekovičová, Panczová, Bužeková,

2006) a viacerých štúdií venovaných žánru fám a sprisahaneckých teórií, aplikácii diskurzívnej analýzy, obrazom nepriateľa a etnickým stereotypom.

Daniel Škobla pôsobí ako výskumný pracovník v *Inštitúte pre výskum práce a rodiny*. Vyštudoval sociológiu na Stredoeurópskej univerzite (CEU) vo Varšave a doktorát získal v Poľskej akadémii vied vo Varšave. Pracoval v Sociologickom ústave Slovenskej akadémie vied v Bratislave, Inštitúte filozofie a sociológie Poľskej akadémie vied vo Varšave a krátko pôsobil na Univerzite v Aalborgu v Dánsku. Pracoval ako programový špecialista Rozvojového programu OSN a spolupracoval s rómskymi a ľudskoprávnymi mimovládny-mi organizáciami doma aj v zahraničí. Participoval na riadiacich stretnutiach Dekády začleňovania rómskej populácie 2004 – 2014, podieľal sa na koordinácii výskumov, ako aj na tvorbe strategických dokumentov v oblasti sociálneho začleňovania marginalizovanej rómskej populácie. Je autorom kapitoly v knihe *Reinventing social solidarity across Europe* (Filčák, Škobla, 2011) a viacerých odborných štúdií a výskumných správ.